

ЛІТЕРАТУРНИЙ
ЧЕРНІГІВ

№ 2\110

2025

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

№ 2 (110)

квітень-червень 2025

***Заснований
у 1992 р.***

Свідоцтво про державну
реєстрацію: серія ЧГ № 007
від 30 листопада 1993 року.

Журнал отримує фінансову підтримку за рахунок коштів обласного бюджету
Чернігівської області в рамках Обласної програми сприяння розвитку
інформаційного простору та публічних комунікацій на 2025-2026 роки

Головний редактор

Михась ТКАЧ

Редакційна колегія:

Олександр ЗАБАРНИЙ

Дмитро ІВАНОВ

Володимир КУЗЬМЕНКО
(заст. головного редактора)

Олександр КОВАЛЕНКО

Олена КОНЕЧНА

Станіслав НОВИЦЬКИЙ

Владислав САВЕНОК
(відп. секретар)

Михась ТКАЧ

Віктор ТКАНКО

Володимир ФРИЗ

ЗМІСТ

ПОЕЗІЯ, ПРОЗА

Тетяна Добко. Поезія (Післямова Сергія Ткаченка)	3
Федір Тютюнник. Колодязь над шляхом. Оповідання	15
Олеся Білоцвіт. Поезія	27
Валентина Пошкурлат. Сталева й незламна. Оповідання	36
Міла Сонячна. Поезія	42
Наталія Юніцька. Два ангели. Оповідання	50
Олена Коленченко. Поезія.	60

ПЕРЕКЛАДИ

Збігнев Дмітроца. Геогліфи. Поезія (Переклад з польської Станіслава Новицького)	66
Олена Грег. Казка ласого місяця. Оповідання	71

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Олександр Забарний. Тематичні різновиди прози Анатолія Роліка	74
---	----

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА

Євген Баран. «Слова, слова, спасіте наші душі...»: листи Григорія Білоуса	80
---	----

НАРОДОЗНАВСТВО

Микола Ткач. Генеалогія слова	98
---	----

ЮВІЛЕЇ

Анатолій Шкуліпа. З-під рубців на серці	112
---	-----

ІНТЕРВ'Ю

Олександр ВЕРТІЛЬ. Розмову вів поет і журналіст Станіслав Новицький.	122
--	-----

КРИТИКА, РЕЦЕНЗІЇ

Володимир Кузьменка. Бездонна пам'яті криниця	132
Тетяна Торак. Каміння не мовчить: контур герменевтики	138

ГУМОР

Валерій Демченко. Харизма	142
-------------------------------------	-----

Тетяна ДОБКО

Тетяна Добко народилася і виросла в Києві. Закінчила Київський державний інститут культури (нині Київський національний університет культури і мистецтв). Кандидатка історичних наук, докторка наук із соціальних комунікацій (2013). Дійсна членкиня Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка (2019). Авторка численних наукових праць, а також низки поетичних збірок: «Непрохане кохання» (1999), «Неспалима весна» (2002), «Просто жити» (2006), «Любить и верить» (2007), «З Тобою і без Тебе» (2011), «Життя триває» (2016), «Голос Осені» (2023) і збірки перекладів своїх віршів французькою мовою «Printemps incandescent» (2024). Членкиня НСПУ (2016).

ВИБРАНІ ВІРШІ

* * *

Мокне вицвіле сіно,
Схиляє голову день,
Минула весела днина,
Не чутно весільних пісень.

Як легко ми розійшлися,
Як довго шукали тепла,
На згадку фото лишилось,
Мов доказ – щаслива була.

* * *

Серпневий день відліта,
Ховається в хмарках літо,
Я вже не шукаю тепла
Любов'ю твоею зігріта...

* * *

Повітря морозне і чисте,
Дихає вільно зима,
Вкрита килимом білим
Тихенько дрімає земля.
Спокій такий ненадовго,
На місяць, а, може, на два.
Скоро, вже зовсім скоро
Прийде нестримна весна.

* * *

Хай все буде у нас попереду,
Синій птах ще постука в вікно,
Зовсім поруч ростуть два дерева,
Та зустрітися їм не дано.

Може, вітер прихилить крону
Чи сплететься колись коріння,
Зовсім поруч – не значить скоро, –
Я ще маю трохи терпіння.

Хай попереду буде світання,
І надія, і радість, і сни,
Хай попереду буде кохання,
І краса, й неповторність весни.

* * *

Небо розколоте,
Падають хмари, –
Вчися тримати удар.
Берег розмито,
Спалено жито, –
Мусиш тримати удар.
Пошуки чину,

Шлях без спочину, –
Треба тримати удар.
Двері зачинені,
Поряд лиш спини, –
Можеш тримати удар.
Віра у крила
Двері відкрила, –
Ти вже тримаєш удар.
Серце ще б'ється,
Сонце сміється, –
Ти його промінь спіймав.

* * *

На відстані печалі
Дві постаті мовчали,
На відстані любові
Зникали знаки долі
І падали додолу
Несказані слова.,
А що з них проростало, –
Вони того не знали,
Бо відстань до кохання
Нездолана була.

* * *

Напиши мені свій портрет,
поки ще не навчився
малювати правильно.
Присвяти мені вірш,
не задумуючись
над його формою.
Розкажи про ніч,
що чекає моєї присутності.
Ти завжди поруч,
поки я думаю про тебе.

* * *

Осіннь говорить зі мною мовою хризантем.
Літо говорить зі мною мовою троянд.
Весна говорить зі мною мовою пролісків.
Зима чекає, хто заговорить першим.

* * *

У світлоніжностях,
У свіжожитностях,
Без світомучення
Йшла на заручини.

* * *

Та ніч була без крил,
Безхмарна і безжурна,
Весна з останніх сил
Спішила дурно.

НІЧНИЙ БЛЮЗ

Відчуваю тебе без дотиків:
подихом дощу,
голосом вітру,
очима землі,
грою світла.
Відчуваю тебе на відстані.
Відчуваю тебе віддано.
Відчуваю тебе до відчаю...

* * *

Сонце дає відсіч дощу.
Не відсікай мою душу.
Гарбузи усі вимерзли.

* * *

Ти можеш сказати: Прощай!
І навіть у це повірити,
Так важко бува зазвичай
Плекати вогонь довіри.
Таке випадкове: Було!
А добре, що відбулося.
А ніч така ніжна,
О, ніч!
Аж ніж
у повітрі спинився...

* * *

Життя триває, хоч приходять осінь
І вітер листя кидає до ніг.
Життя триває... Осінь, осінь, осінь –
Наш жовтий Ангел в плетиві доріг.
Життя триває, місто у тумані...
Чого чекать від спалених бажань?
Життя триває, осінь наша з нами,
І синє небо, й смутку дивна грань...

* * *

Життя котиться білим віршем,
Без ком, без пауз,
без вимушених зупинок.
Ідеш навмання.
Де хочеш – там і зупиняєшся,
І не думаєш навіщо і що буде завтра.
А завтра білим віршем
постане сонце, нанизане на світанок.
Ти дістанеш його з-за пазухи,
як останню надію.
Це твій козир.
І подумаєш, що не все пропало.
Є ще можливість бути почутим.
Не затуляйте Сонце!

* * *

Острівцями осені пламеніє Дніпро,
В святковому вбранні – одвічне диво,
Нестримне листопадове весло,
І клена скрипка полохлива.

* * *

Це якесь божевілля –
шукати чар-зілля.
Насправді мені миліша
обнадійлива тиша.

* * *

Силу дає любов.
Іноді відчай.
Відчалюй...

* * *

Осінь вже
і квіти зів'ялі
донесуться
голосом здалеку...

Безпритульна
наша кав'ярня, –
їй також на душі
хмарно.

* * *

Мій лицарю,
Прийди до мене,
Прийди і захисти
Мене – від мене.
Весь сум
З лица зітри,
З вікна душі
Змий тугу і печаль –
Візьми мене з собою
В чарівний дивний край.

* * *

Посилаєш мені віртуальні квіти,
Я тобі – такі ж поцілунки.
В електронному світі –
Віртуальні стосунки.

* * *

У піщаному годиннику
Зупинилися піщинки.
Якщо я не перевертаю годинник, –
Я зупиняю час.
Я не обманюю себе,
Чекаючи на тебе.

* * *

Щаслива. Люблю безбожно.
Щаслива, що безоглядно.

* * *

Біла акація терпне,
знову, як вперше,
нахлина щось незримо:
спокуса, спокута чи герць...
Жінку ліпиш очима,
Чоловіка малюєш серцем.

* * *

Намріялось, нахмарилось –
на дощ.
Минув той сон –
і не збулось.

* * *

Я чекала листа –
він був синім птахом,
Я читала листа –
він був дивним магом,
Я писала листа –
він був твоїм.

* * *

Моя весна
сьогодні
дуже рання.
І співу соловейка
не чутно.

* * *

Побачити тебе знов –
Пробачити.
Припасти до твоїх вуст –
Пропаста.

Якби я була квіткою, –
я була б хризантемою,
щоб сказати останнє слово...
А потім – проліском,
щоб почати усе спочатку.

* * *

Кульбаба стріляє очима
в блакить квітневого неба
І легкодухо
за вітром травневим злітає.
Любов не минає.

МОРЯКОВІ ДАЛЕКОГО ПЛАННЯ

Чи може бути кохана жінка печальною?
– Так, коли вона одинока.
Хіба може бути кохана жінка самотньою?
– Так, коли вона покинута.
Невже може бути кохана жінка нещасною?
– Так, коли вона в чужих обіймах.
Тому повертайся скоріше.

ПРОМОВЛЯЄ ДО МЕНЕ ПАРИЖ

Промовляє до мене Париж
Як незвіданих ніжностей майво...
В цьому місті я гостя між іншим,
І, здається, нині не зайва.
Візерунки знайомих бульварів,
Лувр, Монмартр і д'Орсе,
Як відлуння далеких марень,
Як давно я люблю це все ...
Марно спогадами блукаю –
Хто засвітить мою Зорю?
Відлітають птахи, я знаю,
І шукають знов землю свою.

КІЛЬКА СЛІВ ПРО ПОЕЗІЮ ТЕТЯНИ ДОБКО

Сподіваюсь, що не відкрию Америки, коли скажу, що світова поезія переживає нині глибоку кризу. Кризу в плані усвідомлення себе самої на новому етапі історії в якості не просто окремого жанру, а своєрідного різновиду мистецтва як засобу пізнання людського світу – поруч із релігією, філософією і наукою. Уроки видатних поетичних реформаторів XIX і XX століть – Артюра Ремба (з його теорією синестезії як методу досягнення нових засобів самовираження шляхом цілеспрямованого розладу системи відчуттів, а також новаторськими віршами у прозі – як нової форми поезії, не обтяженої ритміко-інтонаційними умовностями), Емілі Дікінсон (з її відмовою від точних рим, еліптичним синтаксисом і парадоксальною алогічністю лексичних образів) і Ділана Томаса (як фундатора нової поетичної методології, базованої на принципі кинханед, що був запозичений ним із поезії його попередників – середньовічних валійських бардів) виявились невивченими і незасвоєними.

Що стосується самої української літератури, то до числа таких ще й досі належним чином не вивчених і не засвоєних новаторів слід причислити Павла Тичину та Богдана-Ігоря Антонича. Сучасні українські поети мають, ясна річ, вельми туманні уявлення про світові процеси в галузі віршотворення. У новітній українській поезії певний прорив у нову якість намічався у творчості Ігора Римарука, життєвий шлях якого виявився, на жаль, трагічно коротким. Переважна більшість наших поетів і поетес продовжують творити в руслі апробованої віками силабо-тоніки з традиційною системою строфіки та римування. Дехто з молодшого покоління пробує свої сили, щоправда без особливого успіху, в царині верлібру, який виглядає у них здебільшого як звичайна проза, хаотично розбита на окремі лексично різновеликі рядки.

Слід визнати, що після набуття Україною незалежності наша творча громадськість стала частіше виїжджати за кордон – з метою популяризації вітчизняної літератури, а також ближчого ознайомлення з набутками світової культури. Цей процес ще більше активізувався в умовах розв'язаної Росією агресії проти нашої держави, коли в Західну Європу

та Північну Америку буквально ринули потоки українських біженців. В їхній гущині виявилось чимало представників нашої творчої письменницької громади. Однією з таких вимушених тимчасових переселенок стала київська поетеса Тетяна Добко, яка вже кілька років перебуває на теренах Франції, де вона плідно взаємодіє з провідними бібліотеками Парижа. У Києві пані Тетяна працювала завідувачкою бібліографічного відділу в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського. На сьогодні вона має кілька виданих книжок власної поезії.

Уже протягом багатьох років автор цих рядків має змогу спостерігати за розвитком поетичного таланту Тетяни Добко, за еволюцією її творчого методу. Слід зазначити, що при певній незмінності деяких компонентів її ідіостилію, в першу чергу тематики її віршів, яка стабільно заземлена в чуттєвий світ кохання, у сфері структурної організації її поетичних мініатюр сталися відчутні зміни – в плані актуалізації потенцій внутрішньої форми, прагнення вичавити зі слова, рядка, строфи максимум поетичної образності. Навіть із такого гріховного явища сучасної української поезії, яким є дієслівні рими, поетеса видобуває корисну енергію. У вірші «Побачити тебе знов...» у якості рим – які стоять не в кінці рядка, а на його початку (!), – вжито дієслова «побачити» – «пробачити», «припасти» – «пропасти». Поетеса уміло грає на смислових нюансах співзвучних слів: її героїня після побачення з коханим тут же пробачає йому його вчинки, а нове зближення з ним (після того, як вона припала до його уст) означає новий виток страждань – небезпеку пропасти.

У вірші «Та ніч була без крил...» тимчасова якість тієї ночі, яка полягала в тому, що вона була «без крил», переросла в її постійну характеристику: вона стала «безхмарною» і «безжурною». Те, що просто було поряд (сполучник «без» був синтаксично окремим від іменника «крила»), стало її (ночі) невід'ємною ознакою – морфологічно єдиним з «хмарами» і «журою»: ніч стала «безхмарною» і «безжурною». Звідси логічно витікає даремність поспішних зусиль весни («спішила дурно») якимось зарадити цьому лихові. У вірші «У світлоніжностях...» після нормальних з позицій звукової символіки «світлоніжностей» раптом ідуть жахливі, як вжикання пилки по живій плоті, «свіжожитності». Після цього абсолютно логічними є «світломучення». Як результат – вислів «йшла на заручини» звучить як «йшла на страту». Написаний у стилі японських хокку тривірш «Сонце дає відсіч дощу...» вражає фонетичним перегукуванням слів «відсіч» і «відсікай», «дощу» і «душу». Гарбузи, як

символ сімейного достатку, не всохли (без дощу, який відсікло сонце), а вимерзли: звідки ж узявся той холод? Гарбузи вимерзли – як від ранніх заморозків – без тепла людської душі.

Вірш «Нічний блюз» недаремно названий блюзом: про це переконливо свідчить його музична оркестровка. У перших його п'яти рядках лірична героїня самозаспокійливо стверджує відсутність близькості до «нього»: він – окремо (без дотиків), як «дощ», «вітер», «земля» і «світло». А в наступних трьох рядках – це її твердження летить шкереберть! Героїня поетапно і невідступно наближається до «нього» (чи силоміць наближає «його» до себе!) і наростання цієї близькості (як озвучуване повторами музичне крещендо!) прекрасно передають префікси «від»: «на відстані» (ще далеко), «віддано» (вже ближче), «до відчаю» (вже майже впритул). Програйте уявно ці три рядки на клавіатурі фортеп'яно: Відчуваю тебе на відстані / Відчуваю тебе віддано / Відчуваю тебе до відчаю... Чуєте – як ритмічно стискається і розпружується мелодійний рисунок вірша! Свої твори поетеса будує на гармонійному поєднанні звукової, зорової та ритміко-інтонаційної образності, на їх взаємному доповненні.

Цікавим у цьому плані є вірш «Острівцями осені пломеніє Дніпро...». Після розлогого у своїй панорамності першого рядка («Острівцями осені пломеніє Дніпро») і неквапного у своїй художній описовості другого рядка («В святковому вбранні – одвічне диво») третій рядок («Нестримне листопадове весло») засвідчує раптову зміну руху поетичної думки. Виразне малярство перших двох рядків завершується музичним образом кленової скрипки в кінці вірша. Після енергійного у своїй нестримності «листопадового весла» раптом – «полохлива скрипка». Втім, звукозоровий лад поезії – річ тонка, і тут важливо не передати куті меду. У вірші «Ти можеш сказати: Прощай!» поетеса аж надто захопилася обігруванням лексеми «ніж»: «А ніч така ніжна, / О, ніч! / Аж ніж / у повітрі спинився...». Я думав, що тільки сильна стать полюбляє ніжно гратися такими гострими речами, як «ніж» – як то Станіслав Бондаренко у книжці під назвою «Ніж і ніжність» чи Юрій Андрухович в одному з «Тюремних сонетів»:

*Кохання – то велика дивовижність:
там, де лише народжувалась ніжність,
за хвилику може виникнути ніж.*

Будучи дієвим учасником сучасного літературного процесу, Тетяна Добко творить свої вірші в руслі класичної та модерної української поезії. В них час від часу зустрічаються настрої та мотиви творів наших корифеїв, як то Максима Рильського – у вірші «Життя триває, хоч приходить осінь...», чи Івана Драча – у вірші «Життя котиться білим віршем...». Колись давно я вже говорив пані Тетяні про те, що в її поезіях інколи вчувається голос ще й досі мало знаної у нас американської поетеси Емілі Дікінсон. Цей голос звучить і в її нових поезіях, приміром, у вірші «Мокне вицвіле сіно...». Це радує, особливо зараз, коли твори видатної американки все частіше перекладаються нашими драгоманами і драгоманшами, коли на теми її творчости в Україні пишеться і друкується все більше статей і солідних наукових досліджень. У найновіших віршах Тетяни Добко звучать мотиви не лише Нового, а й Старого світу. Маю на увазі Францію, де, як уже згадувалось вище, перебуває нині наша авторка. Хотілось би сподіватись, що приклади Віктора Коптілова, який свого часу порадував нас своїми «Листами з Парижа», і Людмили Скирди, яка присвятила столиці Франції цілу поетичну збірку, знайдуть своє гідне продовження.

Сергій ТКАЧЕНКО (США)

Федір ТЮТЮННИК

Федір Тютюнник (04.03.1929, с. Шилівка Зіньківського району Полтавської області – 04.03.2003, с. Шилівка) – письменник-прозаїк, публіцист, краєзнавець. Двоюрідний небіж Григорія і Григора Тютюнників.

Літературну творчість розпочав із участі у Всесоюзному конкурсі на найкращий сценарій художнього фільму. У 1964 році дебютував з новелою «Кура» на сторінках газети «Літературна Україна». Пізніше публікувався у журналах «Дніпро», «Вітчизна», «Ранок», «Прапор». Першу збірку «Співуче джерело» (1967) видав під псевдо Федір Лісовий. Широке визнання здобув після появи таких творів як «Зелений легіт» (1969) та «На бистрині» (1978). Видана у Москві російською мовою збірка «Осінь пахне криницею» (1973, присвячена Григорію Тютюннику) була схвально прийнята як критиками, так і читачами.

КОЛОДЯЗЬ НАД ШЛЯХОМ

– Микифоре, га, Микифоре! – гукав до сусіда під вікно Матвійко, – а виглянь сюди на часину!

У хаті довго матлялася біла тінь, шастала по всіх закутках, доки не зникла в сінях. Перегодя завилили надвірні сінешні двері, й на порозі з'явився в накинутій навпащем кожущині Никифор.

– Кого там телесує? То ти, Матвію?

– Та я, – заворушився в снігу низькогузої постави чоловічок. І прямо перед Никифорові очі виріс його квисловухий баранячий тривух. – Рятуймо Кухобота, бо пропав чоловік нізащо!

– А що з ним, кажи до пуття скоріше?! – сердився Никифор, що йому перебито сон.

– Потяг Свиридко до ополонки! Вже, мабуть, і Гасана поминули...

– Та ну!

– Йй-бо, правда! Сам бачив!

Никифор похапцем обмотався полами кожушини й спустився з ганку:

– Не діждали кращої погоди...

Дядьки вилізли переметами за ворота й побігли вуличкою, викидаючи поперед себе білоштанькуваті ноги. Недоміркуватий Матвійко часто падав, але хутенько зводився і підтюпцем наздоганяв руду Никифорову кожушину, що маячила попереду.

З-за лісу, з-за сірої снігової пороховиці пробивався кволий світанок. Ніде не було ні душі. Тільки горланили на різні голоси баличівські півні та в когось жалібно мукала в хліві корова, – мабуть, теля привела.

Біля річки, куди стікала глибока, забуркована снігом вуличка, вони наздогнали захеканого Свиридка, що волік за ногу Кухобота.

– Ти куди тягнеш батька, сучий ти сину! – крикнув Никифор і схопив Свиридка за петельки.

– Покинь, кажу! – прискочив і собі Матвійко.

Свиридко вилупувато зирнув на дядьків, що вирости перед ним, немов з-під снігу, й пустив Кухоботів чобіт.

– Який він мені батько? – затремтів його голос молодим, ще не встояним баском.

– Та вже ж не яка бісяка! – прохарчав Никифор, переводячи подих, й одіпхнув Свиридка від річки.

Кухобіт лежав деякий час нерухомо, немов прислухався до розмови: очі, рот і вуха йому позабивало снігом. Тоді, поворушивши вусами, почав зводитися, – довго і важко, наче з того світу.

– А яке ваше діло? – ставши на ноги, обвів очима спантелечених сусідів. – Чортові, ку, граки!

Дядьки подивилися один на одного, плюнули в замет і полізли снігом назад, вилискуючи з-під кожухів spodнями.

– А ти як тягнеш, то тягни! Кого злякався? Моньки злякався? Отого овечого бубурінка?

Свиридко витер шапкою опітнілу потилицю, повернувся – і почвалав слідом за дядьками.

– Ото щоб більше не займали матір, – кинув, не обертаючись.

Кухобіт нудним поглядом обвів закидане метелицею річище, задубілі в кризі куці верболозу і його лице засяло раптом зловтішним усміхом:

– Чортів, ку, сопляк.

Витрусивши з чуприни сніг, він спустився з берега і пішов у край села, де стояла хата підпільної шинкарки Гузійки.

* * *

Як повернувся Кухобіт з Далекого Сходу в обмотках і сірій пошт-рьопаній шинелі на свій хутір Отрадівку, його так і обліпила малеча. В хаті ніде було курці клюнути: по долівці, на полу, біля лежанки – скрізь рачкувала, як мурахи, дітлашня, його племінники і племінниці, паростки його роду по сестриній лінії. Прожив дома два дні – й скотилася на душу жура: як бути далі? Кому потрібен бідак, злидень, у котрого ні кола, ні двора? Треба було щось робити.

Минуле згадувалося, як осатанілий галоп в сідлі аж до Тихого океану та паморочлива спрага в грудях, що отруювала кожну клітину тіла, наче змія. Ні посвист шабель, ні цвірінкання куль, ні звіряче скімлення снарядів, – ніщо так не вп'ялося в свідомість, як ота спрага. «Води! Води! Хоч краплю холодної води!» – волато натомлене в сідлі тіло, але води часто не вистачало.

Може, тому й уподобав життєдайну вологу: озерну, річкову, дощову, але найбільше – джерельну. Йому подобалося добувати її з-під каменю і з-під землі, шукати і знаходити її скрізь, де б не було, бо та мить, коли вона спінювалась іскристим струменем, була йому найдорожча.

Може, тому й не роздумував довго – пішов копати колодязі зі Штявлом, щоб люди ніколи не знали тієї зміїної спраги, що жерла його в Маньчжурії.

Після двох-трьох років невинних мандрів з лопатами прибилися вони в Баличівку. Село як село, як і багато інших, напоєних ними водою до сих пір: кілька десятків хат упродовж єдиної вулички, та ще й десяток їх притулилося понад невеличкою, але норовистою річкою, та стара недовалена дзвіниця біля кладовища на горбку – ото й усе село.

Тільки не знав Кухобіт, що з тим селом його доля поєднала навіки. Удерився в землі, як кріт, увечері, хрустячи натрудженими кістками, йшов на вулицю, прислухався й приглядався там до всього, грав на саморобну очеретяну сопілку й з болем помічав, як одвертаються од нього молоді дівчата. Що був уже підстаркуватим для них, а що й з виду не красень: високий, кремезний, смаглявий лицем і вус чорний, але проклятий ніс псував усю обідню – довгий та ще й кривий, звисав він над вусами, за словами Штявля, як кавалок різдвяної кишки.

Повернувшись з гулянки, заривався в сіно, перебирав у пам'яті все пережите й катував своїх предків, що вчепили йому отакий клопіт замість носа.

Але так було доти, доки він не набачив край села присадкувату, об-
биту вітрами оселю, в котрій жила Чмутова Келя: ні вдова, ні дівиця, а
на вид ще кріпка молодиця. Пожартував колись пихатий сивоконівський
парубок Ягор з Келею, а взяти не взяв. Не стерпів тоді такої наруги Чмут,
її гоноровитий отець, що п'яв носа до заможних, спорудив сяку-таку
халутну над шляхом і випхнув туди свою ославлену донечку з малим
Свиридком.

Та Келя в розпач не впала і, доки гидзував по вулицях її спокуситель
Ягор, не раз залишала для нього двері незасуненими. А як оженився
він – враз притихла, розгнівилася на всіх, стала якоюсь потаємною і
відлюдькуватою, наче й зовсім з села зникла.

Отоді й нагрянув до неї Кухобіт. Хоч і з багатого двору, та не в ту
пору, – не дуже приндилася Келя, прийняла Кухобота, ще й слово дала
на минулому хрест поставити.

Чотири роки пройшло – як водою знесло. З'явилося в хаті ще двоє
діток, а тут і колективізація наспіла. Через Келю Кухобота в колгосп
не прийняли, де не ходив (Матюха постарався, неписьменний, але не-
встріливий сільський активіст, що батракував колись у Чмутів), і насіла
сімейство нестерпна скрута. Куди не кинь – кругом клин. Тоді він, бачачи,
що вже не вивернеться інакше, ризикнув податися на підробітки аж у
Таврію. Робилося там не легше, ніж на колодязях, тягло до сім'ї, але пере-
жити сутугу якось треба було, і він кріпився як міг. Хоч і прописували
йому з дому, що Келя переховує розкуркуленого Ягора, він віри не йняв,
одсилав їй усе, що заробляв, перебиваючись з води на квас. Пропитував
у неї про дітей, але Келя мовчала, як у рот води набрала.

А коли повернувся в тридцять третьому, дітей своїх уже не застав.
По двору ходив, збиваючи сапкою лопухи, лише Свиридко, підпарубчак
уже: він спідлоба глянув на Кухобота й пішов за хату, наче й на признав
у ньому вітчима.

Виринула наверх правда й про Ягора, жив-таки в Келі, доки недавно
його не спапалили й не провадили на Соловки.

Усе це ошелешило Кухобота, як довбнею по голові, і він почав на-
пиватися у Гузійки до жовтих метеликів.

Приходив додому й тинявся з кутка в куток, а ночами, коли Свиридка
не було в хаті, насідав Келю і бив чобітьми її здорове тіло, що тільки
мекало од його носаків і скорчувалось у клубок.

– Тягалась, ну, сучка з Ягором? Ріщ-щю!

Він вискакував у сіни, рвав з бантини косу. Келя тікала на піч, зарив-
валася у дрантя і час від часу вила, як загнана в куток вовчиця. Кухобіт
вбігав у хату і, мов навіжений, ширяв косою поза комином, але коса на
піч не пролазила і він згоняв оскому на чім попало: красав косою по грубі,

по запічку, аж іскри сипалися, а тоді накидався на подушки й штрикав їх, доки йому пір'ям не застигло світ.

– Я тобі покажу Ягора!

Угомонувався вже перед ранком, скидав з печі напівживу Келю і знеможено падав на черінь.

Уранці, коли приходив погомоніти сусіда Матвійко, в хаті було все тихо-мирно: з печі звисали два величезних, як днища, ступаки, і чулося могутнє клетотання, наче на печі закипав казанок з кашею, – Кухобіт спав. Келя, як завжди, мовчки поралася біля макітри і скоса позирала на припічок, де в челюстах розгорався хмизок.

Матвійко, покрутившись по хаті, біг додому поратися по господарству, а Келя йшла у хлів по дерен. Коли в черево вже нестерпно припікало, Кухобіт злазив з печі, обтрушував з вусів давучку глиняну кушпіль і вмивався. По хаті розходився дух рижієвої засмажки і житніх оладків. Келя подавала на скриню, що правила й за стіл, куліш, а сама ставала біля припічка. Кухобіт сідав біля вікна і немов байдужими очима дивився, як шляхом ідуть на жнива в бідненьких хустках молодиці, піднімають куряву дядьки з грабками, проїжджає гарба з дівчатами, котрі сміються і наспівують щось веселе, й неквапом жував глевкуватого житняка. А тільки-но валка женців проходила, кидав ложку й одягав солом'яного бриля. Келя виходила слідом за ним надвір і злими очима дивилася, як обніжком колихалися його широкі плечі. Коли вони зникали загородами, Келя крадькома хрестилася і йшла у хлівець будити Свиридка.

За могилами Кухобіт повертав на Волохи або Хмелі чи тюпав аж у Безвідне, – куди кликано. Приходив до дядька в двір і питався поволеньки:

– Тобі скільки води аби було? Аршин, півтора чи два?

– Та хоч би аршин, та воно й півтора нічого б, – м'яв куделицю той.

– Коли аршин, то отут під березою буде, а півтора – отам під коморою.

Хочеш півтора – знось комору.

– Що ти, чоловіче добрий, то я пожартував, – підлещувато промовляв дядько. – З мене й аршина вистачить.

– Чортові очі – заздрощі, – бурчав Кухобіт невдоволено, сердито хрюкав носом і роздягався.

Торгувався він довго й прискіпливо, хоч нічого потім за роботу, крім могорича, не брав: йому було ніяково клянчити гроші за воду.

– Оце як пройду один штих, так і восьмушка, за другий штих – друга. От і прикинь, скільки треба на десять сажень.

– Бійси бога, у мене ж не гуральня, – скнарувато припадав перед ним господар, немов раніше не знав, що Кухобіт загне саме такої.

– Ти мені, ку, бога на закуску не тикай, бо я в тебе не випив. А коли моє невлад...

– Та добре вже, хай тобі грець. – Наймач квапився упевнити вигідного чоловіка, що вже скидав на плече грабарку. – Тільки ж аби води хоч у пояс...

– По горло буде, – все ще сердився Кухобіт і лаштувався до роботи.

А через день-другий знову повертався додому, і знову Келя ночувала як не в сінях, то надворі, або ж видиралася на бересток, що ріс за хатою, як не було ніде спасу.

Бувало, люди чули, як він розорявся, і бігли заявляти в сільраду. Приходив голова Птах і вів його за собою. Кухобіт брав сіряк і слухняно йшов за головою у комірчину при сільраді, вмощувався там на сіряку до ранку, притихлий та сумирний, як укоськаний лошак. Уранці він торготив дверима, кликав виконавця і вимагав квасу, але тут знову нагоджувався Птах, і Кухобота випускали. Тоді він ішов до Гузійки і там пропадав весь тиждень.

Повертався додому замислений і якийсь оновлений. Якщо траплявся йому по дорозі чоловік, то довгенько гомонів з ним, журився на негоду та неврожай, питав, чи не чув, бува, той, куди втік Махно, й тут же починав розказувати як він одного разу у Маньчжурії за пеньком живого японця піймав. Тоді хвалився, що є у нього чумарка, яка будь-кого з ніг звалить, бо у ній в обшлагах зашиті червінці, – і йшов далі.

Стрівши в сльозах Матвійкового дівка, якого побуцав Гундирів цап, він присідав біля малого, давав йому мережаних Гузійчиних жамок, обіцяв повикручувати тому цапові роги.

– Ти, синку, не плач: спече мати калач, тобі покаже, а сама, ку, зараза з'їсть. – Малий, схлипуючи, брав жамку та з подивом розглядав свого рятівника. – Я тобі викопая колодязь, хочеш? Як виростеш, будеш згадувати дядька Хобота, бо більше мене тут ніяка чортяка й не згадає.

Дома він починав копати біля двору колодязь, тепло посміхався перехожим і задоволено мружився на сонце.

Увечері біля нього на колодках збиралися у такий день куткові чоловіки. Вони давно вже все перебалакали, але, дивись, хто-небудь починав ще раз оповідати, що з ним приключилося тоді-то й тоді. Один розказував, а решта, заплющивши очі, стежила по пам'яті за тою історією. Іноді підказуючи оповідачеві, заперечуючи або уточнюючи подію. «Та не так же було, Антоне: воно ж як захропіло, а ти й одвалив у штани з ляку». – «Ага, так і було, а я й забув», – не заперечував оповідач.

Коли з'являвся Кухобіт, в гурті одразу ж наступало пожвавлення. Він

кожному подавав руку і знімав над головою фетрового бриля, якого тут ні в кого не було, – здоровкався. На ньому була біла сорочка й чорна жилетка з срібним ланцюжком від кишенькового годинника, якого також тут ніхто не мав. Тоді виймав шкіряний парпанет і вгощав кожного пучкою тютюну, приказуючи:

– Кури – не горюй та на ворога свого плюй.

Тютюн був фабричної різки, заморський, виготовлений для люльки, але його курили, загорнувши в газету, од якої після кожної зтяжки цигарки спалахували, як свічки. Гомін наростав, кожному хотілося кинути й своє слівце.

– У Лимаря ту ніч кабана вкрадено.

– Е, то, мабуть, брехня, бо я бачив сьогодні Лимаря, так він нічого не казав.

– Там і кабан був, як вузлик.

– Не патякай, бо кабан був як миньок.

– Отакий і мій надвірняк був, так на спині нічого, як зарізав, а на пузі – сама цицька.

– Дим іде вгору, – зітхав Оникій, набожний некурящий чоловік з бородою, – він недавно повернувся з тюрми за недоїмку, – не перед добром.

– А ти все виглядаєш манної куті з неба, – кепкували з нього де по-слабкіші, знаючи, що здачі не буде.

– Добра не жди, як сказано в «Кобзарі», – вертів у руках бриля Кухобіт.

– Та воно так-так, а тоді як піде, то й не доженеш, – устрявав у розмову Матвійко. – І в святому писанні так сказано.

– Вичхайся на те писаніє, – схоплювався на ноги Никифор. – Якби були дощі – ми б тоді показали писаніє. Тоді б побігли до нас усі піджмурки, що тото гнуться поза тинами та дожидають, як воно далі буде.

– Вийшов я вчора перед світом, – знову Оникій, – а воно спускається над лісом золотий хомут. Ну скажи, хіба то к добру?

Кухобіт совався на колоді, крутив головою:

– Ти мені муру не муруй про хомут, я сам бачу як сиджу у колодязі, яка зоря до якої в гості ходить.

– Ось не сваріться, хлопці, – сідав між ними Матвійко. – І як воно раніше люди жили, що й не гризлися, кажуть?

– Як жили? – підводився Кухобіт. – Я надивився, як вони жили отам, де сонце сходить. Та й тут не краще було. Доки дійдеш до води – на що тільки не натрапиш: і палаші, і самопали, і цепи іржаві, а найбільше – кісток людських. Один раз – так два черепи откопав: вчепилися один в одного зубами – не розірвеш.

– Я так скажу, – думав уголос Никифор, – ото колись уже царя скидали, раз зубами рвали один одного.

– Та куди там, – підсумовував Оникій. І всі надовго замовкали.

Проїздили шляхом опішнянські гончарі, поспішаючи в Зіньків на вранішні торги. За ними на дорозі влягався запах дьогтю і полови, якою було перекладено горшки.

– Моя жінка як наварила сьогодні юшки з ріпи, – одводив хто-небудь розмову вбік, – так я як наївся...

– А моя, значить, розледащіла, стерво, що й поросяті вже не винесе.

– ...так я як наївся, кажу, аж поздоровшав.

– Е, од жінки, брат, все діло йде.

– І нещастя все од неї, – добавив хтось із гурту.

Як тільки заходила мова про жінок, Кухобіт одягав бриля:

– Тому щастя – в кого жінка Настя, а як у мене Килина, то мені лиха година.

Він ішов у хату, виносив сопліку й до півночі висвистува на ній кавалерійські марші. Чоловіки обсідали його тісніше й дивувалися: як то воно на простій очеретині можна отаке виробляти? Кухобіт давав їм помацати сопліку, а потім ховав її за жилетку.

А то, бувало, підходив до Матвійка й запрошував його в гості:

– Приходь, Матяшу, до мене в неділю, – наче той і так не заходив до нього кожного дня. – Присидимо трохи.

І Матвійко приходив-таки вранці. Кухобіт садовив його на скриню, різав четвертинку сала і ставив заткнуту кукурудзяним качаном пляшку розливної казньонки.

– Оце вчора з Довбнівки приніс, у Хвидая гнилу воду виганяв.

Келя, збираючись на базар, поглядала скоса на скриню:

– Чужим копаєш, а дома до води не підступишся. Хоч би яку-небудь обгородку поставив.

– Еге, якого ума. Ото затесав одну цямрину, скоро й друга буде.

– Так уже ж немає печінок через шлях ковзатись.

– Твоїх печінок ще на двох стане, – витріщався Кухобіт з-за скрині так, що Келя брала кошик і мовчки виходила з хати.

Свиридка, що терся тут же, він також куди-небудь одсилав:

– А ти чого, Спиридоне, наїндичився, сала хочеш? Як буде тобі сорок год, тоді сало будеш їсти. А зараз піди принеси од Вовчика натягач.

Зоставшись удвох, вони випивали по чарці, гомоніли про се-те, доки Кухобіт, розправивши вуса, присувався до вікна.

– Ану давай заспіваємо отієї пісні, од якої в грудях терпне.

І він починав:

Ой, колодязь-колодязь, холодна вода...

Матвійко прокашлювався, схилив набік голову й підхоплював:

Холодна вода, а дівка молода!..

Кухобіт співав цю пісню з прихрипом і стогоном, болісно викидаючи слова. Його гострякувата глитанка на шиї тремтіла, мов натягнута струна, а ніс наливався поливаю і вилискував, як начищена мідь, звуки злітали, як розджохкані джмелі, і гули попід низькою стелею, ніби шукали шпарку.

...Ой, яка ж то холодна вода,

та й чого ж вона дівку залила?

Бо та ж дівка невірная була

Взяла козаченька та й забула...

Так, як Кухобіт та Матвійко, не співали цю пісню ніде в окрузі аж до самого Богодухова.

Сходилися до двору молодиці, слухали стару, як світ сонця, пісню, пригадували свої молоді літа, чоловіків, котрі не повернулися з походів. І схилили посивіли голови в зажурі. Що там не кажи, а нещасна жіноча доля: то за дітьми весь вік сохнеш, то за чоловіком очі проглядаєш, а літа своє беруть.

Поскладавши руки на грудях, молодиці зітхали.

– Горового б ще сюди, – заводили балачку, як тільки пісня стихала.

– Отого заїку?

– А чого, він добре бере.

– Коли б пак, он скільки в дяках проходити.

– У нього бас добрий, так він ним уперек тягне.

– А чого ото він у балачці заїкається, а в пісні – ні?

У цей час із Гундириного ярка вихоплювалась хвацька полька-захмеляночка. І всі оглядалися: на бідарці везли сліпого Митька на жнива веселити в'язальниць.

– Ох, лишенько, пора й у поле, – кидалися врозтіч молодиці, забачивши рябого головиного жеребця.

Бідарка виїжджала із Баличівки, і тут їй напереріз, мало не під колеса вискакував Кухобіт:

– Заграй, Митьку, бариню, хай легко гикнеться твоєму батькові, добрий був гармоніст! Е-ех, бариня-баринюха, ряба муха-цокотуха... Давай!

Митька схилився до ладів і переходив на бариню, ловлячи вухом Кухоботів голос. Візниця-хлопчак стьобав виїзного жеребця, що на мить зупинявся з несподіванки, і бідарка зривалася з місця.

Легкий в ногах, Кухобіт ішов поруч, виляпуючи босими підощвами. М'яка, натерта підводами пилюка пахкала крізь пальці, викидаючи ку-

черяві султанчики. Його кавалерійське галіфе, що звисало на стегнах балалайками, дрібно тремтіло, як од легкого вітру. Лягнувши себе в груди, Кухобіт випереджав бідарку і беркицявся через спину, блискаючи п'ятами, мовби спереду котилося чортове колесо, далі йшов бокаса або переходив на присядку чи втиняв ковирялку. А вже за Окопом, взявшись в боки, починав викручувати ногами такі вергуни, що спантелечений жеребець стетеріло стишував ходу і насторожено іржав, задравши морду.

Триндель-миндель, бариня,

Бариня-судариня!..

– Е-ех, ку! Горе – шаблі немає! Ас-са!

Сліпий Митько налягав на свою сіру од пилу однорядку і стримано посміхався, вишкіривши жовті зуби.

За бідаркою з криком бігла дівтора, виходив аж за село п'яненський Матвійко, показуючи пальцем услід бідарці, присідав од беззвучного сміху.

А Кухобіт виношувався перед жеребцем аж до самого табору, де дорога повертала в степ, а тоді, розхристаний і спітнілий, повертався в село.

– Я вам покажу, ку, як танцюють незаможники! – вигукував слова й сварився кулаком хтозна-кому. – Чортова кугутня!

У дворі просив Матвійка:

– Дай мені, Матяшу, сірників, я піду Матюсі, ку, червоного півня пущу.

Або ліз на хату, розкурочував стріху і заходжувався латати причілок.

Матвійко подавав знизу парку, настромлену на довгу жердину, а Кухобіт прилаштовував її до лати. Але вітер видавав у нього з рук ту парку, розкубрював її віялом, і задирав угору, оголюючи гострі ребра даху. Кухобіт сварився кулаком на вітер, а тоді враз кидав усе й злавив додолу.

– Чия це хата? – кричав Матвійкові, що задкував до воріт, здивований швидкою зміною його настрою, – чмутівської кодли? – Він ходив по двору, заклавши руки в галіфе. – А колодязь чий? – зупинявся. – Колодязь мій буде.

Тут він ловив тремтячого Матвійка за руку і тяг до глибокої шахти, ще не обметаної зрубом, й показував як прибуває вода.

– У мене, Матяшу, буде води найбільше, на всю голоту вистачить.

– А чого? – боязко питав той.

– Бо через мій двір найтовща жила проходить.

А згодом:

– Обкидаю дубовою цямрою, звід поставлю. І хай п'є увесь мир.

Але надходила зима, недокінчений колодязь присипало снігом, а Кухобіт, повернувшись з хуторів, знову кидав шапкою об землю: то

він начепивши вовняного напалька на ніс, згорблено ішов селом, розлякуючи бабів, які хрестили онучат і розбігалися по хатах, то цілими днями викаблчувався у Гузійки. А вночі знову ганяв Келю. Вона часто прокидалася од його холодних дрижачих пальців, що перебирали хрящі на її горлі.

– Так де ти, гадюко, моїх дітей подівала? – хрипів над нею. – Рядном на цвинтар виносила? А Ягорового вилупка не однесла?

Келя з криком видиралася з його рук і босоніж тікала до Оникія. Кухобіт з рублем біг слідом, але на шляху когось перестрівав, лякав сілбрадою або так умовляв, і він вертався в хату.

– Шельмина востьобруха! – кричав у ніч і кидав рубля в сіни. – Шльондра!

Доки одного разу Свиридко, що повернувся з досвіток вже перед ранням, не увірвав його ззаду старим держалном од лопати, що Кухобіт і рубель випустив. А тоді й потяг до річки.

Цього разу Кухобіт вертався од Гузійки надвечір. Заплітаючись в довгополій чумарці, притримував рукою пояркову шапку, привезену з Таврії, і подовгу пристоявав, затуляючись од вітру.

– Килино, е-гей! – гукнув, уздрівши крізь хуртовину свою хату. – Наливай лубок на с...ку!

Зачувши його голос, до вікна метнулася розпатлана, як відьма, Келя, припала до шибки, вдивляючись в сніговій. Побачивши Кухобота, що брів снігом навпростець, безтямно забігала по хаті, хапаючись за голову, тоді схопила сікач, що лежав на лаві, і стала до вікна. Чим ближче підходив Кухобіт до двору, тим дужче її косі очі каламутнішали й наливалися рішучою люттю, а худі, костомакуваті пальці, побілівши, стискували ручку сікача. Часом метелиця засипала Кухоботові шапку, й тоді здавалося, що він іде без голови. Її проймав жах, і вона, кинувши дзвінкий сікач на долівку, одступала до полу й ховалася за мотлохом, що висів на жердині. Але, виглянувши згодом у вікно, знову бачила його постать, що мліла в сніговій імлі, й знову безпорадно метушилася по хаті й припадала до вікна.

Та враз його не стало. Скільки вона не придивлялася – його ніде не було! Тільки звідкись, немов із безодні, до її свідомості прилинуло крізь хуртовину відлуння глибокого сплеску...

У неї поза шкірою полізли холодні черв'яки. Вона кинулась, було, до дверей, але тут же зупинилася. Її збілілі губи почали кривитися, і раптом вона вперше за багато літ зареготала, вищерюючи не дотовчені Кухоботом зуби. І божевільно викахкуючи з нутра усю гіркоту, якої напилася за своє життя...

А надворі віхола крутила снігові верчки й сердито жбурляла їх у вікно, а далі, вирвавшись за Баличівку, розвіювалась понад землею хвтями-бурунами, наче степом пробігали незліченні отари білих овець.

«Гу-у-у!», – гуло, обсіпало снігом приземкувату хижу, немов хотіло її перекинути.

«Ого-о-о!», – обзивався в трубі вітер і заходжувався осатаніло на-свистувати в осиротілу сопілку.

* * *

Ще й досі край села, причітком до шляху, стоїть стара хата, кліпає підсліпуватими віконцями з-під розкудовченої горобцями стріхи на машини, що з гуркотом котять асфальтом день і ніч. Стріха почорніла на дощах, вкрилася зеленими латками моху й насунулася на оббите вітрами околом, що тобі картата хустка баби Килини на її зморщене чоло. Сидить баба на осонні край вікна, сторопіло дивиться на гомінкий шлях, і жодна її зморшка не здригнеться за весь день. Сидить, немов закинути сюди з інших світів істота: ні тобі ввійти в цей світ, ні вийти з нього. Її карлючкуватий ніс обвис над побабілою губою, що знесилена упала не беззубі десна. Зизуваті очі спопеліли й глибоко сховалися під надбрів'я.

Шляхом шупьотить вода, завертає й до баби в двір, окручується в улоговині, де стояв колись колодязь, облизує нахилений часом старий звід, що стоїть на одній нозі, мов підбитий журавель, і біжить далі, у Гундирів яр, до річки. У воді купаються сонячні зайчики, спритно миють свої хутра й розбігаються на прижовклу за зиму озимину пастися. Степ дихає паром, як після доброї лазні, й підставляє свої широкі груди під небесні райдуги...

Весна. Курличуть у підхмар'ї журавлині ключі, стелиться могутній дух розімлілої землі. Над баличівськими хатами пролітає легенький вітерець і висвистує на бовдурах, як на сопілці, якусь мелодію, схожу на кавалерійський марш. Тільки над крайньою хатою один голосник у тій сопілці западає: скільки вітер не дме – націлений в небо городжений бовдур не обзивається.

В авторській редакції

Олеся БІЛОЦВІТ

Перші поетичні доробки авторки («Скрипка Часу» й «Стихія Сонця») вийшли друком, коли вона студіювала природничі науки в Гоголівському виші – Ніжинському державному педуніверситеті. Оскільки батьки – Ніна та Микола Ткаченки – знані на Чернігівщині поети й журналісти, то донька «сховалась» за псевдонімом Олеся Білоцвіт. І під цим літературним ім'ям в свої неповні двадцять п'ять літ поповнила лави Національної спілки письменників.

Але несподівано доля закинула молоду поетесу на... австралійський материк, заповнивши душу ностальгією. Про це засвідчили наступні збірки «Передчуття наблизень», «За силуетом слова» і спільна родина «Благослови моє ім'я».

Та найбільшим випробуванням після розлуки з рідним краєм і передчасною втратою тата стала спричинена росією війна в Україні. Любов, перемішана з болем (аж до терпкої самоти!) прагла слова. І воно – своєрідна опора в розхитаному світі й засіб духовної зброї – висповідалось у книжку «Обіймаючи життя», яку поетеса уже традиційно (як і дві попередні) «одягла» у власну колористику.

* * *

Наздогнали
зубожілу душу
спогади
колишнього життя.
Я стою, як вкопана,
не зрушу –

там ще мирно,
ще без укриття...

..Без сирен, тривоги
і попереджень!
Каламуть ще небо
не з'їда...
Без об'ємних смс
і речень:
«Як ви там?»
Одна на всіх біда!

Бо війна іде
і не питає дозволу
чи згоди Вищих Сил...
Ні, не плаче –
голосить, ридає
сам Господь
і...
розіп'ятий Син!

21/04/2022

* * *

Озирнутись навкіл і... видихнуть.
Надто темно думкам вночі!
Крізь завісу, стіну невидиму,
болі зиркають, мов сичі.

І нема аж до ранку спокою –
ні від себе, ані від них...
Щире слово з суттю глибокою
порятунком є для одних,

...а для інших – пустеля вічності,
просто тундра, товстезний лід!
Мерзлота у своїй епічності!
Захід сонця – їм, а нам – схід!

03.03.2023

* * *

Я гасила в душі
пожежу –
словом лютим,
необережно.
І роздмухувала
жарини
чогось людяного
в звірини...

А натомість –
вугілля ночі
знов поразку душі
пророчить.
Скаженіє німа
безучасть,
бо волає літять
повзучий!

01/03/2023
17/04/2023

* * *

Час усіх
тримає
у полоні...
Насторожі –
зранена душа!
У погожі дні –
як на кордоні,
та й в похмурі
нас не полиша.

Ні на мить,
ні на секунду
долі!
Все фіксує
до малих дрібниць:
ось дерева,
напівмерзлі й голі,

випав сніг,
лежить тут
горілиць...

08/03/2023

* * *

Не бійся жити
й думати не бійсь!
Вдихай життя,
вдихай на повні груди!
І якщо десь,
і якщо хтось,
колись
впаде у відчай –
в березні чи в грудні –
ти не зламайсь!
Ти вір,
бо Віра – все!
Здолати можна
з нею злу годину,
вона тебе
до Неба піднесе!
І з Вірою в собі
зростиш Людину!

14/10/2022

* * *

Неминуча остання зустріч,
надпекуча і... надгірка.
Пригуби «Полян» чи «Остреч»:
знай, де витік, а де – ріка...

Невмолимі Земля і Небо,
неусувний вже суне Час.
Якось жити і... дихать треба,
сакрементно, аж до причасть.

Невідступно гряде хвилина,
неухильно її сприймеш.
Ти для Бога – завжди дитина,
навіть слухаєшся більш-менш...

01/11/2022

* * *

За фасадом людської
фальші
роздивитися прагну
душу.
Світ ділю на своє
і...
ваше.
Не хотілося б,
тепер –
мушу!

Бо найбільша в житті
провина –
довіряти людям,
не Богу!
Вже загусла Творцева
глина,
а що ми «наліпили»
спрожого?!

07/08/2023

* * *

Голос торкнувся стихшено.
Лінія поділу – грань.
Чай із кислою вишнею,
на підвіконні – герань.

Втомлений тенор з басами,
альт причаївся теж.
Совість боєприпасами
б'є без радіовеж.

Зараз важливо втямити
(щоб зрозуміть таки!)
Тиші нові параметри
й енергії вітряки!

09/09/2024

* * *

За буйки розлуки
запливаю
й зупиняю
ще її
на мить.
Я сльозами мовчки
омиваю
берег Серця –
а воно щемить...

Від ропи солоної,
від горя,
до нестерпного
уже важких
думок.
З болем замісила
запах моря –
тільки щем не зник
і не замовк...

14/11/2022

* * *

І не треба
ні літа, ні манго,
коли стежку малює
сам янгол...
І крильми
прикриває голі
наші душі
і наші болі.

Чорне небо
звичною пудрою
підбілю ще
й побуду мудрою!
Пів години
(хоча б удосвіта)
поділюся знаннями
й досвідом...

Розбудила все,
що й не спало!
Пелена із очей
таки спала!
І до крапки й тире
тепер відомо –
хто нас так береже
самовіддано!

15/11/2022

* * *

Проростаю крізь слово
у душу,
прислухаюсь
до днів і ночей,
коли в очі вдивляюсь
калюжам –
у буквальному сенсі
речей.

Приміряюсь
і словом, і звуком,
проникаю під шкіру
думок...
Посипаю
їх сіллю і цукром,
і знімаю з небес
замок!

Хай залле чи засипле
снігом

усю темнь і морок
весь!
Тож чекай
хуртовин і віхол –
не спинюся
ні тут, ні десь!

16/11/2022

* * *

І милуюся снігом,
і
– Змилуйсь! –
Небо й Бога
благаю стиха.
Ця красуня зарано
з'явилась!
Сили дай пережити
лихо...

Так занило в душі
й завило –
як там рідні наші
в окопах?
Донеси їм на білих
крилах
ну хоч трохи тепліший
спогад...

Відігрій в мінус двадцять
руки,
бо серця в них і так
гарячі...
Милостивий,
взьми на поруки!
Нехай снігом зима
не плаче...

18/11/2022

* * *

Літу сказала:
«Здрастуй!»
Мовчки зимі –
«тримайсь...»
Сонця хоча б
не застуй,
снігом
не розпинайсь...

Разом у час
важезний
до Перемоги
йдем...
Маємо дух
кремезний –
силу також
знайдем!

Бачимо
навіть без світла!
Тепло,
бо гріють сни!
Віра в душі
розквітла –
то провідник
весни!

01/12/2022

Валентина ПОШКУРЛАТ

Валентина Пошкурлат /Мальва/ народилася на Полтавщині. Закінчила Ніжинський педагогічний інститут ім. М.В. Гоголя. Проживає в м. Прилуки на Чернігівщині.

Працювала вчителькою української мови та літератури в загальноосвітній школі № 6 м. Прилуки. Вела літературний гурток «Дзвіночки», члени якого стали першими дипломантами літературно-мистецької премії імені Любові Забашти.

Має почесне звання «Жінка року – сузір'я прилучанок».

Авторка поетичних збірок «Кликав сопілки голос» (2006), «Любов благословляють небеса» (2009), «Світло і надія у серцях» (2021) та «Плаче серцем моїм Україна» (2024).

Друкувалася в місцевих виданнях. Її поезії ввійшли до альманаху «Мандрівні вірші» (2019), виданого за підтримки Українського культурного фонду, та до унікальної української антології воєнної лірики «Шевченковий блокпост» (2004).

Друкується в літературно-мистецькому альманасі «Русалчин сон» та в україномовному журналі «Foxu Lit». Співавторка багатьох літературних альманахів. Пише дитячі вірші, які ввійшли до колективної збірки «Для дітей і про дітей». Понад 30 віршів опубліковані на порталі Міністерства культури та інформаційної політики «Поезія вільних».

Лавреатка обласного конкурсу поетичної творчості «У сузір'ї муз». Переможниця Всеукраїнського фестивалю-конкурсу мистецтв «Свою Україну любіть». Гранд-фіналістка Міжнародного конкурсу «Mili Dueli», що проходив у Боснії та Герцеговині (2024). Переможниця багатьох як українських, так і Міжнародних конкурсів.

СТАЛЕВА Й НЕЗЛАМНА

На світанку нової доби, коли перші промінці сонця торкаються золотих полів, десь у глибині української землі прокидаються жінки, у чиїх серцях горить вогонь. Вони – доньки свободи, матері сили, сестри мужності. Вони – захисниці, які тримають небо над Україною, коли воно гримить громом війни.

...Вікторія жила в затишному провінційному містечку, першу письмову згадку про яке залишив нащадкам київський князь Володимир Мономах. Вона пишалася славним минулим свого міста, любила у вільний час прогулюватися його затишними вуличками, милуватися красою соборів, які сягали увись своїми золотими куполами. Часто приходила зі своїм сином до міського парку, де подовгу сиділи на лавочці й підгодовували голубів, незчисленна кількість яких прилітала тільки-но вони там вмоцувалися. Так було влітку. А взимку просто приносили птахам корм. На завтра вони також планували піти в парк, але ранній дзвінок від мами обірвав усі плани.

– Доню, донечко...

Вікторія почула плач матері...

– Матусю, що трапилося? Матусенько-о-о-о...

– Доню, війна...

– Матусю, чекай на нас. Я зараз розбуджу Дмитрика і ми прийдемо до тебе.

Вікторія розбудила синочка, якого виховувала сама. Її коханий чоловік загинув у автокатастрофі. Увімкнула телевізор і справді почула найстрашніше: колони ворожого війська зайшли на територію України з півдня, півночі й зі сходу.

Дорогою до мами вона весь час думала про те, що якби її коханий Андрій був живий, він неодмінно взяв би до рук зброю і пішов захищати рідну землю, її і їхнього синочка. І вже коли Вікторія дійшла до маминого будинку, у неї визрів чіткий план.

– Донечко моя, ну що ти таке надумала. Ти ж – жінка. Ти ж – мати. Нехай чоловіки беруть зброю...

– Матусю, не відмовляй мене. Ти ж знаєш мій сильний характер. Якщо я щось надумала, то вже ніхто і ніщо мене не зупинить. Я прошу тебе, рідненька, подбати про Дмитрика. Ти ж знаєш, що він сьогодні у свої 10 років став уже дорослим, адже зростав без татової опіки. Тепер він буде тобі підмогою і опорою. Обіймімося, мамочко, бо мене вже чекає дорога до військкомату.

Прощання було зворушливим і слізним. Плакали, обійнявшись, усі.

Вікторія вистояла велику чергу до військкомату і, коли вже спілкувалася з майором, який намагався всіляко відмовити її від цього кроку, вона згадала, як завжди ходила з чоловіком у тир і що там робила дуже влучні постріли.

– Пане майоре, я хочу бути снайперкою.

– Це дуже непроста справа і надто відповідальна, – строго відповів військовий.

Та Вікторія уже все вирішила і ніхто не зміг би її відмовити.

– Хто ви за професією?

– Я – майстриня манікюру, але сьогодні я хочу вбивати тих, хто прийшов війною на мою землю. У мене все вийде. Я в цьому переконана, тому не відмовляйте мене. Я зможу.

... Три місяці навчання пролетіли, немов три дні. Вікторія показувала відмінні результати, і вже завтра вона потрапить туди, де вбиватиме прицільно ворога.

І ось уже перше її бойове завдання. І хоч не зовсім зручною була військова форма, а берці натирали до болю ноги, в очах Вікторії відбивалася вся глибина нескореного духу. Вона – жінка-снайперка. Жінка, що не обирала війну, але війна обрала її, і тепер вона мовчки стоїть на тонкій межі між життям і смертю. Її постріл – це боротьба за кожен метр рідної землі. На бойових завданнях вона рухається непомітно, як тінь. Усе навколо – лиш пазли, які її гострий розум складає в єдину картину. Тут грає важливу роль кожне дерево, кожен кущ, кожен порив вітру. Вона чує кожен шурхіт, відчуває чужу присутність, перш ніж її помітить око. Її погляд – пильний. Її зброя – влучний приціл. У бою вона – холодна, мов камінь. Але варто закінчитися завданню, і під цим крижаним панциром оживає серце, що болить за кожного солдата, кожному зруйновану домівку, кожне місто чи село, за своїх рідних.

Уночі, коли небо наповнюється шепотом зірок, Вікторія згадує дім: запах квітів у саду, сміх синочка, тепло маминих рук. Ці спогади – її броня, її джерело сили. А кожен її постріл – це не лише точність, це віра і надія. Вона знає: ворог не пройде, бо за нею стоять ті, кого вона любить понад усе. Вікторія не вважає себе героїнею, і ні від кого не чекає вдячності. Вона просто робить те, що мусить, знаючи, що її боротьба – це частина великого бою за свободу свого народу. І, можливо, коли війна закінчиться, Вікторія скине з плечей цю важку ношу й повернеться додому. Але зараз вона тут – стала й незламна, як і сама Україна.

Одного дня до них у підрозділ спеціального призначення прибу-

ли нові бійці. Вікторія пильно вдивлялася в їхні обличчя. І раптом її очі зустріли очі Вадима, того, хто кохав її до безтями, а вона кохала не його, а свого Андрія. З часом, зрозумівши, що немає взаємності, Вадим зник із її життя. Багато років вона нічого про нього не чула. І раптом...

– Вадиме, – Вікторія підійшла до чоловіка, – привіт. Я не перестаю дивуватися долі. Ти мені недавно наснився... Оце так зустріч.

– Вікторіє... А ти зовсім не змінилася... Тобі до лиця військова форма... Чи зустрілися б ми, якби не ця клята війна?!

Вадим міцно пригорнув до себе Вікторію і, як їм здавалося, так вони стояли цілу вічність. А насправді це було всього лишень кілька секунд. Вікторія попросила в командира дозволу поспілкуватися зі знайомим, з яким не бачилися багато часу.

– Коли я зрозумів, що ти кохаєш Андрія, я вирішив поїхати за кордон. Спочатку жив у Німеччині, а потім опинився в Англії. Увесь час видавав тільки роботі. Зробив там гарну кар'єру. Хотів забути тебе, та, на жаль, чи, може, і на щастя, не зміг. А коли ворог пішов війною на мою Україну, я не зміг залишатися там. Повернувся додому. І ось тепер я вже тут... І дуже щасливий, що поруч із тобою. Про тебе мені уже все відомо – розказала твоя мама, яку я зустрів, коли приїхав у місто. Вона йшла з Дмитриком. Ось тоді я і вирішив теж стати снайпером і попросився у ваш підрозділ.

Вікторія тепер по-іншому подивилася на Вадима і побачила в його очах стільки любові, що вона швидко проникла в давно схоле її серце й у ньому зажеврив маленький вогник, який спалахне великим полум'ям кохання.

– Вадиме, а ти знаєш, я справді тоді відчула радість, коли побачила тебе у своєму сні. А зараз, здається, я просто щаслива.

– Вікторіє, я впевнений, що нас звела доля, але, на превеликий жаль, у горнилі війни. Я хочу бути завжди з тобою, навіть на бойових завданнях. І буду про це говорити з командиром.

Вони міцно обійняли одне одного, й у цю мить здавалося, що ніхто й ніщо їх не розлучить...

На Донецькому напрямку, де перебували Вадим і Вікторія, було справжнє пекло. І в цьому пеклі вони кулями прицільно влучали у ворога. А в перервах між бойовими завданнями двоє закоханих снайперів вціляли вогняними стрілами любові одне в одного. І їхні серця палали, обличчя сповнювалися рішучістю, а в очах іскрилася непохитна віра в перемогу.

... Цього разу на бойове завдання відправляли тільки чоловіків. Але

Вікторія впростила командира піти їй з Вадимом. Вона знала, що це може бути остання їхня спільна операція.

– Добре, Вікторіє. Але тільки за умови, що ти не ризикуватимеш зайвий раз. Розумієш, про що я?

– Розумію, командире, – відповіла вона, ледь стримуючи свою радість.

– Коханий, я сьогодні теж піду з тобою, – сказала Вікторія, повернувшись від командира.

– Як? Чому? Сьогодні ж ідуть тільки чоловіки, – схвильовано запитав Вадим.

– Ти ж знаєш, що я мушу бути поруч із тобою.

– Ти – жінка, тому маєш почути мене, адже сьогодні дуже важливе, але і небезпечне завдання.

– Так, Вадиме, із тобою поза бойовими завданнями я – жінка, але ж я – жінка-воїн, стала і незламна.

Уночі група вирушила на завдання. Вадим ішов першим. Вікторія, дотримуючись відстані, йшла позаду, не випускаючи його з поля зору. Вони дісталися до точки, де, за даними розвідки, була ворожа база. Усі завмерли, чекаючи сигналу. І коли командир подивився на них, цього було достатньо: вони розійшлися по своїх місцях.

– Будь обережним, коханий, – шепнула Вікторія, проходячи повз Вадима.

– Ти теж, кохана, бережи себе, – прошепотів він.

Але все пішло не за планом. Ворог помітив групу раніше, ніж очікувалося. У небі засяяли сигнальні ракети і розпочалася перестрілка. Вікторія побачила, як Вадим кинувся вперед, прикриваючи молодих хлопців.

– Вадиме, стій! – крикнула, але Вадим уже не чув.

Не думаючи, вона побігла за ним. Навколо свистіли шалені кулі. Усе враз змішалось: вибухи, крики, запах гару. Вадим опинився під вогнем, він не встиг сам ухилитися, адже прикривав собою Вікторію й інших бійців. Поранений, він продовжував стріляти у ворога. За якусь мить Вікторія опинилася поруч і побачила, що її коханий блідий, а з рукава скапує кров.

– Вадимчику, ти поранений? – схвильовано запитала жінка.

– Вікусю, кохана моя, прошу тебе повертайся в безпечне місце. Я тут упораюся сам.

Вадим ще дужче зблід.

– Не геройствуй, – прошепотіла вона. – Удвох у нас більше шансів.

І вони, прикриваючи одне одного, ще деякий час відстрілювалися. А коли Вадим почав втрачати свідомість, Вікторія збрала в кулак усю свою силу і міць, поклала чоловіка на шматок брезенту, який завжди носила в бойовому наплічнику, і потихеньку потягла його до своєї бази.

... Минуло кілька місяців, Вадим одужав. Слава Богу, що обійшлося без ампутації. Він повернувся після лікування у свій підрозділ, де Вікторія продовжувала нести службу. Зразу ж після повернення Вадима вони зареєстрували шлюб у польових умовах. Вікторія не забажала одягати весільну сукню. Сказала, що це все буде потім, коли вони з перемогою повернуться до своєї домівки. А зараз вона – жінка-воїн і їй до лиця військова форма і букети польових квітів, якими обдарували її воїни-побратими. Та найбільший букет, – від коханого Вадима, неповторний аромат якого вона вдихала, – приносив їй справді неймовірне щастя.

Міла СОНЯЧНА**Зі збірки «СМАЛЬГА»**

* * *

Не пишу тобі довгих листів.
Лиш коротке «кохаю безмежно».
Не кажу про сумне й поготів,
Лише вірю.
Веду обережно
Вкотре щирий ізнов діалог
Наш з тобою притишено віршем.
Як же хочеться бути удвох
Повсякчас...
І на хвилечку більше.
Надолужити будні й свята,
І розлуками зібгані ночі,
Щоб збулася утома свята
Від цілунків, обіймів...
Пророчо
Щоби сходила ранком зоря
І світила для двох шлях єдиний,
Щоб поїхати десь на моря
Або в гори далеко...
А нині...
Я не слатиму, любий, печаль
Ні в думках, ні в словах лепетливих.
Лиш надії, щоб повнилась даль
Післягроззям,
Майбутнім щасливим...

17.06.24

* * *

Світанок. Вибух. Тремор. Згинув сон.
Вищить авто, сигналом ріже вухо...
Тремтять ґрунти – не дай Бог паркінсон...
Шибки страшать шляхи; ячать ядухи.

Лежу. Молюся. Жилява. Жива.
Замовкли гальма, серця гул, сирени.
Ще трохи літа – сповняться жнива.
І, певне, будуть вдалі рухи, крени.

Стомила зрання думки мошкара.
Ковтну бадьоро з кавою прийдешне.
Про землю ж кажуть Біблія й Коран:
У спадок праведним, по праву, як належно...
24.06.24

*Крен – нахил набік корабля; зміна напрямку,
поворот.*

ДОБРЕ ВСЕ З НИМ

I

Ніч. Зоря. Пів морок. Тіні.
Тиша вмовкла в самотині.
М'ята. Спокій. Далеч синя.
Віра. Вірність. Де ж він нині?..

II

Ніч складала шлях і плани,
Де бурлять думок вулкани,
Відкидала фразограні,
І катрени, і сенкани.
Руки ніжили, втішали,
Спіли до зорі печалі,
Загортали в пледи, шалі,
Накохатись поспішали;
І поїли чаєм з м'яти,
Щоб покірно дань прийняти,
Воскресати вдруге-вп'яте...
Щоб голубити прийдешне,

Сонця схід на узбережжі
У молитвах обережно,
Гартувати дух і стержні;
Устелять коханням далі,
Щоби жалі не ридали,
Не посміли щоб вандали
Доторкнутися зухвало.
Знати: добре все з ним нині
У цій миті, у хвилині.
Ткати віри ірїй синій –
Доля вірної дружини.

25.06.24

* * *

Патлаті верби посивіли в спеці,
Ламають в придорожній млості руки.
Між екзотичних вілл сховались герци,
Стомившись від столиці, шуму, руху.
Заклало вуха, дух перехопило...
І, знітившись розплавленим повітрям,
Злипаючись між архаїчним пилом,
Хвилини в жменю – марнотратно
вітрам...

28.06.24

* * *

Дві букви – від царюєш до церуєш.
Розводить звук семантику, п'є м'якість.
У жартах доль святкуєш чи гаруєш,
Перечіпаючись за мудрість, старість,
якість?
У штопанні можливі візерунки...
А царина – худобі... І людині.
Дві літери. Прокляттям чи дарунком?
Збагнути й обирати вчинки дивні...

28.06.24

Церувати – штопати.
Гарувати – тяжко працювати.

* * *

Сьогодні розкажу про ніжне небо,
Рожеве, біля нашого будинку –
Як вітер чеше хмари, сизогребно,
З лазурі виполохує пір'їнку.
І як вона танцює палко сальсу
У парі із партнером піднебессям,
Кружляє у весільнім чарі вальсу,
Наповнена любов'ю милих бесід.
І як живу, леліючи із квітня,
Розмову, погляд, наші одкровення,
Щоб матриця збулася заповітна
Благоговінням і благословенням.
29.06.24

КРИЛА ЯНГОЛА

– Хто згубив серед натовпу крила?
Приміряють усі охочі.
Тріпотітиме пір'я щосили,
Поки янгол молитви шепоче.

Доки він нетерпляче чекає
Серед осені дні та ночі,
Попри тугу та розпач втішає
Безнадійних, нужденних, без мочі...

Янгол знає: одягне крила
Той, хто вчора в смертельному герці
Одурив ворогів, уміло
Грав на нервах безстрашно смерті.

Той, хто мужньо, відважно, вперто
Затуляв на «нулі» собою.
– Я, дивися, у бронезилеті,
А ти – з крилами серед бою!

Лицар нині далеко в полоні.
Янгол світом розносить крила,
Щоб одяг при нагоді воїн,
Як забракне в якусь мить сили.

Янгол носить в бараки хлопцям,
По шпиталях, полях, перехрестях,
Щоб наразі на кожнім кроці
За потреби згодилися Чесним!

У зневіри час, розпачу світло
Затріпочуть святі пір'їни –
Усміхнеться боєць:
– Буду жити!
Брате-янголе, знак дай родині!

14.10.23

* * *

Лоскоче небо вусами пирій,
Так солодко, і лагідно, і щасно.
Лікує душу поле від подій,
Людей, страхів, печалей та напастей.

Наліпить павутиння – треба так! –
На сукню, на волосся – від пристрїту.
А парасольки-хмари – добрий знак!
Мо', жовтень наясніє заповітне?

Пилюка, немов хвостиком, до ніг
(Це дихає земля перед снігами).
– Сідайте, пані! Ось вам черевик!
Гулятимемо ввечері стежками.

Цілитель-поле жалі, ніби хмиз,
З отавою складе за небокраєм:
Холодної пори для диких кіз
Чи для лосів – хтось, врешті, наскубає.

– Шановна пані, злазьте, ми прийшли,
Лишайтеся роздоллям мандрувати.
Знімаю павутиння. Не болить
Усе, що не давало сю ніч спати.

14.10.23

* * *

Коли в душі зіпсована погода,
Прошу в Творця якихось трохи див:
Смачне какао і якусь пригоду,
І парк осінній ботанічний на розлив...
Кажу в кіоску:
– Шоколад, будь ласка,
Гарячий, із корицею зробіть.
А в хлопця раптом, ніби десь у казці,
Джин вилетів, какао пил стоїть.
– У вас і в нас тепер – все в шоколаді! –
Сміємось, він цукерку ще дає...
В душі погода прояснилась радо,
Какао сонце із моєї склянки п'є...

19.10.23

МАГІЯ ЖІНОЧОГО БУТТЯ

Як кола на воді,
Енергія від жінки
Чаклунсько-дивовижно
Пролетється навсібіч...
Що фонтануєш зранку:
Колючки чи перлинки,
Що подаруєш ближнім
На день, на вечір, ніч?

Поназбирала в настрій,
Понаскладала в душу –
Майстерно чи невміло
Поділишся сповна.
І накривають хвилі...
Любов у складі пуншу?
А ніжність? А турбота?
Все вилила до дна...

Що намішаєш знову,
Щоб хлопнути сусідам?
Колегам, перехожим?
Мовчиш? Чи це – секрет?
А що лишилось дітям,

Вередам-непосидам?
Чекатиме коханий –
Для нього ж свій рецепт!

Як кола на воді,
Енергія від жінки
Наповнює довкілля,
І протягом століть
Із родоводу гілки,
Із серця комірчини
Чарівні компоненти
Несе магічно в світ.

19.10.23

* * *

Стоїть хлопчина на пероні –
Можливо, років двадцять п'ять;
Військова форма, сиві скроні,
А очі – далями зорять.
І тчуть шляхи небесні мойри,
І офіцер віддасть наказ...
Безсилля переважають вкотре
Надії!
Буде все гаразд!
Ти відвоюєш. Знову гордо
Отак стоятимеш в метро.
Зустрінеш дівчину і, згодом,
Забудеш, може, жах і фронт.
В оселі – дітки чорноброві
В любові, щасті підростуть...
Стоїть хлопчина на пероні –
Хай світлі сили бережуть!

27.10.23

* * *

Запитають «Як ти?» –
Хіба все передати словами...
Усміхаюсь, хай що,
Через біль, через страху пільму...
Не судить, як мовчу,

А кажу – то лишень поміж нами.
І заплачу тоді,
Як людей дорогих обійму.

У рядках вірша – горда,
Утішена долею пані.
Афірмації в простір
Про щастя над ад гіркоти.
Вію словом і вірю,
Допоки надія остання,
І складаю молитви,
Щоб рідних Господь захистив.

Запитають «Як ти?» –
Не посмію сказати правдиво.
Перепрошую: нині
Себе до кінця не збагну.
Сніг летить, замітає,
Кружляє світанком красиво.
Шлю надію у простір
Про щастя і мирну весну.

Наталія ЮНІЦЬКА

Наталія Юніцька проживає на теренах Вінниччини – перлини Поділля. Своє професійне життя присвятила учнівському загалу, працює в Дербчинському ліцеї. Автор двох навчальних посібників, трьох збірок казок, історичної книжки «Наш Дербчин» (у співавторстві), книжки нарисів військової звитяги «Небо плаче». Майже триста творів авторки різного спрямування (п'єса, оповідання, повість, гуморески, нариси, казки, навчальні розробки) надруковані в різноманітних виданнях ЗМІ районного, обласного, республіканського рівнів та в трьох колективних збірках незалежних авторів із зарубіжжя та України.

За літературну та навчальну діяльність нагороджена багатьма переможними дипломами та грамотами. Залюблена в красу рідної України, пропагує розвій слова українського та мистецьких цінностей.

ДВА АНГЕЛИ

Оповідання героїчної фантастики

Хто за волю у борні загинув,
чи від рук ворожих постраждав.
Всі набули ангельського чину,
до небесних заступили лав.

Олена Богуцька

Гори... Краса чудодійна... Серед цих гір сталася та незвичайна зустріч двох Ангелів. Спочатку на вершину скелі опустився один Ангел.

Він сумно споглядав довколишні гірські краєвиди, які вабили своєю колоритністю. Стояв величний і красивий, слухав спів птахів, шепіт вітровою, говор смerek та ялиць, що схили гір прикрашали. Аж тут з небес до нього спустився другий Ангел. Привітався, обнявся, побратався з першим.

– Бачу, друже, ти новенький в нашому ангельському війську. Не зустрічав тебе раніше. Хто ти? Як звати, величати?

– Дмитром Коцюбайлом був при житті. «Да Вінчі» побратими величали. На художника вчився, через те і такий позивний.

– Я чув про тебе. Героїчністю та патріотичністю славний був. А знаєш народ про тебе вже пісню співає, не забуває.

– Яку цікаво?

Ангел підняв погляд догори і заспівав:

– Ти згорів, наче зірка, що впала з небес,

Тільки пам'ять лишилася з нами –

Буде завжди країна пам'ятати тебе

І гордитися такими синами.

– Гарна пісня. І я горджуся, що був сином української землі. Свій обов'язок перед народом виконав сповна. 9 років пройшов на дорогах війни, з 2014. Ще на Майдані перший бій прийняв. Свято захищав свою країну. А ти хто будеш, брате?

– Андрій Володимирович Задорожний... Радий знайомству. Капітан за званням, командир мінометної батареї. Загинув у 2014 році поблизу села Петрівське Донецької області. Рятував товариша по службі. Автомобіль підірвався на міні. Ось такий розклад життя. А твоя історія чим славна, Дмитре? Як завершив земний відлік?

– 7 березня 2023 року пішов у засвіти, злетів до небесного військового братства. Поповнив багаточисленні ряди. Поблизу Бахмута те сталося. Поверталися з позицій. Приліт міни, поранило осколком в шию, не врятували... Поранення було несумісне із життям.

– Я побував із іншими Ангелами там, в Києві, коли з тобою прощалися.

Честь величну тобі надали. На Аскольдовій могилі поховали.

– Та якось так!

– Скромність – це окраса, але не в твоєму випадку. Президент Зеленський був на твоєму похованні, генерал Залужний і ще багато інших знаменитостей вшанували. Сумували і сумують люди за тобою.

– Служив я вірою і правдою народу України. Відтоптав ряст земний ще молодим. Ось у чині ангельському тепер світом літаю.

– Що за зірка в тебе на грудях золотом сяє?

– Нагороду таку маю. Ще при житті вручили в 2021 році. Відзначений званням Героя України.

– І мене по смерті також орденами нагородили. Дружині ті нагороди вручили. Донечка і синочок матимуть пам'ять про тата-захисника. Моїм іменням вулицю назвали. Почесно дуже, жаль, що вже в живих мене давно нема.

До речі, брате, твоїм іменем теж вулиці, сквери в різних містах назвали, у Львові фонтан на твою честь та інших загиблих є.

– То все на славу України, яку я так любив, за яку життя своє зложив. Сам обрав собі цей шлях боротьби із ворогом країни нашої. У 2014 році мав поранення важке в бою за Піски, могли б комісувати. Та не погодився я на те, не залишив побратимів, повернувся до них у стрій. Як мало бути, так і сталося.

– Дмитре, яке бажання маєш? Що хочеш понад усе?

– Побачити б ще раз дівчину милу і матусю люблю, яка молилася за мене та слізьми гіркими вмивається щоднини по моїй загибелі. Усе життя нестимуть вони цей хрест гіркий втрати непоправної. Аліна, моя кохана, там, на війні, поруч зі мною була. У день мого фатального поранення разом з лікарями намагалась мене рятувати-реанімувати. Не судилось вижити тоді мені.

– Полетіли, друже-брате. Я знаю, де твоя Аліна. Вона там, на переднім краю, де в бій ідуть війська.

Обидва Ангели знялись увисі і полетіли. Шлях неблизький... Поки летіли, Ангел молодий спогадами марив.

Своє кохання Аліну він віднайшов на війні. Аліна – парамедик, Дмитро – молодий командир. Познайомилися в Авдіївці. Перше їхнє побачення відбулося під час сильних танкових боїв і завершилося поїздкою на танку. З 2017 року вони разом були. Далі в Аліні від війни була перерва. Після 24 лютого 2022 року вона повернулася на фронт до свого підрозділу, мобілізувалася до лав ЗСУ. Керувала медичною службою спецрозділу «Вовки Да Вінчі». Чому саме така назва? Про це написали побратими після смерті його, їхнього командира.

«Наш підрозділ зветься «Вовки Да Вінчі» саме тому, що ми завжди йшли з ним у бій. Він був найкращим командиром, побратимом, лідером і взірцевим націоналістом. Усе своє свідоме життя Дмитро Коцюбайло присвятив боротьбі. Він пішов на фронт, коли йому заледве виповнилося 18 років. Про його бойовий шлях промовисто говорить факт, що Да Вінчі отримав звання Героя України. За Україну він віддав життя в 27 років».

Дмитро вважав, що «за свою свободу треба боротися. Якщо не хочеш стати рабом, то треба боротися». Він чесно боровся. Не боявся москалів, а знищував.

... Ангели летіли понад українською землею, обпаленою вогнем і сталлю, скропленою кров'ю українців і проторованою героїчною стійкістю захисників України. Ось вони побачили Дмитрову кохану Аліну. Вона проводила евакуацію поранених бійців з поля бою.

Молодший Ангел спустився на землю до неї, торкнувся її правого плеча і ласкаво погладив. Неймовірне світло йшло від нього. Аліна його не бачила, вона просто відчула присутність коханого, була обласкана тим незвичайно дивним світлом. Спогад про Дмитра майнув блискавкою у свідомості, й полилися гіркі сльози із її серця і очей. Пекли ті сльози болем її душу. Раптом вона почула голос його, коханого Дмитра:

– Не плач, Аліночко, не треба. Мене уже нема, але з тобою буду я завжди. Прощай, кохана, навіки. Живи за нас обох, виживи, прошу тебе, молю.

І знявся Ангел увись, до небес. Аліна підняла голову до неба і побачила там ключ журавлів, які летіли над нею, над пекельним сталевим вогнем у колоні неприборканої смерті. А поряд із журавлями Ангели летіли. Дівчина плакала, а з нею заплакали печаллю і журавлі...

Ангели із журавлями полетіли ще у ті краї, де матінка Дмитрова Оксана проживала. Вона сиділа у чорній хустині край вікна. Дмитро крикнув журно-журавлино:

– Мамо! Матінко моя!

Здригнулася мати, чайкою серце її стрепенулося. Сина ж уже давно нема, але голос почула його.

– Дмитрику, синочку, любий.

– Пробач, матусю, за чорну хустину, за те, що загинув молодим. Я захищав свою країну, інакше просто не зумів. Люблю тебе і всю нашу рідну родину: бабусю, брата і сестер.

– Нема тебе. Не буде. Світ покинув. Війна забрала – ворог вбив. Яке ж то горе, біль страшний не обійняти більше сина. Весна буяє землею цвітом білопінним. Ти ж так, сину, весноньку любив.

– Я, мамо, весну буду з нема споглядати, Ангелом тепер по світу літати. Моя вже закінчилась війна... А вам усім бажаю миру дочекатись!

Заридала мати болем незрадливим, промовила лише до нього:

– Приходь до мене в сни, дитино. Чекатиму на тебе, любитиму завжди.

Ангел знявся увись до побратима, і полетіли вони у стрій до Небесного ангельського війська. Журавлі подарували їм свій прощальний клич-плач...

БОГ ПРАЦЮЄ

«... Простіть мій гріх і помоліться Господу, вашому Богові, нехай забере цю смерть від мене»

Вихід 10:117

«Устань та йди, віра твоя спасла тебе»

Луки 17 6 19

Війна зробила майже всіх близькими і рідними у горі, страждання і втрахах. Війна усюди, але і Бог усюди. В нашому сьогоднішньому житті для виконання Божої волі нам потрібні як і мужність, так і стійкість, бо земний шлях кожної людини має злеті, падіння, випробування долі. Смерть є останньою подією земного буття людської особистості. Тоді для праведника закінчується час подвигу, а в грішника забирається остання нагода робити гріхи.

Ця історія про те, як Бог допоміг солдату уникнути смерті й подарував можливість жити далі.

Під високим куполом старої церкви стояла мати. Вона тихо молилася за сина та за всіх дітей, котрі стали на захист рідної країни від злих ворогів. Умивалися краплями-сльозами воскові свічки, а мати все молилася і молилася...

І син її також молитву перед боєм промовляв: «Господи, той, що на Небі, прости мої гріхи і забери від мене смерть». А далі бій страшний почався. Свистали, гриміли, ревіли снаряди та міни. Було вороже влучання в позицію, де син-солдат той перебував з побратимами своїми. Міномет їхній на друзки розбило, дерева зрізало осколками і вони падали, немов підкошені. Все горіло довкола, як у пеклі страшнім. Він, солдат, який молився перед боєм, поринув у темінь, нічого не усвідомлював, не пам'ятав, отримав поранення, яке мало несумісність із життям. Душа його заледве жевріла, а далі завмерла в очікуванні часу, щоб останній випустити подих.

Пункт прийому поранених воїнів. Стривожений вигук:

– Один важкий, кілька поранених.

Важким був він, син матері, яка молилася за нього в церкві, де плакали свічки. Над ним схилився військовий капелан і зрозумів, що солдата з ними вже нема. Лікарі робили все можливе, щоб повернути його до життя. По-іншому не могли діяти, обов'язок не дозволяв. Масаж серця, киснева подушка... Діяли командою злагоджено, старалися реанімувати, на щось надіялися, хоча і розуміли, що часу втрачено багато.

Капелан зігнувся над солдатом і промовляв від імені його: «Господи, Ти є захист мій, моє спасіння. Отче Небесний, якщо є твоя воля, поверни душу мою до тіла мого». Лікарі робили свою справу, а духовник безперестанку віщував до Бога. Серцебиття не поновлювалося...

Солдат летів гігантською трубою. Тривоги й страху він не мав. Лише блаженство. Його ніс Всюдисющий. Гостро відчував Його присутність. Знав, що це Бог. Подумки повів солдат розмову з батьком, матір'ю, сестрою ще малолітньою такою. Побачив матір, що в церкві молилася за нього. Відчув тепло її молитви. Он батько жито косить, сестричка бавиться ляльками. Почав рідним говорити про все, що пережив на цій страшній війні. Як по них снайпер працював, обстрілював з усіх боків. Залишилися живими. Як у кільце вороже потрапили. Чудом Божим врятувалися тоді. Він після пережитого на небо глянув і плакав дуже. Навчився тут цінувати те, що колись буденністю було. У тих страшних випадках Бог зберіг йому життя, а тепер не зміг. Пора прийшла в очі смерті подивитися.

Почувся голос: «Молись!». І почав він молитися про те, щоб скоріше мир настав, з доріг війни щоб повернулися солдати, щоб дітки обійняли татусів, щоб радісно й бентежно зустріли дружини чоловіків, щоб батьки дочекалися синів, щоб зупинилася війна проклята.

Взаємодіють світи реальний і потойбічний між собою, а керує всім цим Бог. Раптом відчув солдат, що повертається назад, із труби тієї назовні вилітає.

Схвильовано-радісний вигук лікаря:

– Є! Серце запрацювало! Він повернувся!

Очі відкрив солдат, угору глянув, туди, де небеса...

Капелан полегшено зітхнув:

– Слава тобі, Боже! Ти, дійсно, всемогутній. Ти любиш нас усіх і бережеш. Дякую за раба Твого Олександра.

Дивуванню лікарів теж не було меж. Вони фактично реанімували, оживили людину, яка була без ознак життя. Це диво, що так сталося. О, ні! Це Боже провидіння повернуло солдату дорогоцінне життя. Ожив, завдячуючи силі молитви. Молився солдат, молилася мати, друг-капелан про життя його просив, до Бога клич про порятунок посилав.

Душа вернулася до тіла Олександра. Прийшов він до тями. Бог подарував йому життя. Віра у Всевишнього спасла його буття на землі праведній та грішній.

– Як ти, друже? – капелан спитав в Олександра, якого з операційної медичні працівники везли.

Солдат указівний палець підняв, бо говорити ще не було сили.

– Усе класно! Все гаразд!

Ось так на фронті Бог працює. Пройшов боєць межу між життям і смертю...

Війна усюди, але й Бог є теж усюди. Тільки з Богом ми це страшне лихоліття витримаємо, здолаємо біди та нещастя і переможемо. Молитва до Нього – це наша опора. Нехай людське життя у тривожні часи буде наповнене Його словом, Його таємницями. Тільки в Бога віра нас спасе, а ще незламність духу сили волі.

Солдат ішов, на милиці спираючись. Це той самий солдат, за якого молилася мати, який перед боєм молитву промовляв, за якого віщував слова до Бога військовий капелан. Це той солдат, який на зустрічі із Божим явленням побував, який умирав, але ожив. Ішов Олександр до рідної домівки, де на нього очікують люди близькі та дорогі. Вони, як і він, вдячні Богу за його спасіння...

Спаси, Боже, люд український, визволи від страшного лихоліття війни! Спаси, Боже, Україну!

МАРІЯ

Єсть ім'я жіноче, м'яке і ясне,
В ньому любов, журба і надія;
Воно як зітхання бринить
Весняне: Марія.

М. Рильський.

Ім'я її Марія. Таке імення мала також Богородиця, матір Ісуса Христа. Марія від природи скромна та доброзичлива дівчина. Вона вміє посправжньому підтримати всіх. Народилася і жила в стражденному Маріуполі. У Марії хвора мама, яка має важку недугу – розсіяний склероз з ураженням нервів усього організму. Дівчинка саме завершувала навчання в 6 класі, коли матуся захворіла. Маріупольські медики не бралися за лікування жінки.

– Це живий труп. Готуйтеся до найгіршого, – винесли вони свій вердикт.

Найближчі родичі спочатку переймалися її хворобою, але згодом змирилися з тим, що жінка не одужає. Боровся за дружину лише чоловік. Він не зневірився, бо дуже її кохав. Налаштовував себе і доньок, що маму можна врятувати.

На тендітні плечі Марії лягли домашні турботи. Вона навчилася готувати їжу, збирати сестричку Оленку-першокласницю до школи. У 12 років маленька Марія стала дорослою. Батько теж допомагав, тягнув ношу їхньої спільної біди. Він з усіх сил боровся за свою кохану. Знайшов інших лікарів. Маму таки вилікували.

У 2021 році жінка уже могла самостійно турбуватися за доньок. Родина знову зробилася осередком тепла і сердечності. Щодня в їхньому житті сходило сонце і щодня радісно заходило. Вони переживали насолоду буття, спостерігали за красою неба, відчували пахощі квітучої землі.

Лютий 2022 року вніс свої корективи в їхнє життя... Російська бомба влучила в будинок, де вони жили. Оленку вибуховою хвилею відкинуло до стіни. Дівчинка отримала травму – сильний забій голови. Марія не постраждала, але материнське серце віддалося болем хвилювання за доньок. На фоні стресу в неї знову відмовили ноги, перестали її слухати. Потрібно було шукати прихисток від цієї чорної біди. До підвального сховища батько з Марією тягнули маму, обійнявши з обох боків.

В укритті вони пробули дві неділі. Голод, темрява, постійні бомбардування були там їхніми супутниками. Російські солдати ходили з перевітками по підвалах, кидали гранати. Коли до їхнього сховища стукали, вони не відкривали.

Страх, стрес, розпач, зневіра... У матері двічі зупинялося серце. Марія кричала болем:

– Вона помирає, ми її втрачаємо.

Батько, як міг, заспокоював доньок. Реанімував дружину: робив масаж серця, штучне дихання.

– Мама житиме, вона нам потрібна, – линуло у відповідь від нього.

Мали одну мету: вибратися з цього пекла. Батько сказав:

– Або ми помremo з голоду, або нас тут завалить, або просто вб'ють.

Далі було дві доби перебування в автомобільній черзі, щоб пройти фільтрацію з метою вибратися на підконтрольну Україні територію. Батька під час тієї перевірки побили так, що він ледве сів у машину, щоб везти сім'ю далі. Він майже нічого не бачив, але вперто їхав уперед. Поруч ішли бої, палав ліс. Бачили розбиту техніку, трупи на дорозі. Вся родина була психологічно та морально зболена і зломлена. Проїхали 27 блокпостів. Коли побачили блокпост з українським прапором, не повірили, що добралися. Подумали, що то провокація.

– Не бійтеся. Це Україна! – прозвучав заспокійливий заклик від українського солдата.

Марія всю дорогу тримала в руках окрайчик хліба. Їсти хотілося дуже, але вона берегла той безцінний скарб на потім, для всіх.

Волонтери допомогли їм доїхати до Дніпра, а далі – до Львова. Так вони опинилися в Карпатському краї. Там Марія закінчила 11 клас.

Батькові потрібне було терміново лікування. У нього діагностували ушкодження зорового нерва унаслідок побиття російськими рашистами. Лікарі сказали, що лікування буде довгим, складним та дорогим, і що краще їм буде виїхати за кордон. Там більш професійне надання медичної допомоги з приводу такого захворювання.

– Ми не маємо права втрачати нашого батька. Не можемо нічого не робити. Він нас урятував, тепер маємо допомогти йому, – промовила мама.

Сім'я виїхала спочатку в Польщу, далі в Німеччину. Матері стало гірше, а згодом осліп батько. Виплати, як біженці, вони отримували, але тих коштів катастрофічно не вистачало на ліки.

– Я піду на роботу, зароблятиму гроші, – сказала Марія.

Пішла до сільського фермера в найми: годувала курей, качок, доглядала за коровами. Їй, міській дівчині, що вміла гарно грати на бандурі, яка володіла майже досконало англійською мовою, мріяла в майбутньому навчатися в університеті внутрішніх справ, доводилося вичищати гній від худоби. Марія не соромилася того робити. Більш прикро було б сидіти склавши руки і споглядати на хворих батьків. На додачу ще й сльози лити над їхньою бідою. Дівчина не могла собі цього дозволити.

– Треба боротися і йти далі, – мудро промовляла Марія.

Тато після втрати зору все рівно вселяв віру в краще майбуття своїм рідним, був зібраним і серйозним. Казав до старшої доньки:

– Я завжди допоможу, буду з вами поруч.

Підтримував батько Марію щедрими дорослими порадами. Вона була вдячна йому за це.

Тата не стало взимку 2023 року. Зупинилося серце. Прожив лише 48 років. У ту мить світ Марії розсипався на друзки від болю. Не було їй уже з ким порадитися та зателефонувати з будь-якої причини.

– Нема тата, нема., – розпачливо шепотіла зі сльозами на очах, які ривчачками текли по її обличчю, Марія.

Після смерті чоловіка здоров'я матері погіршилося ще більше. Єдиною мрією жінки було прокинутися вранці і побачити знову доньок, які були її опорою та надією.

Ще в підвалі Маріуполя в Оленки стався епілептичний напад. Вона замкнулася в собі, ледь вимовляє кілька слів на день. І їй, і матері необхідне кваліфіковане лікування.

– Потрібно, щоб їх відпустив Маріупіль, – зітхає тужно Марія.

Дівчині часто сниться рідне місто, але не знищене, розбомблене, а довоєнне, квітуче.

Перед очима в неї ще стоять жахи маріупольського перебування в підвалі в перші дні війни.

Зв'язок, вода та світло зникли за два дні від початку того лиха, згодом не стало газу. На Маріуполь весь час скидали бомби та снаряди. Собаки тягали дитячі трупи, а біля них в підвалі бігали щурі. З їжі, бувало, одна консерва на чотирьох та kota, теж члена родини.

Марії не соромно просити про допомогу. Головне – врятувати дорогих та рідних їй людей.

– Я маю те все здолати в ім'я батька. Використаю всі шанси. Якщо потрібно поїхати на край світу, я поїду, – запевняє 18-річна дівчина сама себе.

Те випробування, що навалилося на тендітні плечі Марії, вона вважає не тягарем, а обов'язком перед найближчими їй людьми.

Батько їй заповідав:

– Ти маєш стати справжньою людиною!

І Марія виконує його заповіт. Вона поставила за мету – рятувати маму і Оленку. Знайшла вже вихід з цієї ситуації: їм обіцяють допомогти із переїздом у Фінляндію. Пропонують там терапію для мами. Марія радіє: неньку оглянуть спеціалісти, можливо, зможуть знову запустити усі системи організму, щоб вона знову продовжувала жити повноцінно.

У Фінляндії шукатиме можливості лікування і для Оленки. Марія впевнена, що тато із небес спостерігає за нею та гордиться її діями.

У маріупольському підвалі вона молилася. Просила в Бога померти швидко і не бачити, як мучаться її рідні, бо вона не може їм нічим допомогти... Не було ні сил тоді, ні надії...

Зараз Марія теж молиться, але просить вже інше: подолати всі негаразди та болі. Вона впевнена, що Господь не дає людині випробувань, з якими та не може впоратися. Марія все пройде, все осилить, бо має мету – порятунок мами та сестрички.

Дівчина підняла голову догори. На небі горіло велике жагуче сонцесвітло, пливли хмаринки, дихав свіжим подихом вітерець, розсипав доволу пахощі землі та квітів... Марія вбирає в своє єство ту красу, свято вірить в одужання своїх найрідніших людей, а ще у мир та перемогу України над ворогом. Бог, у якого вона вірить, допоможе їй у цьому.

Олена КОЛЕНЧЕНКО**ТУТ Я ЖИВУ...**

Моє місто... Вулиці вечірні.
Жовтоококо світять ліхтарі.
Непомітно й тихо ходять тіні
Літньої погожої пори.

Я люблю блукати самотньо,
Де віки залишили сліди.
І відчуть: під місяцем високим
Соком наливаються сади.

Славне місто, тихе і привітне,
А колись гриміли тут бої.
Як тоді, і нині квітне літо,
І шумлять довколишні гаї...

Сива давність і деснянські кручі,
Вічне небо, маківка зорі...
І ріка впадає в неминучість
Молодої літньої пори.

Моє літо у правічнім місті,
Де пісні сплітаються в вінки.
Боже, дай мені ще стільки хисту,
Щоб його уславить на віки.

РАНОК НА ДЕСНІ

Вже сон минув, та стихшена ріка,
Рибалки човен ледь гойдає хвиля.
Туман із плавнів густо витіка,
І ранок ще не встиг розправить крила.

На берег вийду. Літня голубінь
Ляга туману на розм'який гребінь.
Зіходить сонце, і коротша тінь,
Лише собор все ближчає до неба.

РОЗГУЛЯЛИСЬ ВІТРИ...

Ще не виспіло небо, не скресла Десна,
Березнева непевність у настроях міста,
Та в очах вже весна, і в душі вже весна –
Молода, осяйна, промениста.

Милий березню мій, я дитина весни,
Бо прийшла у цей світ із твоєї любові.
І немає моєї у тому вини,
Що не вбрався ще світ у зелені обнови.

Та ми перші, мій березню, рушимо в путь
У велику весну, де і птахи, і квіти.
Хай на наших слідах пролісково цвітуть
І майбутнє ясне, і вже дні пережиті.

В моїм серці весна, а у слові – любов.
Так було і так є, і так буде, я знаю.
Розгулялись вітри там, де молодість знов
Мене юну знайшла і міцніш обіймає.

Таке роздолля навкруги
І річка повновода,
В барвистих квітах береги –
Святкує скрізь природа.

Все п'ю і не нап'юсь краси.
Яка ж це насолода!
Зелене диво – луг, ліси...
І я – дитя природи.

Уже подаленіли мої весни
І відцвіло жоржинами тепло.
Циганка-осінь чарами воскресла,
Лягла думками на моє чоло.
Наворожила на любистку й м'яті,
Що проросли на серці і в душі,
І стерла пам'ять... Як тепер шукати
Країну ту, де мріють спориші?.

Усе в передчутті розкрилля.
Мине, здається, лише мить.
Покотять дні зелену хвилю,
І в небі жайвір задзвенить.
І хвилю цю не зупинити,
Як повінь перших почуттів.
Весна одягнеться у квітень
І вийде з берегів.

ЕТЮД СТИГЛОГО ЛІТА

Я так люблю це стигле літо,
Цей яблуневий зорепад,
І ці серпневі теплі квіти,
І цей розкішний диво-сад...

Хай мрії збудуться у серпні,
Як було в юності колись.
Хай серце радісно затерпне
Так ніби в церкві помоливсь.

І на душі так легко стало,
Як у дитинства світлу мить.
Серпнева ніч... ще не світало,
Душа із Богом гомонить...

Дочасно літо фарб яскравість губить:
Вже осінь причаїлась за вікном...
Жіночі весни мрії цвіт голублять.
Зима припорошила їх давно!

Періщить дощ, округло стигне літо,
В душі надія стишено бринить...
Та враз воскресне в жінці Кармеліта,
Коли в очах любов гойдає світ.

Наповнить душу сяйво полохливе –
І зазвучить у ній, пробудить спів!
Назустріч долі зробить крок сміливий
Надія-мрія з неосяжних снів...

А щастя є! Тепер я точно знаю!
Якщо його чекати, вір – знайде!
Докотиться й біля воріт до раю
Весною, як уперше, розцвіте.

ПРОЛІСКОВА ВАТРА

Воїни йдуть за вічну межу,
Небо сльозиться і серце зболілось.
Пам'ять про вас назавжди збережу,
Зцілюю рани в щоденній молитві.

Безповоротно у вічність ідуть
Дочки й сини — України солдати.
Веснонько, ти устеляєш їм путь,
Небо, до тебе звертається мати.

Хай тим солдатам, що досі в строю,
Пролісків синіх світиться ватра.
І непохитними будуть в бою
ВЧОРА, СЬОГОДНІ І ЗАВТРА!

ЩЕ БУДЕ СВІТЛА ДОЛЯ

Ідуть дощі на повен зріст по літу,
Вмивають землю, молодять траву.
Давно десь загубивсь наш юний квітець,
А я у ньому й досі ще живу.

Важка душа, бо знову «плине кача...»,
Скипає помста і ядучий біль.
Соколики, хай буде вам удача,
Хай допомога прийде звідусіль.

Ще буде день. І буде світла доля,
І перемоги стяг замайорить.
Засієм щедро знову рідне поле,
Хай на добро Україні колосить!

ЧЕКАННЯ

Липнева ніжність проситься у душу
Очима неба, голосом дощів.
Війна, і світ, здається, геть повужчав,
І додалося горя матерів.

Дощі пройдуть і виспіє ожинно
І мир, і осінь у моїм вікні.
Та мати буде виглядати сина,
Який навек лишився на війні.

ЗОРИ НАДІЇ

Тиша така, що аж серце холоне,
Та знаю тривога розріже цю мить.
Пам'ять і світла, і вічна й солона...
Як же ж болить.

Сонмище спогадів йде за вітрами,
Їм не злетіти, вік замалий.
Вертайтесь живими синочки до мами...
Світе молись!

Най бо повернуться, скроплять сльозою
Радості й світла батьківський поріг.
І висіє небо, мов маківки зорі,
Світ зло переміг!

ГЕРАНЬ

Кажуть ця квітка загоює сни,
Сни лиховісні, що йдуть із нікуди.
До неї, красивої, горнуться люди,
Щоб сили набратись й напитись весни.

Я квіткою стану, для всіх зацвіту.
Зігрію любов'ю солдата в окопі.
Який захищає мене і Європу,
Від нього назавше біду відведу.

Цвіте різнобарвно герань на вікні,
Вколихує душу неначе дитину.
Тримайся, я вірю у тебе, Вкраїно!
Ти переможеш в цій клятій війні.

Збігнев ДМІТРОЦА

Народився 28 лютого 1962 року. Польський поет, казкар, перекладач, сатирик і драматург. Дебютував у 1980 році в літературному часописі «ОДРА» (м. Вроцлав). У 1990 – 1999 роках працював на радіо у місті Люблін. Автор поетичних збірок та книжок для дітей.

ГЕОГЛІФИ

Переклад з польської мови Станіслава Новицького

СПОВІДАННЯ ВІРИ

я вірю
в натхнення
що приходить
несподівано
та нізвідки
і являє невідоме
із невідомого

я вірю
в подих
який надає
небуттю

форму вірша
та наближає слово
до невидимої
нитки сенсу

я вірю
сенса у тому
що ми єдині
нехай освятиться
ім'я твоє...

дай нам
сенса
повсякденного існування
нині
і на віки віків

17 червня 2021 року

МЕРТВОНАРОДЖЕНИЙ ВІРШ

цілу ніч
мені снився вірш
вірш за віршем
він виникав з небуття

з безформного ембріона
він став цілком сформованим
став живою істотою
з фраз і строф
готовий до життя
і до світу дня

але вранці на кухні
задзвонив телефон

він здригнувся
я не повідомив про вірш
до народження

на електронному
папері Word

і буде там вічна
Tabula rasa

11 вересня 2023 року

КОРТКИЙ ВІРШ ПРО ЛЮДСТВО

не пояснюйте
звірства війни

і не дегуманізуйте
їх кривдників

ніщо людське
їм не чуже

у них є серце
і вільна воля

5 квітня 2022 року

СТАРА СІМЕЙНА ПАРА

тільки мухи дзижчать
сказала дружина
і вони продовжували мовчати

11 червня 2021 року

НАВІТЬ

навіть поганий музикант
може бути віртуозом

граючи на найнижчих
інстинктах

20 листопада 2021 року

ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Все менше
і менше
я
ідентифікую

8 жовтня 2020 року

ГАЛЬКА

з поля на широкій горі
він приніс додому
рожевий камінь

такий гарний камінчик
сказала дружина

ці слова змусили
його усвідомити
що він ходив
по дну доісторичного
моря

там де його предок
міг зійти на берег
мільйони років тому
не підозрюючи
що колись його нащадок
принесе своїй дружині
камінь у формі серця
на що в тому житті
він би не звернув увагу

28 жовтня 2021 року

СТАРИЙ ВЕДМІДЬ

вийшовши з пандемічного сну
ведмідь принохався обернувся
і прислухався

все в природі було як і раніше
чекали сонячного проміння
хвощ з кропивою
сидів кліщ у траві
а кріт став жертвою власної
сліпоти

не було
ніякої істерики
чи зайвого насильства

бо тільки в крайньому
випадку
виринає насильство
але не так як думають люди
для втамування голоду

8 червня 2021 року

ВБИВЧИЙ СПІВ

я носив своє серце у руці
переконаний що любов до інших
захистить мене

але мій сусід – це вбивчий звір
який хоче живцем з'їсти моє
довірливе серце

в одну мить я від страху стиснув
серце в руці

я надто міцно стиснув серце в руці
і вбив власне серце

18 жовтня 2011 року

Олена ГРЕГ

Олена Грег (Лепішева) – літературознавиця, критикиня, авторка художньої прози, представниця білоруського літературного андеграунду.

Народилася 1983 року в Мінську. Навчалася та працювала в Білоруському державному університеті. Після звільнення у 2022 році – незалежна дослідниця. Активно займається популяризацією незалежної білоруської літератури та театру. Упорядниця антологій «Нетутешні: reversion: білоруська експериментальна драматургія («ТВЛ», «Бум-Бам-Літ» +)» (Цюрих, 2023), «Усередині слів» пам'яті Олексія Стрельникова (Мінськ, 2024). Разом із Дмитром Рубінім – організаторка літературного проєкту «Рубінове місто».

КАЗКА ЛАСОГО МІСЯЦЯ

Я написала її навмисне для тебе. Витягла ноги. Шарфовий валик під голову. Ружанець у руці. І прямо на телефоні.

Цієї ночі я не збожеволюю.

Ружанець – щось на кшталт чоток. Я довго не могла зрозуміти, як його влаштовано і навіщо, аж доки ружанець не подарувала на день його народження його подруга, скаутка.

На фото – зграйка з наплічниками, у шортах до колін. Зустріла нас у схожих, лише синіх.

Показала зимову куртку – так пахне в'язниця. Замінили на «хімію». За півгодини я встану, аби розім'яти ноги. А поки що розповім, як зможу, як встигну.

Він казав: ружанець допоможе. Від слова дивно віяло костелом, куди він мене водив. Тоді було наше літо, перше із двох. Запамяталася: прохолодна блакить склепінь – віконниці в будинку моєї бабусі, облуплені скульптури зі стертими обличчями – смиренність зімкнутих рук, молитва натщесерце, килимова доріжка – кривава річка зі снів його

дитинства. Я одразу впізнала. Виявилось, нічого особливо кривавого. Шалудива шевелюра, лахміття з обох сторін. Пильний привіт колінам. Бронзовий ксьондз біля ржавої статуї. А може, замість.

Сходи вели під самісіньке склепіння. Запамяталися скрипучими щелепами. Гам – і нема... Гам – і нема колін, які я не встигла сховати під спідницю. Віконниці наших ночей не замикалися. Сира цегляна пліснява біля моїх ніг. Випробування на міцність. Ходи-но, росою вмийся у старій лазні із засохлими вербами та крейдою на стіні. Рік. День. І час. У місці, де часу немає.

Цієї ночі я не зійду.

Ми прокинулися, вмислися і пішли. Без затримок і ком. Звісно, не снідали. Пам'ятаю відчинені двері. Пам'ятаю: лізу, чіпляюся, зісковзую на крутизні; не те, що кавова збудженість, – від сходових гвинтів трепет проймає, у вухах – шепіт... Чи зірватися, чи завагітніти. Тільки не дивися вниз. Висота – соляний розчин для свіжого мозоля. Страшно.

Кросівки не просохли. Ноги мокрі.

Нагорі – «благодать». Так треба було б позначити хоча б кінчиками губ. З роками мої почали променіти донизу. Печальки-стрілочки – в сторони передпліч. Він пройде повз – ключиць торкнеться. Ніби мимохить. А мені почується смішок домоправителя. Погладив би вуса – я б не здивувалася. Так, знаєш, статечно, по-господарськи. Жест, на який так чекаю.

Ніяк не в'яжеться зі знаком питання спини, ані з протертими на колінах джинсами, ані з очима, вічно здивованими, трохи витрішкуватими, що сльозяться. Він часто плаче. Ти не знала? І цей жест – моторний, молодецький такий. І тоді чекала... Він зовсім не пасував цим склепінням.

Зараз розповім. І ще не зійду...

Там були подушки. Справжні, але дуже малі. І дуже якісь загорошені. Наче невидимі таргани їх ланцюгом понатягали й кинули. Весілля тарганів... Я потім запитала, коли полізли вниз. Розповів, що подушки для дітей, щоб не вовтузилися під час молитви, і щоби м'якше...

Активні парафіянки влаштували щось на кшталт дитячого клубу. Книжки різдвяних оповідань, байок, притч та повчань, розмальовки із життями святих – чого тільки не напридумувала, доки наближалася до купи, що була обгорнута шматком скатертини... А виявилось – зошити із молитвами від руки, польською мовою в кириличній транскрипції, листівки з потічками плям – пам'яттю, що спливає. Зникла за поворотом – і немає нічого. Ще – обрізки кольорового паперу – надія змайструвати диво. Мотки вицвілих стрічок. Перестиглі журнали з відблисками вітражів – клаптики часу. Серед цього я стою, і вниз не можу, і подітися мені нема куди...

Подивися на чотки – пізнаєш ружанець. Чотки я бачила у дитинстві – в будинку бабусі, на стіні. Сусід приніс, сподіваючись на домашнє вино. Працював у зоні – містоутворюючому підприємстві Х. Зеки дарували продукцію власного виробництва. Так у будинку з блакитними віконницями з'явилися рибки з волосіні, підвісні прапорці «Олімпіада-80» і ось ці чотки для авто, якого ніколи не було. Пам'ятаю кульки із грубо обтесаного дерева, скріпленого мотузкою з кінчиком – кінським хвостом. Такий мотається у такт віражам під лобовим, куди зазвичай кріпиться. За формою ружанець як чотки, але зовсім інший: для долоні – дерев'яна гладінь. І для очей інший – намисто із дощових крапель дивного кольору – підсліпуватого незрілого місяця. Дуже схоже.

Мені б розповісти тобі більше: як їхали через ліс до його подруги в передмістя, у день мого народження, коли так хотілося згадати склепіння, як і дорогу до безузбічного монастиря, куди ми так і не дійшли того нашого першого літа, і соснові голки на моїх підшвах. Про А і Б на трубі, сизі тіні на обличчях, які нас застукали, дивлячись на трубу і мою мокру сукню, викинуту як непотрібну... Про всі на світі дороги та поїзди, вокзал біля різдвяного ярмарку з ковбасками й кмином, сангрією та пряниками.

Місяць сховався в ласий будиночок. Дивиться на мене у вікно, потішається. Краплинками на зап'ясті обіймає ружанець. Пахне щосили. Відносить на дорогу, нашу, спільну, першу... Співає колискову. Місяцю, місяцю, розкажи мені казку. Він не пішов, не втік. І я не. Дорогою, де пахне хвоєю та печеними яблуками біля ратуші, де в шпильях застрягає небо, дзвін дощу вранці.

Я дістануся, я зможу. Яюсь доїду.

Ти котитимеш мою валізу по меткій бруківці. Попереджатимеш, що литовські машини не зупиняються. Поведеш до пряної кав'ярні. Я заблукаю серед столиків, вивалю на скатертину апельсинову пастилу, м'ятну халву і велику цукерку. Запропоную зберегти упаковку. Зрадію безкоштовному WF. Ти скажеш, що пудинги, які я брала в дорогу, можна їсти просто в кав'ярні і ложками від хмарної кави. Ми посміємося з моєї радянськості і зробимо селфі, а пізніше попросимо допомогти нам зі світлинами двох жінок – мами і доньки.

А потім ми зустрінемося, аби ти нарешті народилася.

Переклала з білоруської Ірина КРИМСЬКА

Олександр ЗАБАРНИЙ,
*письменник, кандидат педагогічних наук,
доцент, заслужений працівник Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя*

ТЕМАТИЧНІ РІЗНОВИДИ ПРОЗИ АНАТОЛІЯ РОЛІКА

Минуло трохи більше пів року як перестало битися серце мого товариша, літературного побратима, колеги Анатолія Васильовича Роліка. Пішов за світи чудовий науковець, знаний в Україні перекладач, прозаїк і поет, член літературної спілки «Чернігів», лауреат обласної мистецької премії імені Леоніда Глібова. Доля відвела для нашої дружби не так уже багато часу, трохи більше за три десятки років. Але увесь цей час був насичений активною працею на ниві літературній, мистецькій. Це був

час насичений його невгамовною енергією, життєлюбним ставленням до родини і друзів, жертвним ставленням до літератури. Він писав і вільно спілкувався чотирма мовами: рідною українською, німецькою, англійською і тією ворожою, якою у минулому столітті спілкувалася добра третя частина світу. Але він не любив її, читав, спілкувався..., але не любив. Він був з когорти тих викладачів, які реформували колись цілком русомовний

факультет вишу в оазу національної, справді європейської культури. Він продовжив багаторічну справу своїх старших колег – Олександра Жомніра, Володимира Литвинова, Івана Харитонова, Павла Михеда. Брав активну участь у роботі університетської перекладацької студії «Транслятор», що брала свої витoki з бунтівних 60-х років і діяла до трагічного 2020-го. Отож згадати є про що, але почнемо все від витоків...

Анатолій Васильович Ролік народився 23 червня 1957 року в селі Вільшана, тоді Ічнянського нині Прилуцького району Чернігівської області, в учительській родині. Закінчив місцеву десятирічку, служив у війську. Навчався у столичному виші. 1979 року з відзнакою закінчив Київський педагогічний інститут (факультет іноземних мов), після чого нетривалий час вчителював на Дніпропетровщині. Із 1981 року він викладач факультету іноземних мов Ніжинського педагогічного інституту імені М.В. Гоголя. Навчався в аспірантурі, успішно захистив дисертацію і отримав науковий ступінь кандидата філологічних наук. Згодом отримав звання доцента. Із 1988 до 2004-го року очолював кафедру німецької мови згаданого вище навчального закладу, в наступні роки працював на посаді доцента цієї кафедри.

Доцент кафедри німецької мови Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя Анатолій Васильович Ролік знаний в Україні як перекладач, прозаїк та автор наукової-методичної літератури. За більш ніж 40 років своєї наукової і викладацької діяльності він мав у своєму доробку більше як 200 публікацій, серед яких наукові статті, методичні та навчальні посібники для студентів, переклади, художні тексти. Він знаний гоголезнавець-перекладач. Працю Анатолія Васильовича було відзначено Чернігівською обласною літературно-мистецькою премією імені Леоніда Глібова у 2021 році за книжку перекладів з німецької мови «Микола Гоголь в німецькій науковій та художній літературі. Антологія». Професор Київського лінгвістичного університету, доктор філологічних наук, а в недалекому минулому – колега Роліка Сергій Іванович Потапенко зазначив, що «книжка наочно демонструє різноманітність оцінок творчості Гоголя у німецькому літературознавстві, має безпосередній зв'язок з проблематикою сучасного перекладознавства, адже автор презентує власний переклад роману «Світ Гоголя», який, за словами головного редактора журналу іноземної літератури «Всесвіт» Дмитра Дроздовського, став надбанням української культури».

Наукові статті доцента Анатолія Роліка регулярно публікувалися у збірнику наукових праць «Гоголезнавчі студії», часописах: «Всесвіт», «Літературний Чернігів», «Наш український дім». Анатолій Васильович увійшов до довідника-хрестоматії «Літератори Ічнянщини. 100 імен; 700 відомих ічнянців: митці, науковці, діячі культури»[1].

Серед методичної літератури його наукового доробку слід виокремити, зокрема, такі роботи: «Теоретична граматики німецької мови: Методичні рекомендації до проведення семінарських занять та організації самостійної роботи (для студентів денної та заочної форми навчання) (2005), «Лінгвістика перекладу в текстах і завданнях». Навчальний посібник.

(2005); «Переклад газетно-журнальних текстів (англо- та німецькомовних)»: навчально-методичний посібник (2021); «Прагматичні аспекти перекладу». Навчальний посібник для студентів факультету іноземних мов (2022).

Переклади та наукові статті написані німецькою мовою Анатолій Васильович друкував у берлінському тижневику «Deutsch» («Дойч») та наукових збірниках низки університетів Німеччини. Ролік – відомий у Європі перекладач наукових творів про Миколу Гоголя німецькою мовою. І це далеко не повний перелік його мистецьких уподобань...

Давайте повернемося до теми анонсованої у назві статті. До рідної української літератури. Займатися перекладацькою та художньою творчістю Анатолій почав ще з студентських років. Друкувався у вітчизняній та зарубіжній періодиці. Літературних всеукраїнських часописах «Всесвіт», «Дніпро», «Літературний Чернігів», «Наш український дім»; колективних збірниках прози і поезії: «На пагорбах століть» (1993), «Заспів» (2000), «Суцвіття» (2003), «Графіті Графського парку» (2003), «З усіх 300 аудиторій» (2004), «У храмі духу» (2006), «Криниця» (2010), «Іченька» (2015). Автор книжок художнього перекладу з німецької та англійської мов та власної художньої прози «Вибуховий ефект» (2015), «Кубатура кохання» (2016), «Помста» (2017), «13» (2024). До найзначніших доробків на терені перекладу належить переклад з німецької містерії Германа Пфайфера «Блудний син», на основі якого композитором Анатолієм Пашкевичем було створено однойменну оперу. Текст цього ж твору (німецькою та українською) було видано у Берліні окремою книжкою.

За примхами Долі так склалося, що благословив його на літературну творчість я. До трьох із чотирьох збірок його художніх творів я писав післяслово та відгукувався рецензіями у різних часописах України. Зрозуміло ж лише після уважного прочитання тексту творів. Він сперечався, я переконував, зрештою, він погоджувався..., а потім дякував.

Так було і з першою книжкою «Вибуховий ефект», яка побачила світ 2015 року у видавництві П.П. Миколи Лисенка в Ніжині [2]. Це перша з п'яти книжок, які задумав видати автор для зацікавленого його творчістю читача. Побачило світ чотири книжки. П'яту, на жаль, Толя не встиг закінчити...

Отож до першого збірника увійшли ще невідомі українському читачеві оповідання популярних зарубіжних авторів, які переклав А. Ролік. Книжка широко репрезентувала тематику пригодницького жанру: тут було кохання і зрада, інтриги і вбивство... Читач знайшов оригінальні авторські погляди на проблеми і почуття, які хвилюють людей незалежно від їхніх соціальних переконань. Книжка містила 268 сторінок авторського перекладного тексту оповідань популярних зарубіжних авторів. У книжці вміщено 22 твори, чотирнадцять з яких у перекладі з німецької, а решта – з англійської мов.

Серед авторів творів як відомі письменники (Роберт Шеклі, Джордж Хічкок, Сомерсет Моєм, Джеймс Холдінг), так і мало відомі українському читацькому загалу літератори (Стефан Василюк, Марія Луїза Кашнітц, Джон Лутц та інші).

Перекладач вміло адаптував текст під художні смаки читача, враховуючи особливості його національного менталітету. Такі оповідання як «Незнайомець в парку» Лоуренса Блока, «Вибуховий ефект» Елсін Енн Греффем, «Ольга мусить померти» Гансйорга Мартіна та низки інших оригінальністю свого сюжету цілком захоплювали читача, емоційно наснажували й робили співучасником описаної події. При цьому присутність перекладача була майже непомітною... Певно, в цьому і полягає справжня майстерність.

Наступного року в цьому ж видавництві побачила світ друга книжка перекладача і письменника Анатолія Роліка «Кубатура кохання» (2016) [3]. До збірки увійшли три авторські оповідання письменника: «Надірвані зв'язки», «Сентиментальна хата» та «Синьйор Робінзон». А також його переклади творів німецьких авторів, присвячених такій загадковій і такій вічно актуальній темі кохання, серед яких шедевр світової драматургії – п'єса Артура Шнітцлера «Хоровод» та оповідання майстрів малої прози Зігфріда Ленца та Гайнца Піонтека.

У своїй другій книжці запланованої антології перекладів та оповідань Анатолій Ролік піднімає проблему, яка вражає своєю оригінальністю. Він змушує читача шукати відповідь на запитання: «Чим виміряти любов?». Її глибину? Її жертовність? Її силу? Її енергетику? В амперах, вольтах, градусах? А, може, в гікакалоріях? І вже у самій назві своєї книжки автор підштовхує до відповіді – у кубічних метрах... Для закоханих важливий об'єм почуття. Від мільярдів кілометрів Всесвіту до мізерних метрів комуналки.

Підмурівком нової книжки став переклад українською мовою комедії Артура Шнітцлера «Хоровод». Твір знайшов широкий відгук у соцмережах. Сучасність «Хороводу» полягає в розкритті страхів і суперечностей дійових осіб, у їхньому намаганні втекти у секс без приниження при цьому особистості людини.

Завершують книжку три власні оповідання автора про моральні шукання молодого викладача вузу. У першому («Надірвані зв'язки») Ролік уводить нас у світ трьох чоловіків середнього віку, які, зустрічаючись на спортивному майданчику, обговорюють проблеми своїх моральних та фізичних стосунків із жінками. Темою другого оповідання («Сентиментальна хата») став моральний двобій літньої жінки і молодого викладача за право лишатися особистостями. Заключне оповідання книжки («Сеньйор Робінзон»)

розповідає про проблему вибору молодого чоловіка між тим, що хочеться, і тим, що вже мається. Це своєрідна інвентаризація чоловічих комплексів і страхів. Автор же залишає право вибору істини за читачем...

Свою третю книжку «Помста» (2017) [4]. Анатолій Ролік присвятив своїй доньці Вікторії. У ній автор презентує власні детективні оповідання, які приваблюють гостротою сюжету та глибоким проникненням у внутрішній світ зображуваних героїв. Сюжетні лінії оповідань пов'язані з проблемами дегуманізації людини в сучасному суспільстві, основним прагненням якої стає намагання, не гербуючи нічим, доп'ястися кругленької суми грошей. Оповідання поєднані фігурою поліцейського комісара Алекса Вагнера, який проводить розслідування злочинів і являє собою особистість з розвинутим почуттям соціальної відповідальності.

Нова книжка увібрала в себе 9 гостросюжетних оповідань автора, які розмістилися на 182 сторінках художнього тексту, така своєрідна літературна «анатомія злочину». Загальний тираж становив лише сто примірників, зрозуміло що книжка одразу стала бібліографічною рідкістю.

У своїх оповіданнях Анатолій Ролік виступає переконливим поборником євроінтеграції, дотримуючись думки, що головне у сучасному суспільстві не влада грошей, а влада закону, який відстоює моральні устої суспільства.

Його Алекс Вагнер – не ідеальний герой... Одинак, який дозволяє собі гарненько випити, випалити дорогу сигару, поплескати по сідниці продажну жінку. Але це професіонал, який добре розуміється на тонкошах слідчої справи і має чіткі моральні пріоритети. Головне у його житті – мозковий штурм, битва інтелекту. Життя – то велика шахівниця, на якій фігури рухають не руками, а мозком. Цим власне і привабили мене оповідання «Помсту подають холодною», «Парк судного дня», «З того світу повертаються».

А ще хочеться звернути увагу на мову творів. Анатолій Ролік багато перекладав з німецької та англійської... І хоча оповідання написані рідною українською мовою автор свідомо вдається до застосування стилістичних прийомів з інших мов. Виникає своєрідний синтаксис... І це дозволяє підкреслити чужомовність сюжету.

І насамкінець... Чи потрібна нам сьогодні така література? Безперечно. Ми інтегруємося у європейський простір..., це – тривалий процес – побувати у Європі не означає пізнати її. Потрібний час для досягнення..., досягнення психологічного, морального, естетичного..., хай навіть через призму детективу.

Четверта книжка письменника побачила світ у видавництві Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя у червні 2024 року. Вона має символічну назву – «13» [5]. До збірника увійшли 13 оповідань українською

мовою Анатолія Роліка, які своїми сюжетами охоплюють події останнього пів століття, з 1974 по 2024 рік. Оповідання приваблюють глибоким проникненням у внутрішній світ рельєфно окреслених літературних персонажів, які віддзеркалюють деякі актуальні проблеми сучасного українського суспільства. Анатолій Васильович готував презентацію. Не судилося...

Серце перекладача зупинилося 18 листопада 2024 року. Поховали письменника на Фрунзівському кладовищі міста Ніжина. Світлий, добрий спомин про Анатолія Васильовича назавжди залишиться в серцях тих, хто його знав, любив і поважав, хто жив і працював поруч із ним, кого він навчав. Добрим словом згадали і ми його сьогодні.

Література:

1. *Література Ічнянщини. 100 імен; 700 відомих ічнянців: митці, науковці, діячі культури: довідник-хрестоматія/упорядник Т.Чумак.* – Київ: Гнозис, 2012. – 284 с. – С.139-140.
2. Ролік А.В. *Вибуховий ефект та інші оповідання: переклади з англійської та німецької/ А.В. Ролік.* – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2015. – 268 с.
3. Ролік А.В. *Кубатура кохання. Переклади та оповідання/ А.В. Ролік.* – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – 210 с.
4. Ролік А.В. *Помста. Гостросюжетні детективні оповідання/ А. Ролік.* – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 182 с.
5. Ролік А.В. «13». *Оповідання.* / А.Ролік. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. – 73 с.

Свген БАРАН

«СЛОВА, СЛОВА, СПАСІТЕ НАШІ ДУШІ ...»: листи Григорія БіЛОУСА

Григорія Павловича Білоуса (28 листопада 1939/7 січня 1940 – 28 грудня 2011) – українського письменника-шестидесятника, якому радянська влада не дала можливості дебютувати зі своїм поколінням, сьогодні український читач сливе не знає. А він є автором роману «Рудоман» (написаний у 70-і, надрукований 1991), кількох поем («Провидці правди і свободи», 2004), двох збірок віршів («Зоряний колодязь», 1971; «Терноцвіт», 1999), книжок публіцистики («По той бік мовленого слова», 2006) і листів («Слова, слова, спасіте наші душі», 2004). А ще він рідний небіж Дмитра Білоуса (1920–2004), українського поета, лавреата Шевченківської премії. З 1999 до 2009 року Григорій Білоус очолював Черкаську обласну організацію Національної спілки письменників України й редагував часопис «Холодний Яр».

Я познайомився з Григорієм Білоусом через Петра Сороку (1956–2018) на V-му з'їзді письменників у Києві восени 2006 року. Власне, найактив-

ніше листування у нас тривало між 2007–2011 роками. Щоправда, після 2008-го листи стали електронними. Сьогодні подаю 6 «живих» листів за 2007 рік і 18 електронних листів і листівок. Григорій Павлович кохався в епістолярії, любив писати листи на спеціальних бланках, відразу віддруковував їх на комп'ютері, вставляючи й фотографії. Казав, робить це, аби не вдаватися до подвійної роботи: двічі набирати, бо потім все одно надрукує листи окремим

виданням. Першу книжку епістолярію Григорій Білоус видав 2004 року: «СЛОВА, СЛОВА, СПАСІТЕ НАШІ ДУШІ»: Вибрані сторінки листування з друзями (Київ: Акцент, 2004. 624 с.). Це видання Григорій Білоус мені надіслав і я його прорецензував. Рецензія була надрукована у черкаському журналі «Холодний Яр», 2007, № 1 і дніпропетровському журналі «Січеслав», 2007, № 2, а потім повторена у моїй книжці «Тиша запитань» (2011). У цій книжці листів охоплено величезний пласт життя письменника з 1981 до 2000 року. Детальніше мої враження про книжку можна прочитати, тому зацівлених відсилаю до названих джерел.

Що мені імпонувало у Григорієві Білоусові – м'якість і делікатність характеру. Людиною він був скромною і врівноваженою. Хоча все сприймав гостро, що і стало причиною його раптового відходу наприкінці грудня 2011 року.

У грудні 2009 року за сприяння івано-франківського міського голови віктора Анушкевичуса була організована поїздка письменників у Черкаси і Харків. Участь у цьому проєкті брали Євген Баран, сиріч я, Володимир Єшкілев і Наталія Щерба. Більш «гримучого» поєднання важко собі уявити, але таке в моєму літературному досвіді було. Організовував зустріч у Черкасах Григорій Білоус, він же й опікувався нами у день приїзду. На прощання Григорій Павлович подарував мені альбом художніх портретів українських гетьманів Данила Нарбути, який є у моїй бібліотеці як добра згадка про добру людину.

Восени 2014 мені знову випало бути в Черкасах з офіційною делегацією з Івано-Франківська, й наступного дня ми поїхали помолитися на могилі Василя Симоненка, майже навпроти від нього була могила Григорія Білоуса. Мені було прикро, що на той час могила талановитого письменника залишалася невпорядкованою. Чи щось змінилося, не знаю.

Основною темою перших шести листів залишається література й навкололітературне життя. У них багато слушних оцінок, міркувань і присутніх висновків, актуальність яких лише поглибилася з часом. Тому в рік 85-річного ювілею Григорія Павловича Білоуса вшановую Його пам'ять публікацією збережених листів. Бо вони характеризують не лише час, але й самого автора, – людини, сповненої любові і відданості українському художньому слову.

1

5 січня 2007 року, Черкаси

**Новолітую,
дорогий пане Євгене!**

Завжди з цікавістю читаю статті Ваші й діалоги в пресі та різних виданнях, а на з'їзді мав нагоду вдячно потиснути Вашу правицю зі знаком

істини. «Живемо» майже по-сусідськи у письменницькому довіднику, а й досі не заспілкувалися. Надолужуймо прогаяне.

Надсилаю обіцяні книжки. Написано й видано в мене небагато. Воно так і залишилося поза увагою професійної критики. Може, саме це пригальмувало мою подальшу роботу не тільки над поезією, а й над прозою, спонукало до самооцінки, до спроби самокоментування. За останні десятиліття не вродилося майже нічого, крім поем про Г. С. Сковороду та Т. Г. Шевченка, котрі не раз транслювалися по першій програмі українського радіо, може, Ви їх чули. Видані невеликим накладом, вони осіли переважно в тутешньому регіоні, всеукраїнський читач їх не знає. А вони б прислужилися нашому шкільництву, студентству, вчителям і просто думаючим людям. Тут їх читають. Запрошують мене на зустрічі. Треба ходити, бо може статися так, що сам колись напрошуватимуся, а мені відмовлять, збайдужівши до рідної мови, історії, культури під впливом суцільної варваризації (за визначенням Володимира Базилевського). Його «Лук Одиссея» читаю й перечитую, хочу попросити його згоди на оприлюднення в нашому «Холодному Ярі» статей про внутрішній простір та про самознищення поетів. Це, певно, із його нової книжки, котра начебто незабаром має вийти у видавництві «Ярославів Вал». Хотів би запросити й Вас на сторінки нашого шоквартальника, котрий має тираж 1000 примірників – більше, ніж деякі столичні літературні журнали. Вашому Слову там буде простору й тепло, адже наш читач знає Вас і належно поцінує. Ваш відгук про книжку Василя Пахаренка підтримав його в змаганні за обласну літературну премію імені В. Симоненка – Пахаренко став цьогорічним лауреатом. Можете вітати його. Він того вартий.

Чи прийняли Лесю Білик до Спілки? То талановита письменниця, особливо в прозі. Я видрукував її «Пейзаж у вікні», чекаю нових творів. А Вам я зичу нових відкриттів і дієвої підтримки непересічних талантів у царині рідної літератури. Хай Вам щастить! Фото згодом віддрукую і надішлю.

З повагою і найщирішими побажаннями – Євгенові Барану.

Григорій Білоус

2

15 січня 2007 року, надвечір'ям

Шановний пане Євгене!

Щиро вдячний за незабарну відповідь та ще й з неоціненним літературним додатком. З Вашими статтями і діалогами я знайомився принагідно то там, то там набуваючи їх у періодиці та в деяких літературознавчих виданнях, а тепер матиму на відстані простягнутої руки Ваші роздуми про найдорочче для мене – літературу. Літературних денників я не вів, але від-

гукувався на прочитане в листах до друзів і знайомих. Ті листи й склали цілу книжку, про яку ми перемовилися на письменницькому з'їзді, а тепер я надсилаю її Вам. Наші обласні бібліотеки пропонували її минулого року на пошанування Шевченківською премією, та в Комітеті її, певно, ніхто й не розгортав. Вона не для поспішного читання, але саме Вам вона, може, буде до душі. Колись Євген Пашковський на своєму, подарованому мені «Щоденному жезлі», написав: «...щоб дочиталось до краю», то й мені хотілося б, щоб Вам також дочиталось до кінця. «Рудоман» мій нині начебто не на часі, але для тих, хто пережив оті страхіття й кому воно болить і досі, роман, гадаю, буде живильним читвом. Написаний у сімдесяті роки, а виданий у дев'яності, він утратив на першомовності, але не на актуальності. Кортить продовжити його вже в іншому плані. Маю неоціненний документальний матеріал, до якого ніяк не можу пробитися через свою щоденну запряженість у торохлого спілчанського воза, проте ще не втратив надії на творче зосередження на головному. Я не з тих, хто читає тільки дарчі написи на книжках. Уже уважно читаю Вашу. Мав би за приємність прочитати й про літературу 90-х. У наш «Холодний Яр» впадають всеукраїнські літературні потоки, так що можете сміливо орієнтувати на нього свої роздуми про яскраві творчі особистості, а позаяк ми з Шевченкового краю, то хотілося б почути в першу чергу про Шевченківських та Симоненківських лауреатів.

11-го січня відбувся літературно-мистецький вечір, на якому ми віншували Василя Пахаренка як вісімнадцятого Симоненківського достойника. Він виголосив дуже гарне слово про Симоненка, а його мінімонографія про Василя, додана до книжки «Віті єдиного древа» на розгляд конкурсної комісії, чи не найоб'єктивніше дослідження життя і творчості поета і літератури про нього.

Я міг би також надіслати Вам усі наші минулорічні щоквартальники для огляду, але чи не переобтяжу Вас цим клопотом? У всякому разі Ви б мали повніше уявлення про наше видання та й про літературу нашого регіону, хоча я, укладаючи часопис, не обмежуюся регіональними авторами. Орієнтуючи його на шкільництво, студентство та вчительство, наповнюю, хотілося б думати, слухними, потрібними текстами. Приємно було прочитати в «Денниках» Петра Сороки: «Григорій Білоус надрукував зоденники Феодосія Рогового. Подія!». Але подією ставала кожна публікація щоденників і Василя Захарченка, і Василя Земляка, листування Володимира Базилевського і Віктора Близнеця, Стусове слово про Володимира Свідзінського і його поезії, слово про Євгена Маланюка і його вірші, поема Дмитра Павличка про Петрика, спомин Дмитра Кременя про Миколу Вінграновського, стаття Вадима Пепа про Докію Гуменну, «Україніка» Євгена Гуцала та

інші. Дуже кортить за нинішньої поступової втрати нашим Президентом реальної влади, майже поразки, надрукувати бодай початок і кінець Ліниного «Берестечка». Воно так і проситься саме зараз на сторінки журналу. Аби тільки заручитися її згодою. Ех, написати б самому про це, але мало знаю, бо мало бачив. А тут потрібен погляд не зсторонь, а зсередини. Дивуюся, чого дрімають поети-нардепи? Чи їх покинуло поетичне Слово?

Сьогодні я порадив за Володимира Базилевського, котрий написав про Дмитра Табачника так, як не писав досі ніхто. Це – вчинок. За це я шаную його ще більше. Напишу йому, подякую. Треба давати одкоша таким зневажалникам усього українського, національного, як цей зарозумілий інородець.

Сподіваюся і я, що нам вдасться налагодити творчий діалог. Із Петром Сорокою він у нас не склався через його зайнятість і мою потонулість у щоденних клопотах: читанні рукописів, писанні передмов, додрукарських роботах багатьох видавничих проєктів, у тому числі й «Холодного Яру», який я весь роблю сам. Крім того – різні наради, місії й комісії, творчі семінари, літературні вечори і зустрічі, презентації нових книжок... Всього не перелічити, як і не переробити. Але – доводиться напинатися, аби не встигнути впорати так, щоб його не треба було переробляти. Цьому вчив мене мій батько, а батька – його батько. Спасибі їм за науку.

Вдячно тисну Вашу правницю. З повагою – Григорій Білоус.

3

23 січня 2007 року, обідньої пори

Дорогий Євгене Михайловичу!

Колись мене жартома просили танцювати за кожен отриманий лист, а сьогодні я сам пританцьовував на radoшах, отримавши Вашого пакета з дорогим дарунком – розкошную, читаючи «Навздогін дев'яностим...» (гарна, точна назва). Але перш за все – спасибі Вам за листа. Кожному приємно, коли його працю належно поцінують, а мені приємніше стократ, що саме Ви і саме так говорите про мої видання. Відчувати свою потрібність у цьому збайдужілому світі – чи не найбільша радість. Письменник, перефразовуючи відомий вислів, може сказати: «Мене читають – значить, живу». Живу! Воюю з місцевими чиновниками. При реальній, результативній прихильності голови обласної адміністрації до нашого письменницького коша маємо клопіт із начальницею обласного управління з питань внутрішньої політики, через яке фінансується наш «Холодний Яр». Недавно намагалася витіснити з уже укладеного й зверстаного журналу твори одного з наших письменників. Тепер наполягає, щоб я узгоджував із нею кожен випуск часопису – від тексту до обкладинки, прискіпавшись до третього числа, де я

до 75-річчя Григора Тютюнника розмістив унікальні його світлини роботи лубенського фотомайстра Володимира Білоуса. «Хто такий Григорій Тютюнник, що ви друкуєте його в нашому журналі? – почув я від неї вчора. – Гроші ж наші! Як будуть вони ваші – тоді й друкуйте вашого Григора». Це мовилося на 16-ому році Незалежності устами нововладичі. Боже, Боже, якими недолугими бувають нинішні чиновники! Де вони беруться на нашу голову? Кожен із них – як той камінь спотикання, котрого не обминеш і не переступиш. За Григора змагатимуся зі стиснутими кулаками. Як і за Симоненка. Їх ще за життя намагалися відсунути на узбіччя літературного процесу, а тепер не дозволяють увічнити належно. 5 грудня я на зустрічі зі старшокласниками однієї з тутешніх шкіл показав свій відеофільм про Григора, розповів, як йому жилося й писалося і як він пішов із життя. І по тому, як діти притишено слухали, я подумав: ще не втрачено, ще з ними можна (й треба!) говорити про найголовніше – спонукати їх самовиховуватися українцями, адже Україну потрібно в першу чергу вибудовувати в собі – тільки тоді вона не вмере, не загине.

Уже і я подався навздогін дев'яностим. Унікальний (принаймні для мене), вельми цікавий зібрано в книжці матеріал. Я не мав змоги читати всіх тих авторів, про кого Ви пишете, автори ж варті уваги! Шкода, що їхні книжки осідають в регіонах. Дяка Вам велика за те, що виводите їх у широкий світ. Люблю Ваше письмо. Воно насичене думкою, виразне за позицією, точне за висловлюваннями і майже незаперечне. Чекалиму на літературні портрети Вашої огранки. Тільки видати б їх не мізерним накладом (кошти, кошти!), а масовим, як було колись, щоб урядні читачі Вашими очима поглянули на цих авторів і їхню творчість. Людей (особливо молодь) треба вчити читати, вчити бачити. Мабуть, я не випадково вдався до самокоментування кожної своєї поеми. Відкрити б постійно діючу школу читача! Отам би для нас був непочатий край роботи. Та, власне, літературна критика і є своєрідною заочною всеукраїнською школою читача. Наша письменниця Валентина Коваленко (кандидатка педагогічних наук, викладачка національного університету імені Б. Хмельницького) щойно видала Посібник для вчителя з переднім словом Василя Пахаренка, де повила мову про не тільки психологію, а й технологію творчості, взявши за один із прикладів мою роботу над поемою про Г. С. Сковороду («Вогонь у камені») й подавши післямову до неї. В анотації до книжки говориться, що автор посібника пропонує розробку занять літературно-творчої студії для старшокласників, де широко ілюструє шляхи практичної реалізації їхніх творчих здібностей через поглиблене ознайомлення із правилами літературної творчості. Якщо Вас зацікавить це видання – спробую схилити її до щедрого дарунку на Вашу адресу, а ні – то сам добуду його й надішлю.

А зараз до Вашої уваги – наші «Холодні Яри». Хай будуть вони у Вас перед очима – може, якийсь і читнеться принагідно, а відгукнутися про часопис можна буде й улітку.

Нехай Вас Бог (чи богиня) надихне на написання монографії про літературу 90-х років ХХ століття. Та ще аби перекинути місточок між нею і літературою 20-х років цього ж століття – цікаві можна було б зробити висновки. А Ваші відгуки про мою писанину, може, варто подати до «Вітчизни» чи «Літературної України»?

Дякую за матеріали про Андруховича і Білого. Перший планую в перше щогорічне число журналу. Другим скористаюся в одному з наступних. Базилевський, спасибі йому, погодився на оприлюднення в нашому часописі його статті про самознищення таланту.

Ваш же талант, якому я подумки вдячно вклоняюся, нехай повік буде незнищеним і продуктивним. З повагою і шаную сердечною – Григорій Білоус.

4

28 січня 2007 року, Черкаси

З неділею будьте здорові,

дорогий Євгене Михайловичу!

Днями отримав Вашого листа-рецензію на «Слова, слова...» Прочитав її, наче кухоль води спекотного дня випив нахильці. Тепер перечитую – уважно, спокійно, вдячно. Душа моя нині, як стара діва, котру (нарешті) засватали. Що то значить – око професійного критика! Ви побачили у моєму тексті більше, ніж я в нього вклав. Перш за все, означили його жанрово – роман-сповідь. Ознак класичного роману текст мій не має, однак, якщо головним героєм вважати самого автора, то можна простежити певну послідовність його громадянської позиції, здатність орієнтуватися в сфері неперобуваних духовних цінностей, озримлювати своє ставлення до адресатів і рівень міжособистісних стосунків. Ви слушно звернули увагу на кінематографічну монтажність книжки. Це склалося само собою, бо я певною мірою – кіношник (маю кілька документальних відеофільмів власного виробництва). А моя увага до художньої деталі – певно, вроджена. Ціную її в кожного автора, особливо у Григора Тютюнника. Неперевершений майстер деталі! Про це можна було б написати ціле дослідження, але я не науковець, тому це – поза моїми планами. Спонукайте когось до написання монографії про деталь у прозі українських письменників. Можна взяти певний часовий чи віковий пласт, можна звернутися до одного чи кількох авторів, але це було б повчально для нашого пишучого брата. Хоча у кожного справж-

нього письменника – свої шляхи до виразної художньої деталі. Але щоб написати таке дослідження, довелося б заново перечитати гору літератури, «навилушувати» не один міх художніх знахідочок. Я спробував локально зробити це у післямовах до своїх поем. Можливо, моє тлумачення самого себе викличе у когось із читачів спротив: «Ми й самі розумні!», але мені кортіло допомогти вчителям, учням, студентам поглянути на поемні тексти не зосторонь, а з авторського боку.

Маєте рацію, говорячи про мої пейзажні картини. Це не просто картини природи. Вони завжди позначені моїм емоційним ставленням до того чи того пейзажу. Важливо не що змалювати, а як поставитися до змальовуваного, як надати емоційного забарвлення довколишньому середовищу, в якому опиняється (діє) автор.

Про повторну потребу читнути мою книжку говорив і Петро Сорока. Мені, авторові, важко сказати, що є у ній притягального, але ж щось є. Це, певно, аура доброзичливості у стосунках із друзями, а може, й оте купання у слові, про яке писала Л. Шитова. Мовна стихія нашого Посулля, що так колоритно сяйнула у творах Феодосія Рогового, позначилася й на моєму письмі.

Ви пишете: «З українських класиків найбільшу увагу Г. Білоуса викликають Григорій Сковорода, Тарас Шевченко і Василь Стус. Недаремно про кожного з цих велетів духу Г. Білоус написав поеми...». Власне, поеми написані тільки про Сковороду й Шевченка, а про Стуса я тільки маю давній намір написати поему. На шляху до неї вродилися оті роздуми, що мають назву «Рокований вересень». Вони самодостатні, про них схвально відгукуються вчителі, та й ті, хто його знав. Серед них найпершим читачем був Василь Захарченко. Про поеми ж мені цікаво буде почути Вашу думку.

Читати я й справді люблю. Аби можна було – тільки це й робив би. Ряд імен читаних авторів зайняв би не одну сторінку. (Я вживаю слово не читиво (воно – від російського кореня, а читво – наше, корінне, зрідні шитву, литву й ін.).

Доречне Ваше цитування. Всього, суттєвого, звісно, не перецитуєш, але найважливіші висловлювання Ви подали перед читацькі очі. По-різному називав я листи і саме листування. Ви за епіграф взяли найточніше визначення: «Листи – перелітні птахи наших душ». Мої міркування про українську казку й пісню не тільки Вам припали до душі. На них звертали увагу майже всі, хто читав книжку.

Епістолярна моя містифікація (лист Савки Троня) виникла сама собою і додала колориту всій книжці. А зачини листів – од рівня стосунків моїх із друзями. Пригадуєте звертання А. П. Чехова до брата Олександра: «Шта-

ни!». Це не фамільярність, а своєрідна позаформальність родинних і просто дружніх взаємин.

Я уважно прочитав обидві Ваші книжки. Ви – майстер стислого присутнього поцінування не тільки рецензованого твору, а й самого автора. Таке поєднання вирашне: читач одразу бачить творчу потенцію письменника і її конкретний результат. Я також перечитуватиму Ваші книжки, шкодуючи, що мовлене про мої «Слова, слова...» не увійшло до жодної з них. Але текст Ваш я з вдячністю кладу до Вашого читацького щоденника. Як своєрідний додаток.

Нехай же Вам пишеться натхненно й результативно. Ваші тексти є своєрідними післямовами до книжок шанованих Вами авторів, а для мене – переднім словом до багатьох із них, бо не всіх їх я читав.

Ще раз уклінно дякую за мовлене на мою адресу. З повагою – Григорій Білоус.

5

19 травня 2007 року, на дачі в Заліссі

Добридень, дорогий пане Євгене!

Сиджу на пеньку під дубом і клацаю сіє посланіє в надії, що воно депешно встигне до дня Вашого народження, а Ви в цей час, певно, перебуваєте в дорозі до Тернополя, куди доцентрово тяжіють нині душі всіх, хто щиро шанує Шевченкове Слово. Тож і моя, випереджаючи спілчанський автобус, уже там. Дуже шкодую, що не зміг безпосередньо прилучитися до цього свята, бо недавнечко моє запазушне каміння влаштувало «заворушку», а вирватися за такого стану в далеку дорогу ризиковано. Отож і сиджу під дубом у сьайний травневий день, дихаю на повні груди духмяним замиським повітрям (бузок цвіте коло хати, конвалії у садку, чистотіл по-під загорожею), невидне птаство врочисто піє цьому дневі осанну, сусіди по дачі шашлики смажать, а я згадую свою давню, 1975-го року, поїздку на Мангишлак, і розкошую у споминах. Учора в прямому ефірі обласного телебачення мовив кілька передсвяткових слів про Шевченка, розповів про цю поїздку, читнув уривок із поеми «Спрага», а нині вчитуюся в нову унікальну книжку Василя Стефак «По той бік ночі» – це про УПА, але не репортажно про її дії, а психологічно про незнищенність українця, українства, про сутність одвічної боротьби за нашу незалежність, за самостійність у цьому Божому світі, оскверненому зрадництвом. Дуже хочу, аби цю книжку прочитали й Ви і поцінували її не тільки як професійний критик, а й як вільна, незаангажована людина. Ця тема рідкісна в нашій новітній літературі, і те, що Стефак узявся за неї й подарував усім тим, хто спові-

дає ідею свободи, цей оригінальний, глибинний, складний і болючий твір (писати про це без болю душевного чесному письменникові неможливо), робить йому честь. Добре було б, аби цей автор був удостоєний Шевченківської премії. Чи Ви знайомі з ним?

Петро Сорока надіслав мені свій «Застиглий вогонь». Ще раніше його надіслала Леся Білик – вона редагувала цю книжку. Але огрішки є. І не тільки мовні. Добре, що маємо такого автора в українській літературі. Мені думається, що вона (література) закономірно потяжіла до есеїстики. Андрухович, Степан Процюк, Ви – яскраве підтвердження тому. Прагну до цього і я, але заважає щоденна моя клята запряженість. Готуюся до відпустки. Будьмо!

6

*18 липня 2007 року,
в спекотному Заліссі*

Доброго вечора Вам, пане Євгене!

Довгоочікувана моя відпустка триває. Побував у рідних краях на зустрічі з випускниками школи. П'ятдесят років не бачились! Ледь упізнавали одне одного, наче знайомилися заново. Зворушило, розворушило, але не вдовольнило: мало було особистісних розмов, більше співали, жартували, а мені кортіло почути живу душу кожного. Не почув. Та й моїм учорашнім днем ніхто по-справжньому не цікавився. Присвятив рідній школі кілька поетичних подячних рядочків, подарував усі книжки, що вийшли протягом мого позашкільного життя, напросився на спілкування з якимсь із старших класів, а що з того буде – не відаю.

Після повернення з Сумщини розкошую на дачі. Готую друге число «Холодного Яру», так що Ваш есей про Володимира Базилевського надійшов якраз вчасно (сьогодні одержав), ставлю його в номер своєрідним переднім словом до його «Імпресій і медитацій», видрукованих у шостому числі «Києва», які я подаю в розділі «Книжкарня» під рубрикою «Наш гість – журнал «Київ»». Крім текстів Базилевського, ставлю вінок сонетів Тамари Коломієць (наша землячка!) і першу частину повного тексту оригінального роману (також землячки!) Марини Павленко «Санта Лучія в кирзових чоботях», опублікованого в одному з попередніх номерів «Києва». Щиро вдячний Вам, що відгукнулися на мою пропозицію мовити добре Слово про Володимира Базилевського. Він на те заслуговує. Унікальної ерудиції критик, а точніше – справжній поціновувач літератури. Ви з ним у цьому вельми схожі. Навіть форма коротких імпресійних відгуків пасує Вам обом, бо вона – не компліментарна, а присутня: ви відгукуєтеся на те, що

варте уваги. Вдячний я Вам і за відгук на книжку статей про моє літературне буття, він для мене багато важить. Місцева журналістська братія з тих, хто пнувся колись у письменники та так і недопнувся, зневажливо відгукнулася про той томик статей у день його презентації тут. Ваше ж Слово та ще й у «Слові Просвіти» все поставило на свої місця. Я давно переконався: дуже важливо не тільки уважно прочитати вартісний матеріал, а й своєчасно відгукнутися на нього, підтримати автора. Не дати на потоптання.

«Сиджу ніби у відпустці, – пишете Ви, – власне, відпустки у мене немає, але постійно щось роблю». Слово в слово повторив би за Вами і я. Не вмію відпочивати, т. т. нічого не робити. У мене ще більший «завал» невпораного. Але це й добре. Воно не дозволяє душі байдикувати. Дай, Боже, Вам «застовпити» докторські наукові горизонти. І відгукнутися про Стуса. І передмову до «Бистрині» написати, і про Романа Шухевича слово мовити. До речі, візьміть до уваги книжку Василя Стефак «По той бік ночі». Без неї Ваше слово про Шухевича і про той шляхетний патріотичний рух буде неповним. Стефаківа книжка – художня річ, але вона базується на розлогіх пляях документалістики. Цілком можливо, що вона висуватиметься на одну з найпрестижніших наших премій – досі цю тему належно ніхто не підняв, а Василь спромігся. Придивіться до книжки уважно і відгукніться розлого й посутньо – я з вдячністю поставлю Ваш відгук у третє число «Холодного Яру». Хотів запропонувати Вам це в день сторіччя Шухевича, але ніхто не відповів на мій телефонний дзвінок. Були в мамі? У Горах? Ваблять вони мене, ой, як же ваблять! Коли Віктор Громадський редагував там, я мав можливість порозкошувати біля гірських потоків. А тепер запрошує мене до Львова Василь Стефак – і я планую викроїти бодай із тиждень на цю поїздку. А від Львова до Івано-Франківська рукою (дружною!) подати. Цілком можливо, що навідаємося і у Ваші краї. До речі, я дуже хотів би, щоб Ви зазнайомилися з Василем Стефакімом. Потужний, самотній, упертий талант.

Дуже точно Ви сказали про Базилевського: поет-мислитель. Він і справді не скомпрометував себе жодним політичним ловелаством. Це й справді «письменник, який постійно змушує думати». А це – найголовніше. Він збуджує не тільки творчу мою уяву, а й совість, спонукає до чесності в Слові. Він таки й справді – воїн-одинак, сучасний Кирило Кожум'яка. Коли і в «ЛУ», і в «Слові Просвіти» він по-лицарськи дав ляпаса Дмитрові Табачнику, ніхто його не підтримав публічно. «Я сподівався, що буде цілий ряд прицільних статей на адресу цього українофоба, але ніхто не озвався», – скаржився якимось Базилевський під час зустрічі зі мною в НСПУ. «Нещасна та країна, котра потребує героїв», – писав один із маловідомих західних письменників. Я ж додав: «Ще нещасніша та країна, котра їх не має».

Я також щасливий, що є сучасником не тільки Володимира Базилевського, а й Євгена Барана, котрому вдячно тисну його правицю зі знаком істини.

Електронні листи:

1. — Original Message —

From: Григорій Білоус 8 червня 2008, 11:06

To: pokiris@ Rambler.ru

Sent: Sunday, June 08, 2008 10:13 AM

Subject: Спроба інтерконтакту

Добридень, пане Євгене! Маю (нарешті) інтерскриньку, в котру можете віднині надсилати все, що важатимете вартим моєї (і холоднорьської) уваги. На Вашу пропозицію давненько надіслав Вам децищу своїх текстів, та й не знаю, чи трапили вони до Ваших рук. Сподіваюся на незабарний відгук. З повагою – Григорій Білоус.

2. Григорій Білоус 20 червня 2008, 23:11

Кому:

Євген Баран

Re: Fw: Спроба інтерконтакту

Чолом, пане Євгене! Слава Богу, законтактували. Дякую за увагу до моєї писанини. Матиму за приємність побачити її в друці. Я нині також ув облозі всіляких клопотів. Очікую виходу першого цьогорічного числа «Холодного Яру».

Оце такі темпи фінансування цього видання. Які з минулорічних чисел «ХЯ» Ви маєте? Питаю, бо хочу поповнити комплект часопису. Озивайтесь бодай коротко.

Високого Вам сонця і високоукусної думки! Григорій Білий Вус.

3. Григорій Білоус 21 червня 2008, 11:17

Кому:

Євген Баран

Re: Fw: Спроба інтерконтакту

Ave, пане Євгене! Надсилаю третє й четверте число «ХЯ». Цьогорічне перше матимете, як тільки з'явиться на світ білий. Вийшов двотомник вибраних творів письменників Черкащини, але одержали тільки авторські примірники.

Готуюся до відпустки. Василь Стефак кличе на гостину. Якщо складеть-

ся – навідаюся й у Ваші краї. Радий був би зустрічі. Шкода, що ми так рідко спілкуємося. Надолужуймо! Григорій Білий Вус.

4. Григорій Білоус 23 червня 2008, 21:27

Кому:

Євген Баран

Re: Fw: Спроба інтерконтакту

Дякую за телефонні координати. При нагоді скористаюся. Чи маєте інтернет-адресу Петра Сороки? Хотілося б і з ним ув отакий спосіб спілкуватися, тим паче, що поштові послуги значно подорожчали. Третій і четвертий «Холодні Яри» надсилаю. З повагою – Григорій Білоус.

5. Григорій Білоус 27 червня 2008, 20:51

Кому:

Євген Баран

Re: Fw: Спроба інтерконтакту

Дякую, Євгене Михайловичу, за координати Сороки. Спробую налагодити з ним бодай побіжні перемовини. Щодо намірів побувати в липні у Львові та на Івано-Франківщині моє миготливо-аритміюване сердечко внесло корективи: перебуваю на стаціонарному лікуванні. Скільки це триватиме – не знаю, але недужим вирушати в таку далеку, зворушливу, відповідальну подорож вважаю ризикованим. Може, ця мандрівка перенесеться на осінь. Погляньте в надісланих часописах на «Маму-Марію» Григорія Лютого. Закінчення – в першому цьогорічному числі «ХЯ». Надішлю, коли вийде. Вам же хай думається глибинно і світло, пишеться результативно і впливово, а нам читається (й перечитується) вдячно й аплодисментно.

З повагою – Григорій Білоус.

6. Григорій Білоус 3 жовтня 2009, 14:17

Кому:

Євген Баран

Голос із Шевченкового краю

Дорогий пане Євгене! Дуже шкодую, що через непевний стан свого здоров'я не відважився поїхати на Ірпінську зустріч, де мав би щасливу нагоду побачитися з Вами і багатьма колегами, але ж сподівався на обіцяний Петром Сорокою приїзд до Черкас і його, і Вас, і ще когось третього з письменників. Ми узгодили й можливі дати приїзду – у Петра щось там не склалося. Шкода. Але намір його організувати цю поїздку і мої розгорнуті назустріч вам обійми залишаються чинними. Минулого тижня в Черкасах побували Степан Процюк і Сергій Грабар: мали зустріч зі студентами-філоло-

гами національного університету, котрі завалили їх записками з цікавими, оригінальними запитаннями. Про таку ж зустріч і з Вами вже домовлено з кафедрою української літератури і компаративістики. Гора студентських запитань наштовхнула мене на думку зробити заочне інтерв'ю з друзями і колегами. Я запропонував многим поставити мені, яко цьогорічному ювілярові, по 10 запитань, на які відповім чесно й розлого. І якщо це інтерв'ю вийде цікавим, актуальним – спробую оприлюднити його в журналі або ж іще деінде. Пропоную й Вам надіслати мені свою «десятку». Ви – критик, отже, можете запитати про найголовніше, найважливіше для письменника. Полюбляю Ваші есеї, розмови з читачами. Очікую нових Ваших книжок. Може, щось ексклюзивне запропонуєте в наступні числа «Холодного Яру» – третє й четверте, бо перше вже в поліграфістів, друге – тематичне (спогоди про Василя Симоненка до його 75-річчя), а третє й четверте – до Ваших послуг. Чи знадобилися мої прозові писаночки Галині Терелик? Може, вони заплановані до друку? З повагою – Гр. Павл.

7. Григорій Білоус 7 листопада 2009, 13:13

Кому:

Євген Баран

Голос із буднів

Дякую, пане Євгене, за увагу до мене, затурканого й засмиканого буденними службовими клопотами, які одвертають мою увагу од літератури. Тяня Дігай написала розлогий есей про мою багаторічну писанину, хотілося побачити його в «ЛУ», але вона виходить нерегулярно, журнал «Вітчизна» заверстав той есей у свої сторінки, вже він і до друкарні засланий, але коштів на оприлюднення його нема. Обійдемося публікацією в «Холодному Ярі». Дякую за оприлюднення моїх окрушин у «Перевалі». Вони народжуються спонтанно, я тільки намагаюся встигати занотовувати їх. Шкодную, що до свого ювілею не спромігся написати щось вартісне, тому й видання доювілейного не матиму. Та коли б і написалося щось, то коштів на його видання однак би не знайшлося. Нинішнього року державним коштом вдалося оприлюднити «Щоденник» Василя Захарченка.

Сподівався на Ваш із Петром Сорокою приїзд до Черкащини, але він не склався у Петра, то виглядатиму вашого весняного гуртового лелечого прильоту. Дякую за десяток запитань мені, яко ювілярові. Вони вельми слухні й спонукальні для чесних відповідей. Спробую написати колективне інтерв'ю. Після ювілейних урочистостей планую провести звітно-виборчі збори і спробую випрягтися з понад десятилітньої запряженості в спілчанського торохкого воза. Озивайтесь.

Буду вельми радий. Гр. Павл.

8. Григорій Білоус 30 листопада 2009, 19:29

Кому:

Євген Баран

Будьмо!

Доброго вечора, пане Євгене! Ювілейні клопоти витіснили мене зі звичного ритму життя. Фактично я народився 22 листопада 1939 року, а батьки записали мене після війни 7-м січня 1940 року. Так що вітання можу приймати аж до цієї дати. Про Ваш намір приїхати до Черкас у двадцятих числах грудня я перемовився з завідувачем кафедрою укр. літератури і компаративістики нашого Національного університету імені Б.Хмельницького Володимиром Трохимовичем Поліщуком, на що він охоче погодився, але хотів би конкретніше дізнатися про програму Вашого візиту. Недавня презентація роману Василя Шкляра «Чорний ворон» викликала значний інтерес до нього серед студентів та викладачів університету. Сподіваюся на таку ж цікавість і до вашого колективного візиту. Контактний телефон Поліщука 097 (...). Тримайте і мене в курсі ваших спільних рішень. З повагою Григорій Білоус.

9. Григорій Білоус 17 грудня 2009, 23:02

Кому:

Євген Баран

Алаверди

Доброго вечора, пане Євгене! Читнув листівку – слава Богу, що приїзд ваш наближається. Радий буду зустрічі. Звісно, підтримаю! Єдине насторожує – друга хвиля епідемії грипу позакривала всі школи області до 24-го грудня, побоююся, що вона може захлюпнути й університет і зібрати пристойну аудиторію буде непросто. Тримайте зв'язок з Поліщуком, він буде в курсі «епідемічних» обставин. Читнув і сьогоднішнє число «ЛУ». Щиро здоровлю зі Сковородинською міжнародною! Тепер і Сковорода нас поріднив, хоч засновники премії – різні. Радий і за Сороку. Маю його нові денники. Читаю не стільки натшесерце, як перед сном. Петро знайшов удачу форму творчої самореалізації. Я й сам до таких записів схильний. Чи вийшов «Перевал» з моїми «Клейнодами»? Сподівався одержати його до свого 70-річчя. Не склалося. Фактичний день мого народження – 22 листопада 1939 року. Батьки по війні записали мене 7-м січня 1940 року, щоб пізніше пішов до школи і вчився без перевтоми. Вони й справді мудро вчинили. Навчання давалося мені легко. Тільки шкода, що жити легко не вдається. Час марнується на різні другорядні житейські потреби. Озивайтеся! Доброї Вам ночі! З повагою – Григорій Білоус.

10. Григорій Білоус 28 грудня 2009, 20:12

Кому:

Євген Баран

Навздогін відеодепеші

Доброго вечора, пане Євгене! Відважився, не питаючи згоди, надіслати DVD-диск із телебалачками про мене, ювілярного. Не маючи реальної можливості навідатися у Ваші краї, вдаюся до віртуальної. Диск запускається найкраще так: відкриваєте папку «Білоус_Григорій», де побачите дві підпапки. Відкрийте VIDEO_TS. Там з'являться 12 файлів. Правою клавішею натисніть на другий зліва кругляшок VIDEO_TS. У віконці, яке відкриється, знайдіть функцію «Відкрити з допомогою», а в ній – програму Media Player Classic, відкривши яку, побачите два треки і жовтий значок з написом «play all». Клацнувши по ньому лівою клавішею, Ви запустите весь фільм, який складається з прямого телеєфіру і відеофільму про мене, грішного. Вибачайте, що так детально розтлумачую, можливо, для Вас очевидне. Але ж хочеться, щоб Ви не морочилися при спробі відкрити його якимись іншими програмами. Спробую згодом відповісти на Ваші десять запитань до ювіляра. А якщо після перегляду фільму виникнуть нові – охоче відповім і на них. Дякую за оперативність: накладну справно отримав і вже позвітувався. Озивайтесь бодай інтернетно. З повагою – Григорій Білий Вус.

11. Григорій

Кому:

rokyrys@rambler.ru

Пошанівна 31 березня 2010, 13:13

Добридень, пане Євгене! Надсилаю своє Слово про Ліну Костенко: може, воно зацікавить Вас особисто, а може, й тамтешні ЗМІ. З прийдешніми великодніми святами! Спілкуймося! Григорій Білоус.

12. Григорій Білоус 4 серпня 2010, 21:45

Кому:

Євген Баран

Re: листівка з матеріалом

Пане Євгене! Дякую за оперативність, але файли, на жаль, не відкрилися. Спробуйте перекинути їх не листівками, а звичайними текстовими файлами. З повагою – Григорій Білоус.

13. Григорій

Кому:

rokygys@ Rambler.ru

Подячна 5 серпня 2010, 10:38

Дякую, пане Євгене! Беру щоденники, хай читають люди. А навзаєм надсилаю відповіді на запитання мені, яко ювілярові. Оптимальний варіант. Можна було б ширше й детальніше написати, але тоді це переросло б у автобіографічну повість. «Перевал» наче б то має намір оприлюднити мій есей про Григора Тютюнника, а Вам хочу надіслати свій відеофільм про нього – переглянете товариством із нагоди його наступнорічного ювілейного 80-ліття, а може, запропонуєте й до телефіру: хай знають Тютюнника і шанують якомога ширше.

З повагою – Григорій.

14. Григорій

7 серпня 2010, 22:27

Кому:

rokygys@ Rambler.ru

Колективне інтерв'ю

Шановний пане Євгене! Матиму за приємність побачити цю колективну розмову в «Золотій Пекторалі». Надсилаю злегка поправлений варіант – візьміть саме його до друку. Днями надішлю кілька DVD, які, може, зацікавлять Вас, яко письменника і викладача. Чекаємо на Ваш відгук. З повагою – Григорій Білоус.

15. Григорій

24 серпня 2010, 12:36

Кому:

rokygys@ Rambler.ru

Вітальна

Із Днем незалежності!

16. Григорій

2 вересня 2011, 21:55

Кому:

rokygys@ Rambler.ru

сковородинська

Доброго вечора, шановний пане Євгене! Давно не озивався, бо нічим було хвалитися. Нині ж вродилася третя частина моєї сковородиніани, котру й надсилаю для уважного прочитання. Може, будуть якісь зауваги – прийму з удячністю. Продовжую опікуватися «Холодним Яром», до кінця року маю підготувати ще три випуски. Якщо є щось цікаве у самого чи в тамтешніх колег – надсилайте негайно. Все вартісне охоче візьму до часопису. Може, є відгуки на творчість тутешніх письменників? Хочемо організувати в Черкасах свій книжковий форум. Чув про чортківський. Ось цитата з лис-

та Лесі Білик: «Дуже сподобався мені виступ Євгена Барана. Він все більше дивує мене і захоплює. Цікавий митець. Зізнався, що на літературній критиці ставитиме крапку, але я цьому не вірю». Чи плануєте нинішньої осені навідатися в наші краї? З приємністю згадую минулий Ваш приїзд. Частіше бачитися б, спілкуватися б на рівні піднесених над буденністю душ! Я ж за станом здоров'я не відважуюся виїздити за межі Черкас, тому й на письменницькому з'їзді нинішнього року не побуваю, за чим вельми шкодую, згадуючи наше бодай побіжне тамтешнє спілкування. З повагою і незмінною сердечною прихильністю – Григорій Білоус.

17. Григорій 26 жовтня 2011, 18:46

Кому:
rokyrys@rambler.ru
з'їздівська

Доброго вечора, пане Євгене! Позаздрив я Юрієві Роговому, котрий уже має Вашу «Тишу запитань», яку Ви обіцяли передати мені кимось із наших делегатів. Якщо не передумали – доручіть нашій головисі Валентині Коваленко: вона мені привезе. А ще хотілося б почути Вашу думку про письменницький з'їзд, яку я спробую долучити до вражень наших колег і видрукувати в «Холодному Ярі». Хотів би почути Ваше Слово про мою «Світлицю для янгола». Чи, може, вона претендувати на публікацію? З повагою – Григорій Білоус.

18. Григорій 1 листопада 2011, 21:02

Кому:
rokyrys@rambler.ru
подячна

Пане Євгене! Протягом кількох днів мав заблокований вихід в Інтернет через безгрошів'я. Сьогодні син поповнив рахунок, то озиваюся. Дякую за слово про яворохобний з'їзд, про українську поезію – спробую принагідно оприлюднити їх у «Холодному Ярі». Пахаренко не озивався. Дякую й за книжку. Сьогодні отримав. Поклав до узголів'я – читатиму перед сном (звик робити це тільки навлежачки). Солідне видання! Вельми потрібне нашій пишущій братії, котра мало читає своїх колег. «Світлицю для янгола» (підготовлену до друку) найближчим часом надішлю Галині Турелик. Матиму за приємність побачити її на сторінках «Перевалу». На початку жовтня навідувався в рідні краї, зупинявся в Лохвиці біля пам'ятника Сквороді, що й зафіксовано на фото. Надсилаю, щоб засвідчити мою увагу до постаті Григорія Савича. Продовжую думати над четвертою (завершальною) частиною своєї сквородіани. Спілкуймося через оцю інтернетадресу, де можна пересилати великий обсяг матеріалів. Обнімаю! З повагою – Григорій.

Микола ТКАЧ

ГЕНЕАЛОГІЯ СЛОВА та глибини українського фольклору

Мова – основний засіб передачі почуттів і думок людини та один з важливих інструментів пізнання світу. І тому саме в мові виявляє себе форма свідомості та характер людини, особливість її світосприйняття й мислення. Змінюється світосприйняття – змінюється й свідомість, змінюється особливість мислення, змінюється Слово. Ця теза однаковою мірою чинна як стосовно окремої людини, так і стосовно народу та людства в цілому. «Слово, – зауважує П. Мовчан, – наша сутність; воно нас формує, воно – зав'язь, основа будь-якої кристалізації. Слово формує світ. І в цьому значенні воно одвічне, як одвічний світ. Світ рослинний, світ тваринний, світ духів, світ людини, світ – всесвіт. І знадобилися колосальні зусилля, щоб перевести цей світ у слово. Так, світ треба було позначати. І назвати дерево деревом, птаха – птахом, і об'єднати їх небом».¹ Не секрет, що сам розвиток світобуття характеризується безперервним проявленням його внутрішньої суті. Для людини – проявленням у слові. Світ немовби постійно вириває із потаємної глибини на поверхню океану буття. Для людини – із глибини почуттів і думок у слово. Він увиразнюється, уречевлюється, опредмечується; узагальнюючись, конкретизується в одних поняттях і розвивається та абстрагується в інших. І в цьому безкінечному взаєморусі природних процесів та процесів розвитку людства аналогічно змінюється й світосприйняття та мислення людини. Сама ж особливість цих змін на кожному етапі виявляє себе в живій мові народу та його фольклорі. Початок словотвору, первені людської мови пов'язують з первісним буттям людей; первісним світосприйняттям та первісним мисленням людини. Сучасні науковці стверджують, що первісна свідомість ціл-

ком і повністю підпорядковувалась вірі в магію – у можливість «примусити потайні сили служити її інтересам».² За таких умов людина бачить себе в центрі буття, поділяючи та поєднуючи його в собі: я і світ. А всі процеси, що відбуваються в людині і поза нею постають у формі двох протилежностей: добре й погане, рідне й чуже, день і ніч, життя і смерть, видиме й невидиме і т. ін. Така форма свідомості породжує інтуїтивно-чуттєве світосприйняття й мислення. Щось подібне відбувається й з немовлям у перші дні його народження. Тож і первені мови – звукові сигнали виявляють лише два різновиди почувань. Власне, це ще не мова. Навіть не її елементи. Очевидно, що перші елементи мови з'являються з появою відчуття образу та асоціації до нього. Одночасно змінюється і спосіб світосприйняття та мислення. Інтуїція опредмечується, а чуття асоціюються та переносяться на окремі предмети і явища буття. І хоч магія й надалі переймає свідомість первісної людини, проте з усвідомленням образу світ урізноманітнюється. У немовляти це має вигляд розрізнення образів мами й тата, рідних і чужих. Поряд з реальним з'являється й образ уявний. Образ є першою цеглинкою в розвитку мови, її первісним елементом. Він породжує асоціативну логіку (умовивід). Вона й стає на певному етапі домінуючою у світосприйнятті й мисленні людини. Явища та приклади асоціативної логіки збереглися в людському мисленні й нині. Крайнощі такого мислення набувають у фольклорі гумористичного забарвлення. Так, добре відома народна усмішка про те, як два куми завели суперечку на тему: скільки верст до небес? Степан Руданський свого часу версифікував цю усмішку і ввів до своєї збірки. Суть її така – два куми, зійшовшись, вирішують нехитру проблему: скільки верст до небес? – «Їдна», – каже один. Інший не погодився і мовив, що до небес 7 верст. Співбесідник категорично заперечив: «Якби було сім верст, то там би корчма стояла». Логіка дуже проста – за сім верст від їхнього села стоїть корчма. Отже, за асоціацією і в небесах, якщо до них сім верст, має стояти корчма. Проте, асоціативна логіка, якщо вона ґрунтується не на ілюзії, а на реаліях буття, стає потужним чинником пізнання світу. Вона спричинює магіє-пізнавальні процеси, спробу власного впливу на перебіг існуючого буття. Дані асоціативної логіки стають вихідними для асоціативно-образного світосприйняття й мислення. Найпримітивніше це можна уявити так: якщо мене налякав чийсь окрик, то значить і я можу своїм окриком когось налякати. Очевидно, що спочатку ці процеси протікають на рівні підсвідомості. Скажімо, дитині хочеться до мами чи тата на ручки: закиваю ручками і мама (тато) бере тебе. Якщо не бере, затупаю ніжками, заплачу і т. ін. Ось так і стверджується «закон психологічної асоціа-

ції».³ Пізніше, з появою суспільної свідомості, вони (ці процеси) набувають усвідомленого системного характеру. І стають основою обрядових дій. Завдання обряду – упорядкувати, створити передумовну перспективу розвитку в бажаному напрямку. Спорідненим до слова «обряд» є такі слова, як: рядити, наряджати, урядувати. Тобто створювати образ чи принцип дії. Це робиться на самому початку розвитку буття, в зародку. Далі за уявним законом асоціації весь розвиток має підпорядковуватись обрядові – закладеній передумові. «Обряд – стверджує С. Безклубенко, – це справді унікальний і нічим не замінний засіб фіксації досягнень людської спільноти в налагодженні свого співжиття: форма суспільної свідомості».⁴

Наступним етапом розвитку асоціативно-образного мислення стає принцип інтерполяції. Полягає він у асоціативному перенесенні окремих властивостей засадничого образу на певні предмети, живі істоти, рослини, явища природи тощо. Внаслідок: вітер – говорить, трави – шепочуть, земля – стогне, сонце – усміхається, вогонь – їсть тощо. Перенесення властивостей засадничого образу на окремі предмети, живі істоти, рослини та явища природи стає основою понятійної логіки та логіко-понятійного сприйняття існуючого буття. А в річищі усвідомленої магії світ із двоєдиного перетворюється на триєдиний: реальний, асоціативний (відлунний) та інтерпольований (опредмечений, утілений). Останній набуває форми множини. Все це разом спричинює понятійно-пізнавальні процеси і видозмінює асоціативно-образне мислення в логіко-понятійне. На поверхню мовної стихії виходять не образи та асоціації до них, а інтерпольовані окремі ознаки образів: соняшник, суниці – сонцелюбні рослини; попіл (попал) – речовина, що залишається по палу (вогню); вовк (волк) – тварина, що постійно хоче їсти, алкаюча тварина і т. ін. За таких обставин основна парадигма слова, що перебуває в царині асоціативно-образного зв'язку з іншими фонетично спорідненими словами, ніби відходить на другий план і втрачає провідну роль у подальшому процесі словотворення. Наперед виходить понятійна суть слова, що обумовлюється лише семантичною спорідненістю у словах. Таким чином, істинна генеалогія слова, що закорінена в середовище асоціативно-образного та магійного мислення, поступово розмивається і втрачає видимі ознаки спорідненості у фонетично близьких словах. Проте, вона не зникає безслідно. А лише занурюється в глибину мовної стихії. І стає доступною лише посвяченим у ці потаємні глибини. Вони й стають істинними володарями магійної сили слова. Саме ж слово з розвитком людського буття «подібно до всесвіту, розсовується, розширюється у намаганні вмісти-

ти в себе увесь зміст світу. Енергія слова вже не концентрується так, як це було за часів перших перекладів світу понять».⁵ У сфері логіко-понятійного мислення людина використовує лише часточку тої енергії, лише одну семантичну смужку – відлукнок випроміненого світла. Але від того слово не втратило свого первісного призначення. Бо воно не якась предметна ознака, а живе виявлення внутрішньої суті людського сприйняття й ставлення до світу. Та одежина, в яку одягаються почуття й думки людини. Перехід слова як фонетичного символу із сфери магічного та асоціативно-образного в царину логіко-понятійного мислення лише змінює напрям дії, але не позбавляє його сили впливу на середовище. Закладена в ньому енергія «не випаровується, не щезає, вона перерозподіляється, розчленовуючись і рухаючись з однієї точки в безліч інших».⁶ Цією одною точкою є засадничий образ первісного буття: мати, Вітчизна, Земля.

Зародившись як знак образу світобуття, що переймає людську свідомість у трьох виявах, слово також проявляє свою силу і свою сутність трояко. Воно може бути дієвим чинником (актом) думки, може бути об'єктом людського мислення, а також – безпосереднім засобом магічного впливу на існуюче світобуття. Все залежить від того, в якій сфері, за яких обставин і з якою метою ми використовуємо те чи інше слово.

Як акт думки слово використовується у різних сферах людського світосприйняття й за різних обставин, але основна мета – передати інформацію. І тому слово як акт думки завжди має лише одне значення. «Кожного разу, – зазначає О. Потебня, – коли ми вживаємо слово, воно перебуває лише в одному значенні. Слово як акт думки безперечно має лише одне значення».⁷ Це значення може вирізняти образи і предмети у сфері логіко-понятійного світосприйняття. За таких обставин образ чи асоціація до образу розчленовується засобом слова на кілька означень. Наприклад, картину оранки за допомогою кількох семантично споріднених слів ми можемо розкласти на відповідну кількість елементів образу: орагай ралом оре ріллю.⁸ Значення слова як акта думки може також вирізняти образи і предмети у сфері асоціативно-образного світосприйняття. За таких обставин відбувається поєднання кількох образів і понять в одне ціле. Наприклад: собака (погана людина), лисиця (хитра людина), віл (трудяща людина), камінь (бездушна людина), хам (груба людина). Подібно ж використовується слово як акт думки і в сфері інтуїтивно-чуттєвого світосприйняття. За таких обставин знак слова стає своєрідним подразником, що викликає ту чи іншу рефлексію. Наприклад: обід, встати, сідай, візьми.

Як об'єкт мислення слово також використовується у всіх трьох основних сферах людського світосприйняття. Тут основна мета не стільки передати інформацію, як пробудити думку. Тому слово як об'єкт мислення завжди багатозначне. У сфері логіко-понятійного світосприйняття багатозначність слова, як правило, проявляється у формі узагальнення суми понять. Наприклад, слово зерно як об'єкт мислення узагальнює поняття про всі зернові: ячмінь, просо, жито, пшениця; слово людина узагальнює представників усіх родів, племен, народів. У граматиці – це загальні назви. У сфері асоціативно-образного світосприйняття багатозначність слова як об'єкта мислення проявляється у вигляді цілого ряду асоціацій, що торкаються головної суті, означуваного словом образу буття. Наприклад, те ж слово «зерно» у цій сфері світосприйняття як об'єкт мислення може використовуватись на ознаку передумови, що здатна зароджувати нові ідеї, добрі вчинки; на ознаку життєвої мудрості: відрізнити зерно від полови; на ознаку найважливішої суті у взаєминах між людьми: тобі яблучко, мені зернечко; на ознаку Божої істини, що доступна лише неординарним особистостям – людям глибокої віри, сильної волі й невтомної працелюбності. Ось, наприклад, притча на сіяча: «Речев Господь притчу сію: «Ізійдев сіяїй сіяць сімене своего. І єгда сіяшев, ово впадео при путі і попрано бистео. І птиці небеснії подзьобашаї іє. А другое впадео на каменне. І, прозяб, усохшео, зане не імеяшео влаги. А другое впадео посреди тернія. І вздрастео терніє і подавио іє. А другое впадео на землі добрій. І, прозяб, створио плод сторицею» (Остромирова Євангелія). У сфері інтуїтивно-чуттєвого світосприйняття багатозначність слова як об'єкта мислення проявляється у вигляді абстрактності двох полярних ознак: добре або погане. Наприклад: пробі!, рятуйте!, слава!, ура! тощо. Те ж саме слово «зерно» тут може використовуватись на ознаку абстракції, що пов'язана з чуттям знайденого людиною рішення складного питання, новим відкриттям тощо.

Як засіб магічного впливу на існуюче буття слово у всіх сферах людського світосприйняття постає в ролі засадничого символу, що здатний змінити перебіг існуючих подій розвитку буття в той чи інший бік. Тут слово вміщує багатозначний зміст, але має однополярне забарвлення. Це забарвлення залежить від поставленої мети, з якою використовується чин слова: досягти позитиву в тій чи іншій течії розвитку буття, чи навпаки – негативу. Для прикладу візьмемо все те ж слово «зерно». Ось як використовується його магічна сила у різдвяно-новорічних віншівках українців:

*На щастя, на здоров'я,
на Новий рік, на довгий вік –
сійся, родися, зерно крилате,
родися радість у кожній хаті!*

У ролі засадничого символу слово за давнини було знаком фундаментальних основ буття та головних стихій – їхнім ім'ям. Ці імена вважались священними. Вони ще називалися іменами богів. Першим серед них було ім'я Творця або першопредка. Асоціативно це ім'я переносилось на назву головної стихії. Ця стихія окреслювалась рядом функціональних та образних особливостей, які безвідносно переносились на інші природні образи, стихії та явища з подібними особливостями. Але оскільки в первісному бутті, як ми вже зазначали, домінувало магічне та асоціативно-образне світосприйняття й мислення і слово використовувалось як об'єкт мислення, то стає очевидним, що сам процес словоутворення, походження нових слів характеризувався виявленням функціональної та образної спорідненості між окремими об'єктами, суб'єктами, стихіями, предметами та явищами буття. Слова, що були знаками фундаментальних основ та головних стихій, можна вважати засадничими або першоелементами мови. Пізніше вони склали кореневу основу значної кількості слів з логіко-понятійним сприйняттям дійсності. Але на першій порі вони вміщували в собі множину понять і були односкладовими, про що свідчать численні джерела. Так, санскритське засадниче слово «Го» використовувалось як ім'я на означення стихії материнства, жертвовної любові, що міфічно втілювалась в множину образів. Тож, найперше це – мати, далі – священна королева, кобила, далі – хмара, далі – земля, далі – блискавка, далі – 1000, 1000000 тощо. Всі ці слова поєднуються функцією життєдайності, материнства: королева й кобила – дають молоко, блискавка – живе світло, хмара – живу вологу, земля – живу силу. А цифри є символами цих понять.⁹ Таким чином, первісне слово як фонетичний знак містило в собі цілу множину умовивідних понять і було об'єктом мислення людини. На це вказують і відомі дослідники мови.¹⁰

Засадничі слова (слова-матриці) слід бачити такими, що утворилися наслідком звукового (засобом голосового апарату) виявлення інтуїтивно-чуттєвого сприйняття світу і які стали знаковою характеристикою головних образів буття – їхніми іменами. В подальшому навколо кожного імені (слова-матриці) утворились словесні гнізда, що асоціативно окреслювали ті чи інші функціональні та образні ознаки найменованої стихії. А так як кожна стихія може виявляти цілу низку різного

роду функціональних та образних особливостей, то на рівні логіко-понятійного сприйняття не всі слова, асоціативно утворені від засадничого слова-матриці, виявляють семантичну спорідненість. Внаслідок окремі фонетично й генеалогічно близькі слова під кутом логіко-понятійного сприйняття видаються такими, що походять від різних джерел. Хоч насправді вони належать до одного і того ж фонетичного гнізда і походять від одного й того ж засадничого слова-матриці, що колись було знаковим ім'ям однієї з головних стихій, ім'ям язичницького бога. Не розуміння цієї обставини створює серйозну наукову плутанину в питанні походження того чи іншого слова. Тож, щоб виявити справжнє, не лише семантичне, а й асоціативне джерело походження того чи іншого слова, його генеалогію, слід найперше спробувати відшукати засадниче слово-матрицю. Далі – виявити міфічну сутність стихії, означуваної цим словом, та її основні особливості, що проявляються в природі втілень. Після цього можна проводити порівняльний аналіз ознак фонетично споріднених слів з ознаками функціональних і образних особливостей даної стихії. А також проаналізувати ступені інтерполяції ознак виявлених особливостей стихії на предмети і явища, які окреслюються фонетично спорідненими словами. Це допоможе також виявити вторинні джерела походження окремих слів. Наприклад, якщо припустити, що ім'я язичницького бога Род як слово є засадничим – матрицею і яке уособлює одну із головних стихій буття світу, яка обумовлює процеси зародження та примноження живого світу, то всі фонетично близькі до цієї матриці слова мають споріднюватися із ім'ям Рід на рівні асоціативно-образного сприйняття тих чи інших особливостей, притаманних саме цій стихії. Ось як виглядає аналіз генеалогічного зв'язку ряду слів, приналежних до фонетичного гнізда Род. Слова: родити, народжувати, родження, народини, родини, родителі, породілля, роділля, родіння, родючий, родючість, родиво, рожати, рожай, рожаїстий – асоціюються за функціональною особливістю найменованої стихії, що пов'язуються з процесами зародження (проявлення) живих організмів; слова: руда (кров), руда (іржаве болото), руда (дощ у сонячному світлі), руда (болотяна сировина, з якої колись добували залізо), рудий, рожевий, рожа, рож (жито), ружа, рижий, рудий, рудько, рудявий, рудян, рудик – асоціюються з особливостями кольору втіленої стихії, слова: рідина, рідкий, рідко, рідкість, рідота – асоціюються зі станом втіленої стихії; слова: рідний, родич, рідна, рідня, рідняк, родина, родак – асоціюються за характером взаємозв'язку між окремими суб'єктами на основі функціональних особливостей даної стихії, слова: руда, рудник, рудокоп, що пов'язуються з явищами розробки сировини для добування металів, є вторинними за походжен-

ням. Первісним було слово «руда» як сировина для добування заліза. Її, як ми вже зазначали, добували з болотяної суміші, що мала рожеве забарвлення.

За давнини кожний окремих рід чи плем'я, відповідно до генетичних відмінностей, очевидно, пов'язуючи своє походження з тою чи іншою природною стихією та фундаментальною основою існуючого буття, мав також і своє окреме фонетично відмінне ім'я для стихій та фундаментальних основ. Ці імена вважалися священними іменами роду чи племені. Вони, поряд з іншими священними вигуками, використовувались як основна передумова сприяння, як засіб священнодіяння. Так, в індійській міфології добре відомі такі містичні вигуки, як: АУМ=ОМ – звук, що згідно з давніми віруваннями утворив світобудову; КА – містичний вклад, що виявляє початок буття; Р – звуковий знак, що відповідає силі вогню; МА – містичний склад, що виявляє ознаку розчинення, звільнення, смерть. В українському фольклорі маємо: ГУ – містичний звук, що виявляє заклик до відповіді на голос (пісню); характерна ознака закінчення значної кількості веснянок та весільних пісень в окремих регіонах України; ГЕЙ – містичний вигук, що виявляє заклик до згуртованості та активізації дій; А – містичний вигук, що означає втрату, лихо, звільнення, сильний біль, політ у невідоме, щось близьке до індійського містичного «МА»; ОЙ – містичний вигук означає несподівану з'яву чогось, якусь передумову.

З розвитком буття відбувалося змішування родів і племен, їхнє об'єднання в родово-племінні союзи. Поряд з кровною відбувалася й мовна інтеграція. Змінювались і пріоритети окремих богів, що уособлювали ту чи іншу стихію. Їх імена відходили на другий план. Але слова породжені ними продовжували жити і породжувати нові словесні означення явищ буття. Окрім того, одні й ті ж засадничі слова для різних родів ставали джерелом утворення зовсім різних за означенням слів, як це ми бачили на прикладі засадничого слова «ГО». Тоді, скажімо, в одному племені цей звуковий знак як ім'я священної корови міг породити ряд семантично споріднених слів, що асоціюються з якоюсь характерною особливістю цієї тварини; в іншому племені цей же звуковий символ як назва природного утворення – хмара міг породити інший ряд семантично споріднених слів; ще в іншому племені цей же звуковий символ, але уже як назва «земля» – ряд споріднених слів, що семантично зближуються уже з цим поняттям, і т. ін. Як бачимо, всі ці новоутворені ряди слів хоч і виступатимуть з трьома різними кореневими означеннями, але, маючи фонетичну спорідненість, вони одночасно матимуть і генеалогічний зв'язок на асоціативно-образному

рівні через загальне засадниче слово – містичне ім'я стихії материнства та жертовної любові «ГО».

У зв'язку з вище розглянутим, цікавим видається процес адаптації чужорідного слова в середовищі тої чи іншої материнської мови. Очевидним буде те, що спочатку чужорідне слово виглядатиме незвично й неприродно. Інколи воно важко вимовляється. В процесі адаптації це слово в устах простолюду певним чином фонетично видозмінюється, шліфується і через деякий час його звучання стає все ближчим і ближчим до нової мовної стихії. Водночас воно фонетично зближується з рядом автохтонних слів, створюючи відчуття причетності до єдиного лексичного гнізда. Наприклад, латинське слово «сільвестр» – лісовий, потрапивши на україномовний ґрунт як власне ім'я людини, поступово видозмінюється, Сільвестр-Сільвейстр-Сільвейстер-Соловейстер-Соловей-Славій. Останні два варіанти імені вже повністю споріднюються з такими автохтонними українськими словами, як: слава, соловей. Подібно ж, після адаптації, споріднюється з українськими автохтонними словами і англійське слово «клуб»: клубок, клубні – стегна, клубетувати – скручуватись. Слово – живий організм і воно, як і людина, здатне асимілюватися й повністю злитися з новою мовною стихією. Отож чи завжди правомірно після такого злиття пояснювати значення даного слова на основі семантики іншомовного попередника? Адже «мова не є сукупністю знаків для позначення готових думок, вона є системою знаків, що здатні до невизначеного, до безмежного розширення».¹¹ До того ж кожний окремий звук, як ми вже переконалися, є знаком образу і вміщує в собі цілу множину понятійних ознак. Природа слова як і природа людини здатна до внутрішнього перетворення. Тому, не заперечуючи етимологічного зв'язку асимільованого слова з його іншомовним двійником, маємо усвідомити, що чужорідне слово не просто вливається в загальну фонетичну стихію материнської мови, воно, асимілюючись, зближується з тими словами чи коренями слів, які в доісторичну епоху, коли ще «мова складалась із окремих елементів»,¹² – були з ним асоціативно спорідненими і походили від одного й того ж засадничого слова-матриці – імені первісно уособленої стихії як божества. Ця обставина змушує нас переглянути наше ставлення до неусвідомленої видозміни іншомовного слова в устах народу. І не намагатися поспіхом виправляти «викривлене» народом слово, а спершу спробувати осмислити суть видозміни. Особливо це стосується елементів фольклору, де зустрічаються як дохристиянські, так і християнські іншомовні символи. Слово – живий організм. Його генеалогія і його видозміни відбуваються за законами розвитку живого

буття. «Як у природі, – зазначає О. Потебня, – в житті людини, так і в мові, перехід від одного стану до другого здійснюється не одноразово, але засобом багаточисельних опосередковуючих ступенів».¹³

Людське мислення, а разом з ним і жива мова є одним із видів діяльності¹⁴, вони обумовлюють процеси пізнання світу та впливу на розвиток існуючого буття. Сучасна людина зазвичай у своєму житті й діяльності використовує всі основні форми мислення: логіко-понятійне, асоціативно-образне та магічне. Однак, за певних обставин одна з них постає як домінуюча й найпридатніша для досягнення бажаної мети. Інші ж виконують роль допоміжних. Так для свого побутового спілкування людина користується переважно логіко-понятійною формою мислення, надаючи кожному предметові, кожній окремій стихії, кожному явищу природи лише одне окреме значення. Але для підсилення ясності змісту, емоційного забарвлення та ефективнішого впливу на співбесідника вона використовує також асоціативно-образне та магічне мислення. В царині ж духовного спілкування та діяльності людини, як правило, домінує асоціативно-образне та магічне мислення. Останнє пов'язується з вірою та формою релігійної свідомості людини. За умов існування традиції, коли весь побут, все життя й діяльність людини підпорядковувались звичаєвим нормам і правилам та системі вірувань, які поставали об'єктом її світосприйняття, людина практично і в побутовому повсякденні вдавалася переважно до асоціативно-образного мислення. Коли ж говорити за фольклор, що є основою духовного життя й діяльності народу, спрямований на забезпечення обрядових та інших магічних дій, то тут логіко-понятійне мислення є лише умовним. Адже всі імена, назви предметів, стихій і явищ є узагальненими символами, міфічними образами та обрядовими атрибутами. Тому дуже часто семантика окремих слів, що використовуються в тих чи інших зразках фольклору, не зовсім відповідає логіко-понятійному сприйняттю змісту твору. Не розуміння цієї обставини за сьогоденного загального домінування логіко-понятійного світосприйняття й мислення робить для нас фольклор закритою зоною. Ми прочитуємо лише його верхню логіко-понятійну частину, а асоціативно-образної та магічної, його семіотичного рівня торкаються лише окремі дослідники та й то без урахування вище зазначених обставин походження й розвитку мови. У переважній частині сучасників образна уява на рівні традиції фактично відсутня. Чи багато хто пояснить сьогодні, що означає фольклорний вираз: «Гусляр пускає гуслоньки по морю»? Як правило, йдуть за логіко-понятійним усвідомленням, що нібито він кладе свій інструмент на воду. Насправді ж він просто грає на них.

Адже море в традиційній образній уяві народу це – простір. А жива душа гуслів – у їх звучанні. І тому грати на гусях, значить пускати ці звукові хвилі в середовище простору. Образно – пускати по морю. Чи не найяскравіше асоціативно-образне світосприйняття й мислення як однієї з ознак фольклору виявляється по лінії взаємозв'язку людини і природи. Добре відомі такі фольклорні асоціації, як: місяць-парубок, зоря-дівчина:

*Ой ходить-ходить Місяць по небі,
та прикликує Зореньку д» собі:
Ходи ж ти з нами Бога шукати,
найдемо Бога йа в господаря»...¹⁵
Також – місяць-господар, сонце-господиня:
Ясен місяць – пан господар,
красне сонце – жона його,
дрібні зірки – його дітки.¹⁶
Так само – журавель-чоловік, журавка-жінка:
Налетіли журавлі,
сіли-впали на ріллі.
Де журавка ходила,
там пшениця вродила.
Де журавель походив,
та там кукіль уродив.¹⁷*

Якщо асоціація ще якимось сприймається під кутом логіко-понятійного світосприйняття й мислення, то знак магії та явища інтерполяції часто не піддаються логічному аналізу. Вони потребують інтуїтивно-чуттєвого сприйняття фольклорних образів і асоціацій:

*Через наше сільце
везено деревце.
Стій, калинонько, стій
за морем далеко.
А з того дерева роблено комірку.
Стояло, світило
місяців чотири.
У тій комірці
роблено кроватку.
Стояло, світило
зірочок чотири.
На тій кроватці
дівочки спали.
Стояло світило*

*місяців чотири.
Дівочки спали –
пісеньки співали.
Стояло, світило
зірочок чотири.
Котилось яблучко
з гори додолю.
Стояло, світило
місяців чотири.
Час вам, дівочки,
із гуляння додому.
Стій, калинонько, стій
за морем далеко.¹⁸*

Доволі часто доводиться зустрічатися з явищем, коли навіть виконавці фольклорних творів старшого покоління не все розуміють у тому творі, що вони виконують. Що вже казати про молодших. Це стосується не лише творів обрядового циклу, казок та легенд, а й окремих народних творів на історичну тематику, що написані за правилами давньої міфопоетичної традиції українців. Ось, для прикладу, відома українська народна пісня на історичну тематику «Ой не пугай, пугаченьку». Про що вона повідає сучасному пересічному слухачеві, якщо виконавець перед початком не зробить короткої анотації до пісні? Про природу? Про пугача, якому немає де звити гнізда? Тільки не про справжній зміст пісні: одну з драматичніших сторінок нашої історії – зруйнування царицею Катериною вольниці козацької – Запорозької січі. Або, скажімо, дума «Маруся Богуславка» – теж історична тематика. Але погляньмо на окремі образи та асоціації думи.

*Що на Чорному морі,
на камені біленькому,
там стояла темниця кам'яная.
Що у тій темниці пробувало сімсот козаків
бідних невольників.¹⁹*

Чорне море, білий камінь та кам'яна темниця – хіба це не образи первісного буття? А сімсот козаків хіба не нагадують нам про сімсот молодців із українських колядок:

*Йа в лісі, лісі, йа в медоборі
блудили блудці сімсот молодців,
а приблудили к білому наметі.²⁰*

Далі в думі йдеться про те, що невольники «тридцять літ у неволі пробувають». Число тридцять є сакральним. Воно зустрічається у бага-

тох казках, легендах та переказах. Як правило, це число пов'язується з первісним життям героя, котрий тридцять чи тридцять три роки сидить сиднем або перебуває в невідомості. А потім починає чинити подвиги. Так відомо, що тридцять три роки просидів сиднем Ілля Муромець. У тридцять років розпочав своє вчення Ісус Христос. А в тридцять три звершив свій подвиг, зійшовши на Голгофу і звільнивши люд від рабства гріха. Цей день пов'язується із святом Великодня, що знаменує смерть старого – темного та гріховного і початок (воскресіння) нового буття. Ось тому і в думі Маруся Богуславка визволяє козаків з неволі саме в переддень Великодня. Ключі, що пан турецький видає «дівці-бранці, Марусі, попівні Богуславці», теж не випадковий атрибут. Він зустрічається в багатьох українських, російських та білоруських веснянках, що пов'язуються з Великоднем та святом Юрія.

– *Ой ти, соловейку, ти ранній пташку,
ой чого так рано із вир'їчка вийшов?*
– *Не сам же я вийшов, Дажбог мене вислав,
з правої ручейки, і ключики видав,
з правої ручейки – літо відмикати,
з лівої ручейки – зиму замикати.*²¹

Література:

1. Мовчан П.М. Мова – явище космічне. – К., 1994. – С. 90.
2. Ю.В. Павленко, С.Е. Руда, С.А. Хорошева, Ю.О. Храмов. Природознавство в Україні до початку ХХ ст. в історичному, культурному та освітньому контекстах. – К., 2001. – С. 9.
3. Безклубенко С.Д. Етнокультурологія. – К., 2002. – С. 17.
4. Там само. – С. 17.
5. Мовчан П.М. Мова – явище космічне. – К., 1994. – С. 90.
6. Там само. – С. 90.
7. Потебня А.А. История русского языка // Потебнянські читання. – К., 1981. – С. 131.
8. Там само. – С. 136.
9. Махабхарата. – Ашхабад. 1950-1976.
10. Потебня А.А. История русского языка... – С. 156.
11. Там само. – С. 134.
12. Там само. – С. 154.
13. Там само. – С. 154.
14. Там само. – С. 133.

15. Сосенко Ксенофонт. Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора. – К., 1994. – С. 72.
16. Народні пісні з голосу Дніпрові Чайки та в її записах. – К., 1974. – С. 38.
17. Полинула чечіточка. Українські народні пісні для дітей. – К., 1983. – С. 49.
18. Народні перлини. Упор. М. Стельмах. – К., 1971.
19. Народні думи, пісні, балади. – К., 1970. – С. 43-44.
20. Сосенко Ксенофонт. Культурно-історична... – С. 240; Щедрівки. Колядки. Віншівки. – К., 1968. – С. 120.
21. Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі. – К., 1988. – С. 118.

**25 травня відзначила своє 70-річчя
Любов Пономаренко (Кириченко),
класик української літератури,
уродженка мальовничого села Іванківці
(біля Дігтярів на Срібняниці) –
тепер Прилуцького району.
Легкого і натхненного пера тобі, шановна,
міцного здоров'я, успіхів!**

З-ПІД РУБЦІВ НА СЕРЦІ

Спитаєте, звідки такий колорит у творах Любові Пономаренко? Я скажу: а він від Люби Кириченко у спадок передався. А хто це?.. Була така дівчина... Напівсполохана-напівзатуманена-напівосонцена... Сюди ще можна додавати й додавати... Все напів та напів... А письменниця повнокровна вийшла. Соковита. Масштабно-заглиблена. Сюди теж можна додавати – та все цілком й цілком.

Пам'ятаю, як ми їздили на навчання в Ніжин. Вона – з Іванківців, я – з Охіньок. Між нашими селами – сім кілометрів, та вибоїсто-забаюреною (в залежності від пори року) ґрунтовою дорогою автобус керівництво не ризикувало відправляти в

рейс, тож їздили через тодішній райцентр Срібне, а це чи не в шість разів далі! І тельбухи витрясе, доки доберешся.

Так звідки такий колорит? – не терпеливись дізнатися.

Відповідаю: та з-під рубців на серці просочується сукровицею, яка, проте, поки дійде до очей, зблискує у сльозі сонцем... Так відразу й не розбереш: чи то від затамованого болю – десь глибоко-глибоко, чи від надмірної яскравості небесного світила?

Мабуть, тому вона поспішливо й відверталася до вікна, коли я заходив у автобус в Охінках. Правда, встигала наспіх одкивнутися мені в знак привітання, а тоді – знову до вікна, ніби там і справді ховався порятунок од усіх її бентег.

Про рубці на серці я подумав значно пізніше, а тоді – майже непомітно все промерехтіло, як і саме життя – вслід за ним.

Та хто на таке націлюється наперед?

Дівчина ж їхала в інститут на крилах радості! Аякже, збулася її мрія. Вона, як і тато з мамою, вчитиметься в педагогічному!

Воістину: дорога – як і доля. Хтозна, де ще й більше тих горбиків та ямок?

Зустрівшись на заняттях у педінституті, ми, наче давні знайомі, лише мовчки усміхнулися, мимоволі проте відзначивши, що маємо одну й ту ж мету.

Стіни, між яких ходив колись Гоголь, а потім – Гребінка, Глібов, Збанацький, Гуцало, навівали на нас божественні враження.

А коли зіткнулися ще й на занятті літстудії в гоголівській аудиторії, то наші душі і без пояснень переплелися одними й тими ж флюїдами, імпульси яких, безперечно, направлялися до нас магнетизмом Миколи Гоголя, яким дихало тут усе – від білих колон при вході до високих стін коридорів та аудиторій. А в сто п'ятнадцятій аудиторії, де засідала наша літературна студія, тим більше – бо обговорювали ми творчі здобутки й прорахунки один одного не просто помежи себе, а вкупі з яскравими гоголівськими героями, які зіходили до нас із прекрасних розписів на стінах.

Лістудійці...

Тоді ми дивилися один на одного недовірливо-скептично... Мовляв, ану, покажи... Що ж ти утнув?..

Хоча Микола Скороспехов (у літературі Луговик) не скупився – зразу давав найвищу оцінку:

– Геніально!...

А вслід за ним і Йван Просяник розщедрювався в саркастичній усмішці. Мовляв, ні додати, ні відняти.

Люба на те не звертала уваги. Як і всі інші. Бо всі прекрасно знали, що

до справжньої якості їхніх літературних спроб ще не ближче, ніж до неба рачки, а декому, може, ще й далі.

Та Люба вже найближчим часом поставила всіх на вуха, звітуючись:

*Опівночі
В полі ростуть вітри.
Опівночі
Сплять журавлі над хатою.
Опівночі
Бігають верби в яри
Купатися.*

*Опівночі
Трави встають пити росу.
Опівночі
Боляче буває пам'ятникам
За чорними косами
Недолюблених красунь,
За сивими косами
Маминими.*

Ми довго мовчали, обмірковуючи кожен по-своєму. Не збудив усмішки навіть чийсь недолугий скепсис:

– Опівночі люди сплять, а не прислухаються до болю пам'ятників.

Опівночі...

Це, мабуть, у першу чергу – з-під рубця на серці.

Сільська, неймовірно-вразлива дівчинка... Від жовтої кульбабки... Від тендітного метелика... Буйно-запашної картоплі... Розкішно-розцвіченої липи... І звичайно ж, від слова, що розквітало разом із ними...

З-під рубця на серці...

Її переслідували в житті як не драми, так трагедії. Іноді здавалося, що прямо на п'яти наступають – тільки стережись!

Поспішливо відверталася до вікна, щоб люди не бачили, а сльози-то зблискували!

Люба писала – як жила... Як думала... Зрештою, як дихала... Інакше – звідки такий колорит?

Київський професор **Володимир Кузьменко (1958 р. н.)**, який іще встиг побути студентом разом із нею, писав пізніше, що Любов Пономаренко

«є майстром лаконічного слова, місткого образу, гострої акцентованої подробиці – художньої деталі».

І ця деталь – часто-густо одним-єдиним словом! Як у оповіданні «Свердлик». З самого початку бере уяву за барки:

«Внадився Свердлик на бригаду побрехеньки снують – і ночував би там. Торочить і торочить. Нема щоб попоратись чи води від Бажанів принести, а так і зирить, чи нема кого підходящого для балачки. Чоловік він, правда, мирний, непитуций, а політикувати любить. Сяє на колодах, примружиться і почне.

– Ось ти послухай, – скаже. – Домеліорувались ми ниньки до краю. Цвенькове болото висушили? Висушили. Мочари висушуєм? Висушуєм. Зрили все, як кроти, а дядьковій корові тепер і хвостом крутнути ніде. Всеньке літо на яслах держимо».

Кілька рядків, а які рельєфні мазки художника!.. Українська Пікассо-Далі – тільки в літературі!

Щоб не бути голослівним, розглянемо конкретніше.

«Внадився»... Бачите, не просто почав ходити... Навіть не зачастив на бригаду, а саме внадився!.. Наче з-під заборони чиєсь, щоб не відволікав людей од роботи... Наче крадькома... Як чужий кіт яйця їсти... Чи куниця по курей: що не ніч, то й немає якоїсь рябенької...

Я вже пропускаю прізвище... «Свердлик»...Чи прізвисько? Через вдачу таку: всвердлюватись між людей... Попри їхню заклопотаність...

Побрехеньки... Не говорити про щось... Не балакати... Навіть не лясати, що було б уже трошки ближче до побрехеньок... А «снують» їх! Це – як павутинням обсновувати співрозмовників... Обкидати їх міцними сітями, як довірливих мух.

Тепер – не просто розповідає про щось, а «торочить»...Тобто ніби безкінечними рядами торочок обсновує, кризь які й на все інше починають люди дивитися – що довкола робиться-відбувається.

А вислів «і ночував би там» взагалі робить картину ще виразнішою. Бо вбирає в себе цілий ряд пояснень.

Сам забалакується – і про свої безпосередні обов'язки забуває. Ні попрається вдома по господарству, ні навіть води не принесе... А «так і зирить» довкола. Ніби жертву вибирає. Як шуліка чи коршак ізвисока... Щоб так і шугонуть... Так і обсновувати павутинням «балачки»...

А характеристика людини? «Мирний»...Тобто неконфліктний... Такий, що можна легко прогнати... Втягне голову в плечі й мовчки піде. Десь в іншому місці буде вибирати здобич. І не про щось там несуттєве, а «політикувати» любить...

Повезло Любі... Чи цензори недоглянули, чи вже гострі зуби притупили-

ся, і ще недавно зірке око партії трішки туманцем почало затягуватися?.. А от проскочило! Прямо-таки нищівна критика генеральної лінії будівників комунізму!.. Це ж не просто зрили все, як кроти, а планомірно під українського селянина черговий підкоп робили. Спеціально! За генеральною вказівкою!

А як колоритно місцеві топоніми прислужилися! «Цвенькове болото»... Тобто і процвенькали все разом із партією, та ще й у болоті його навіки втопили.

Мовляв, з ким поведешся, того й наберешся.

А «Мочари» ще й широти додають. Отож так догосподарювалися за вказівкою з Кремля, що бідним корівкам (символу українця-господаря) «і хвостом крутнути ніде»... Тож і мучаться ціле літо «на яслах», тобто – ніяких пасовиськ!..

«Домеліювались»... Так і проситься додати: доморалізувались... Бо таки ж і правда: говорили-балакали, доки все добро не проквакали...

Недарма відомий український письменник **Володимир Дрозд (1939–2003)**, пізніше – лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, у передмові до першої збірки Любові Пономаренко конкретизував:

«Точність слова, економність слова: там, де іншому потрібно було б сотню слів, щоб намалювати картину, Люба обходиться кількома».

А ще він зазначав, що

«поетичність її письма на відміну від деяких спекуляцій на милозвучності української мови – внутрішня. І слово її – принципово реалістичне, вкорінене в життя сільське, яке вона бездоганно знає, бо живе цим життям. І говорить вона голосом свого краю, від того слово її і природне, і містке. І – сучасне».

Життя не балувало письменницю нічим. Ні повчитися нормально не дало – переривало, як мовиться, із холодного в гаряче або майже відразу – різко навпаки. Ні попрацювати в насолоду – чи в школі, чи в редакції. Ні з публікаціями книжок – перепади в п'ять і більше років. А про особисте я взагалі мовчу. Бо бачу зразу Любу в автобусі... Як вона, не встигнувши усміхнутися в знак привітання, поспішно відверталася до вікна, щоб ніхто не бачив отих сліз, які... Чи то вибивало яскраве сонце з-під повік... Чи вичавлювалися нестерпним болем із-під рубців на серці...

Та все ж, як би там не було, не намилиувавшись «Тільки світу», і серцем, і поглядом прикипаєш до «Дерева облич». Нові відчуття, нові враження.

Хочеться якогось особливого відпочинку – від побаченого, від почутого. Тож як не провести «Ніч у кав'ярні самотніх душ»? Відірватися на повну... Порозкошувати... Не стільки запаморочливими ароматами кави, як розчинитися в мареві самотності, де, як і пара з чашечки, тонюсінкими павутинками висновується те, що тобі продовжує боліти...

Не просто ж, мов на стіні відбиток, з'являється «Портрет жінки у профіль з рушницею»... І мовби промовляє з глибини мороку: «Помри зі мною»... Інакше – з якого дива може з'явитися на світ Божий «Сине яблуко для Ілонки»?

Кажуть, кожен по-своєму з ума сходить.

А як з нього не сходити письменникові, хоч і найталановитішому, коли він нікому не потрібний? Ні державі, ні людям.

Як хочеш, так і виплентуйся. Як забажаєш, так і вичовгуйся. Та хоч ноги простягни посеред двору – нікому й переступити, не те щоб допомогти піднятися.

При поганій радянській владі хоч якийсь гонорар платили за книжки та публікації в газетах і журналах. І по всіх бібліотеках сіл і міст книжки розсилали... А зараз... І ворогів не треба. Донищать – до нитки.

Руки опускаються від такого ставлення.

То що ж тоді?.. До Цвенькового болота?.. І далі процвенькувати Україну – вслід за її понищеними навіки хуторами й маленькими селами... А там і більші села на черзі, бо нема де працювати людям... І діти – не квіти... Не хочуть народжуватися... На противагу самосійним квітам...

«Чи ж мені допитати гірку Мальхіярову любов? Чи мені лити сльози за тим пропащим?».

І видихнула б із полегшенням, та де там?

«Устимів горб висувається з-за лісу, мов сумна кобиляча голова. А далі поле й поле, і легкими посторонками на ньому розкидані лісосмуги.»

Давньогрецький філософ **Аристотель (384 до н. е. – 322 до н. е.)** іще до нашої ери сказав:

«Для того, щоб прийти до справжнього знання, треба спочатку відчувати сумніви.»

Чого-чого, а сумнівів у Любові Петрівни – хоч відбавляй. І було, і є. То – як жити? То – де жити? То – а для чого?

А й справді?

У мене, приміром, відповідь поки що тільки одна: для майбутнього України... Так-так. Для майбутнього, якщо теперішнього ніхто не хоче.

І не думалось, мабуть, і в снах не снилось, що колись доживемо... І те, що було звичним сьогоднішнім, стане глибоко архаїчним...

Ну, яка тепер свекруха пробурчить до невістки:

«— І хто тебе, Олько, вчив так до корови підступатись? Дійницею не дзвени, не тпрукай, не штовхайся, а підійди та поклич: «Ласонько, Ласонько», а тоді вже й ослінчика бери та сідай близенько».

Слова які пестливі: Ласонько, ослінчик, близенько... Це – до корови.

Зараз десятками людей з роботи звільняють і навіть подякувати на до-рогу забувають. За кілька десятків років роботи поспіль. За те, що не покинули тоді, коли по п'ять-сім місяців зарплати не давали. Ще й марку робочого місця тримали високо. А як пенсіонер зі стажем, то й поготів нікому не потрібен.

Кожен по-своєму з ума сходить. Але ж не настільки!

«Хата завжди схожа на господаря».

А якщо цей «господар» – самозванець? Забрався в чужу хату обманом і править тепер бал-маскарадом. Крутить, як циган сонцем. Як і державою, до речі, бувало...

Любов Пономаренко – майстер деталі. Це однозначно! От хоча б...

«Ще й сороковини по Фійонці не справив, а вже ходить забрѡханий та зачумлений. Понесло й понесло, мов ті ночви за водою».

Ось така характеристика чоловіка, який залишився сам. Про дружину, яку недавно поховав, майже нічого, лише зазначено те, що була. А от значимість її для людини – неоціненна. Без неї він – ніщо. І «забрѡханий», і «зачумлений». Причому друге означення, як на мене, ще страшніше. Бо то – зовнішній вигляд, а це – внутрішній. Без дружини чоловік утратив смисл життя.

«Долісникувався Маркіян, що забутняни на дереві прив'язали. І як вони його стеребили туди? Та хто ж і витерпить, коли дубки хуторянам на горілку поміняв, а звернув на людей, що порубали».

Ось вам іще характеристика героя. Кількома словами, а думкам просто-ро. Та й дієслово «стеребили» багато про що говорить. Не підвісили, не за-

тягнули, а саме стеребили... Мабуть, і місце не зручне вибрали, і спосіб підвішення живої людини викликає не то подив, не то недовіру, що так можна.

«Морковчина хата стояла під вербами, як дівочка, а місяць навколішки їй хустинку поправляв».

Ось і кажіть, що це не поезія в прозі! А що ж тоді?. Коли поетична натура, звідавши на собі написання віршів, переходить у прозовий жанр, то вона вже не зможе без поетичного осмислення. Хай і не римує, хай і не ритмує, а поетичності з її манери письма не викинеш.

Цією поетичністю наскрізь просякнута вся прозова творчість Любові Пономаренко. Чим вона й багата. Чим вона й цікава. Чим вона й багатогранна.

Підходи письменниці, як художниці слова, різноманітні.

У кожного своя болячка муляє, а слова ж то особливі треба. Щоб не повторюватись.

«В сім'ї все ладом. Тільки вечори довшать, а Шульженко сидить над газетою, дивиться прямо, мов стіну проломлює».

Проломлює, щоб швидше на волю вирватись, вдихнути вітру, бо й сам вітряним став, як закохався. Наперекір самому собі!

«А місяць собі переливається, як добра миска липового меду, та дивиться-дивиться. Аж сердито».

І про пору року не треба жодним словом обмовлятися. «Добра миска липового меду» якнайповніше скаже. Та й про думки. Про пахощі в повітрі.

Оцим неймовірним запахом і книжка «Нехворощ» пронизана. Дивна рослина. Росте, кучерявиця... Хто її з дитячих літ знає, той не пройде мимо. А порадіє потайки. Бо це ж які гарні віники будуть, коли доспіє!.. Буде чим у господарстві замітати, порядок наводити. А тут увесь хутір так називається: Нехворощ! Символічно. Заземлено. Далекоглядно. Проте, як показало життя, майбутнього в Україні не мають не тільки хутори, а й села. Вимирають, як бджоли у вуликах, що погано перезимували.

У Любові Пономаренко, що не сторінка, то й ніби припрошування: «Зацитуй мене... Ну, будь ласочка... І мене... І мене»...

Як я можу стриматися, щоб не уважити?.. Хоч трішечки... Ну, от...

«Береза кинула позолочений листок. Десь у піддашші святкували прощання ластівки. І вітер, вітер то налітав, то падав грудьми додолю.

Він не зрозуміє. Цього ніхто не зрозуміє. Коли я вперше прийшла на вулицю Свободи, коли глянула в очі цьому дому, вже знала – він мене не відпустить. Щоб вибрати такий будинок з високим дахом і флігельком, з поваленою огорожею, запущеним калічним садом, треба все життя по-невірятися по чужих кутках, по клітках на верхньому поверсі, де вічно сваряться сусіди, пахне борщем і варенням. Треба надихатися тютюновим димом на сходах і надивитися в очі бабусям, які вічно клюють твою аморальність. Щоб зважитися на всю цю безодню роботи, треба принаймні бути багачкою або божевільною. Я продала двокімнатну квартиру, єдине надбання за все безпутне журналістське життя, де завше можна прийняти ванну, зварити каву і вивісити на балконі білизну. Тоді я ще не знала, що продала – я продала навіки спокій і затишок».

Це – лише фрагментик. Із таких вимощується розмаїта мозаїка – і до-вколишньої природи, і людських стосунків, і взаємодія з суспільством... Як усе впливає одне на одне, як контрастує з бажаннями, можливостями...

У її творчості тісно переплітаються найкращі традиції реалістів із імпресіоністами, експресіоністами та сюрреалістами. А емоційно-інтимні рефлексії героїв чітко проєктуються на драматичні повороти їхніх доль, причому в різних життєвих ситуаціях, часто – на грані життя і смерті, що лише додає драматизму, а то й трагізму розповіді..

Письменниця не поспішає розкривати всі карти. Її козир – таємниця, до-вкола якої, з поступовим її розкриттям, і вимальовується сюжет.

З ким тільки не порівнювали манеру письма Любові Пономаренко! Вона пише і по-стефаниківськи психологічно сконденсовано, по-довженківськи глибоко, метафорично, – зазначав доктор філологічних наук Сидір Кіраль (1956 р. н.).

Інші проводять паралелі з Лесею Українкою (1871–1913), Францем Кафкою (1883–1924), Михайлом Коцюбинським (1864–1913), Григором Тютюнником (1931–1980)... Усі її персонажі так чи інакше шукають виходу з деформованої реальності. Нерідко – мовби лабіринтом якимсь пробираються – до світла. А де його набрати на всіх?

Домінує пристосуванство, прагматизм, тотальна байдужість... І коли де проклонеться крізь цю, здається, непробивну товщу, сонячний промінець – ото і є радість.

Уже зачепила Любов Пономаренко і тему новітньої війни з ненаситними північними сусідами. Проте залишається вірною манері свого письма.

Доктор філологічних наук **Микола Сулима (1947–2023)**, зокрема, запалившись образами Любові Пономаренко, і сам не стримався, щоб не вда-тися до образного осмислення її творчості:

«Обробляючи ниву поетичної прози, письменниця часто спирається на чепігу плуга гемінгвейвської конструкції. Більша частина лемеша – в землі, менша – на поверхні».

Але ж так кортить глянути: а яка ж то та частина лемеша, що в землі?.. Докопасься – а вона на сонці зблискує. Блищить! Мовби й не бере її чорна масна земля. Не обмазує. Що то – майстер!

Написав – і задумався. А якою ж то, власне, вона має бути, ота робоча частина лемеша у справжнього орача літературної ниви?.. Тим більше – підсвічена отією нескоченою сльозою... З-під рубців на серці...

Анатолій ШКУЛПА,
*колишній голова літературної студії,
яку ми активно відвідували,
навчаючись на філологічному факультеті
Ніжинського педагогічного інституту
імені Миколи ГОГОЛЯ*

Олександр ВЕРТІЛЬ:
«Талант проявляється в ранньому віці
і його можна розпізнати саме за текстами, творами».

Розмову вів поет і журналіст Станіслав Новицький

1. Що Вас спонукає до творчості? Які навколишні фактори можуть вплинути на Вас?

Сколихнути уяву, надихнути на віршовані рядки можуть найнесподіваніші предмети, події, факти. До прикладу – звук, колір, запах, картинки, навіть міражі. Словом, заскочить так, що про це і не думав, і не гадав.

До прикладу, така ситуація. Яюсь, ідучи на роботу, а було це в січні, коли стояв майже 20-градусний мороз, побачив величезний сніговий замет, на вершечку якого вітер майстерно закрутив тоненький-тоненький, ювелірно вигнутий «козилок». Мимоволі зупинився, аби помилуватися ним. Дивився секунду-другу – аж раптом невідомо звідки на тому самому вершечку з'явився чималенький яскравий... метелик – і не просто якийсь білан капустяний чи різновид жовтюха, а справжнісінький махаон з розкішними крилами кавового кольору, різнокольоровими кружальцями.

Це було так несподівано, що я буквально завмер. Дивився – і не вірив очам. За кілька секунд махаон плавно махнув крилами і щезнув так само несподівано, як і з'явився. Мені ж залишалось знову йти на роботу, хоча ця картинка міцно засіла в пам'яті.

Уже за редакційним столом в уяві «прокрутив» картину з махаоном і... Зафіксував перший рядок, другий, третій... Добре, що ніхто не заважав якихось пів години, бо саме так написав «Зимового метелика»:

*Звідки? З якого ти літа?
 Хто тебе так відігрів,
 Що серед зимного світу
 Тут несподівано сів?
 Білі замети ромашки,
 Білих троянд пелюстки.*

Не безлюдна була:
 Вся у темному жінка
 До салону ввійшла.
 Хтось збагнув її лихо,
 Інший правив своє,
 Третій видихнув тихо:
 «Отаке житіє».
 Відчувалася гостро
 Пляма хустки сліпа,
 Мов малесенький острів
 Виринав-потопав.
 Може, вся ця картина
 І не варта пера,
 Тільки в жінки хустина
 Надто чорна була.

Звісно, це зовсім не означає, що кожен вірш потребує якогось побутового «втручання», поштовху. Часто трапляється, що з'являється якесь одне слово, мелодика, вони поступово наростають, поруч з ними лунають інші слова, рядки, речення. При цьому важливо не пропустити хвилини, які зазвичай називають натхненням.

Окремішня тема – сьогоднішня, воєнна. Тут спрацьовують й інші чинники та фактори – які саме, зайве пояснювати. В їхній основі – гострий біль, співчуття, переживання. Починаючи від 24 лютого 2022 року, ні я, ні мої близькі не залишали рідних Сум на жодну годину. Зараз, пригадуючи перші дні російської навали, дивуюся, як удалося вижити насамперед психологічно.

Не йдуть із пам'яті картини, коли місто майже спорожніло – ні громадського транспорту, ні машин, ні людей... До мурашок на спині і в душі. Приходив додому настільки спустошений, що не було сил.

Однак розумів: цей стан не може тривати постійно, тож варто зафіксувати у поетичних рядках. Так з'явилися нові й нові поезії.

2. Що для Вас означає натхнення?

Якось на цю тему бесідував із незабутнім Михайлом Слабошпицьким, який тоді висловився дещо категорично і стисло: якщо чекати натхнення, то можна просидіти без жодного рядка місяць, другий і так далі. Натхнення – дуже примхлива тітонька, на неї можна розраховувати, але далеко не завжди. Згадали «Алхімію слова» Яна Парандовського, інших письменників... Так, на хвилях піднесення писати завжди легше і простіше, однак і силувати себе також не варто, бо з примусу навряд чи напишеш щось путне.

Тож дійшли власного Соломонового рішення: напрацювати своєрідний робочий алгоритм, за допомогою якого процес написання стане не вимушеним, а довільним, розкутим, легким. Утім, це стосується переважно не поезії, а так званих супутніх жанрів – рецензій, перекладів, вступів до збірочок інших авторів, оглядів поетичної пошти (раніше були такі), зрештою – журналістських матеріалів. Тут спрацьовує жорстке виробниче правило – якщо потрібно на сьогодні чи завтра, то потрібно, – й інші варіанти відпадають.

Особисто я за десятки років письменницької та журналістської практики напрацював для себе правило в робочі дні надавати перевагу саме таким матеріалам, а ось після роботи і тим паче у вихідні повністю «присвячувати» себе поезії, яка справді потребує душевної і духовної піднесеності, легкості, польоту уяви і думок.

Однак це зовсім не означає, що впродовж робочого дня у мене «поетичний комірць застебнутий під горло» і я не можу собі дозволити ті чи інші поетичні прояви. Як правило, виникають окремі рядки чи навіть строфа, які намагаюся занотувати і не пропустити відповідний настрій. Трапляється, що вони сняться, приходять уночі. Із власного досвіду знаю, що такі нічні спалахи потрібно відразу записувати, бо вранці залишається лише легкий серпанковий спомин і жаль через власну лінькуватість чи забудькуватість. При цьому дещо дивна закономірність: записані вночі рядки вранці чітко пам'ятаю і, власне, до нотатника не звертаюся, а відновлюю їх швидко і легко. От що значить записане пером...

3. Чи потрібно Вам як митцю шукати самотності і тиші?

Не обов'язково. Раніше, коли часто випадало їздити у відрядження не тільки по Сумщині, а й до Києва, Харкова, інших міст і місць, вірші писалися саме в дорозі – потягу, автобусі, маршрутці. І це стало своєрідним ритуалом – з таких поїздок привозив якщо не кілька віршів, то окремі строфи, рядки, які згодом ставали закінченими творами. При цьому дуже пере-

живав, аби серед попутників не було знайомих: як правило, вони підсідали з величезним набором балачок, які змушений був вислуховувати, кивати на знак згоди головою, підтакувати... Хоча на кінцевій зупинці виходив геть розбитий і виснажений. І шкодував за змарнованим часом.

Але дещо навчився делікатно «відбиватися» від такого сусідства, шукаючи інше місце (якщо були вільні) і дістаючи якусь книжечку, яку тримав напохваті і яку, мовляв, неодмінно треба прочитати.

Хоча у творчості самотність завжди на користь: ніщо не відволікає, є змога зосередитися на рядках, чути мелодію слів, бачити в уяві зображувані картини. Як правило, така обстановка буває вдома, тому дорожу такими хвилинами і годинами.

4. Які письменники впливали (або впливають) на Вас та Вашу творчість?

Я не належу до так званих всеїдних читачів, які читають усе і всіх підряд. Якимось так склалося, що з самого малечку привчений до класичної української та зарубіжної літератури, до таких постатей як Тарас Шевченко, Леся Українка, інших класиків, з-поміж яких Павло Загребельний, Анатолій Дімаров, Василь Земляк, Григій Тютюнник, Юрій Мушкетик, Микола Вінграновський... З їхньою творчістю ознайомився ще в шкільні та студентські роки, бо вдома батьки мали хоч і маленьку, однак якісну бібліотечку, що вміщалася на етажерці. Саме видання вище названих майстрів слова завжди були під рукою.

Відвідував і перечитав книжки в обох бібліотеках мого рідного села Жовтневе (зараз – Миколаївка) – заводській і селищній. Тоді відкрив для себе такі імена як Лорка, Аполлінер, Ремарк, Рембо...

Усі вони не могли не вплинути на мій світогляд, освоєння потужного літературного матеріала.

Що стосується безпосереднього впливу, то близька творчість мого земляка, потужного поета, перекладача, журналіста Володимира Затулівітра, з яким мав щастя бути особисто знайомим ще з часів роботи в обласній газеті. Власне, я прийшов до редакції після того, як Володимир Іванович переїхав до Києва, а в Сумах з'явилася вакансія кореспондента.

За метафоричною потужністю навряд чи можна поставити когось поруч саме із В. Затулівітром. Що вже казати про його поетичний словник – послобжанському неповторний, соковитий, пружний. Кожне слово, рядок, строфа підпорядковані думці, яку поет розвиває по висхідній, додаючи духовних градусів і напруги.

Близький за духом незабутній Іван Федорович Драч, з яким доля також подарувала щастя товаришувати. Свого часу він приїздив до Сум разом із світлою пам'яті співаком Анатолієм Мокренком та письменником Леонідом

Череватенком. Я супроводжував їх у поїздках, у тому числі до Білопілля, на малу батьківщину Олександра Олеся. Неодноразово зустрічалися також у Києві, Одесі, спілкувалися телефоном. То були справжні уроки мудрості.

Залюбки читаю і перечитую вірші Леоніда Талалая, Миколи Вінграновського, Віктора Терена. Це не означає, що я їхній епігон – просто вони близькі мені за поетичним духом.

Маю на робочому столі відоме дзеркальне п'ятикнижжя Михайла Слабошпицького. Це надзвичайно потужний письменник, енциклопедист, у якого можна і потрібно вчитися насамперед тонкому вмінню розрізняти, де зерно, а де солома.

5. Як на Вашу думку можна розпізнати справжній талант?

За роки письменницької та журналістської діяльності довелося працювати у складі журі найрізноманітніших конкурсів, фестивалів, різних творчих оглядів. Завжди з цікавістю знайомився із роботами початківців – віршами, прозою, перекладами. На інтуїтивному рівні відчував насамперед слабкі твори: вистачає кількох строф чи прозових абзаців, аби відчутти, що це, як мовиться, «повз мішень». І навпаки: натрапляючи на окремі вдалі образи, рядки, свіжі слова, ловив себе на думці, що автор має певний хист.

Узяв за правило – простежувати життєві долі юних майстрів пера. Як не дивно, але майже не помилявся.

Пригадую давні виступи одного старшокласника, який писав вірші і якого його вчителька «піарила» з усіх сил. На жаль, ні вона, ні учень не розуміли, що написано – відверто слабке. Якось у приватній розмові деликатно порадив зробити паузу в такій «творчості». Почули б, наскільки вони обоє обурилися.

Але життя вказало на своє місце. Хлопець з часом взагалі перестав писати, після школи вступив до ПТУ, а потім подався у бізнес. Не знаю, наскільки він там успішний сьогодні, але якось під час зустрічі ... подякував за своєчасну підказку. І щасливий, що не пов'язав своє життя з літературою.

Тобто, талант проявляється в ранньому віці і його можна розпізнати саме за текстами, творами. І хоч є ті, хто відстоюють протилежне, все ж не вірив і не повірю у пізні, глибоко пенсійні дебюти, які зараз стали пошестю.

Одна з колег по газетярству якось зізналася: після 60-ти років відпала потреба ходити на роботу до редакції, то вирішила віршувати. Нашвидкуруч стулила кілька збірок і навіть зробила спробу вступити до письменницької Спілки. Звісно, її кандидатуру «провалили», що кандидатку страшенно обурило і здивувало. Чомусь вважала, що арифметичної кількості збірок цілком досить для зеленого спілчанського світла.

6. Що для Вас творче щастя?

Прокинутися вранці з думкою, що напередодні написав вірш, який не потребує доопрацювання, а ще «гарячий», умовно кажучи, готовий до друку. Власне, сама процедура публікування вже не настільки «бадьорить» – набагато важливіший сам процес написання, співпереживання зі словом, рядками, строфами. А на «свіжу голову» написане сприймається зовсім інакше, аніж учорашнього вечора. І якщо поезія звучить повносило, яскраво, захопливо, приносить радість і насолоду, отоді й розумієш, що таке творче щастя.

Це стосується не лише віршів, а й інших жанрів чи видів письменства, журналістики. Головне – щоб написане задовольняло, не потребувало доробки

7. Ви більше «сова» чи «жайворонок». І чому?

У ранній юності й дещо пізніше однозначно був совою – міг працювати за письмовим столом до опівночі, навіть самісінького ранку. А за кілька годин іти на роботу до редакції, не відчуваючи при цьому якогось дискомфорту чи втоми. Зрештою, таким був щоденний графік, під який підлаштувався.

З часом відчув, що допізна писати стає складніше – давалися взнаки як вік, так і різні навантаження. Тому поступово перебудувався, але не на «жайворонка», а щось «середньо-пташине». Зрештою, напрацював здатність сідати за стіл тоді, коли є потреба, коли відчуваю, що аркуш не залишатиметься чистим.

До слова, за звичкою вірші пишу кульковою ручкою, багато правлю, викреслюю, але найсуттєвіше – уникаю чистого аркуша, який мені здається неприступним, холодним, мовчазним. Тож заздалегідь пишу окремі слова чи рядки так званої заготовки, що налаштовує на співтворчість.

Це стосується винятково поезії, пісенних текстів. Переклади, рецензії, відгуки, журналістські матеріали тощо звик набирати на комп'ютері, а вже потім редагувати, правити.

8. Чи можна жити без улюбленої праці?

Можна, але то вже буде не життя, а животіння, існування. Поклавши руку на серце, з чистою душею і совістю можу стверджувати: я не помилюся, обравши письменництво і журналістику, а вони відповідно мене. Жодного разу і навіть пів разу не пошкодував, що став професійним журналістом і присвятив усе своє життя українському письменству.

До того ж вважав і вважаю письменництво і журналістику найцікавішими професійними сферами.

9. З чого почалася Ваша літературна, мистецька, культурно-просвітницька діяльність?

З маленької дворянкової гуморески, яку написав ще зовсім юним школярем, певно, в класі шостому-сьомому, і яку й досі пам'ятаю:

«Синок запитує у тата: «Чи можна музику підняти?» «Та ні, – говорить батько до синка». «А як уже узнають, де музика легка?»

Писав її кілька днів поспіль, але дуже радів, що знайшлися і рима, і відповідний розмір, і, звісно, хоч якийсь відтінок гумору. Згодом були ще окремі гумористичні твори, в тому числі прозові. Деякі навіть друкувалися в тодішній білопільській районній

газеті «Радянська правда», яка стала для мене справжньою журналістською трибуною і в якій восени 1977 року проходив свою першу газетярську практику як студент факультету журналістики Київського державного університету ім. Т. Шевченка.

А як у такому віці без закоханості? Вона не оминула і мене. Звісно, з ліричними віршами, які майже всі забулися... Але література і журналістика завжди були зі мною, безпосередньо не перетиналися, однак залишалися у певній нерозривній сув'язі, хоча й окремішньо одна від одної.

10. Що для Вас є журналістика?

Це все моє життя, моя доля, адже їй віддав не мало й не багато – 45 років, а якщо врахувати студентське навчання, то цілих пів століття. Журналістика привчила мене до точності у деталях і фактах, самодисципліни, обов'язковості, відповідальності, вміння працювати швидко й інколи навіть на випередження.

У моїй трудовій біографії лише дві редакції – сумська обласна газета «Сумщина» та всеукраїнська «Урядовий кур'єр», від якої працював власним кореспондентом у Сумській області півтора десятиліття. Але й зараз не полишаю співпраці з окремими виданнями, бо мені важливо відчувати, що є трибуна, з якої можна виступити, донести до читачів ту чи ту інформацію, думки. Як і тоді, на зорі журналістської юності, з трепетом очікую на публікації, реакцію читачів. Часто трапляється, що телефонують колеги, друзі, знайомі: мовляв, з цікавістю і задоволенням прочитали твій матеріал.

Не приховую – мені приємно від таких оцінок, вочевидь, я ще не розумівся переживати і співпереживати. Бо знаю окремих журналістів, які не відстежують долі своїх матеріалів: надрукували – добре, не надрукували – теж немає нічого надзвичайного. Як на мене, важливо, щоб журналістика не ставала ремеслом, заробітчанством, а залишалася своєрідним захопленням, духовною віддушиною, тією оазою, де можна працювати зі словом.

11. Як на сьогоднішній день Ваші плани та сподівання на майбутнє?

Нині така ситуація, що загадувати і планувати щось не випадає. Війна внесла надто страшні корективи в наші життя, привчила цінувати час, його миттєвості. Єдине сподівання – на перемогу України у цій виснажливій війні, майбутню відбудову.

Але очевидно, що країну чекає складний час, пов'язаний з демографічною, економічною, іншими проблемами. Дай, Боже, вистояти.

Що стосується майбутніх книжок, то хочеться вірити – вони будуть. Тим паче, що є рукописи, їх лише потрібно упорядкувати. Це не тільки поезії, а й переклади, публіцистика, тексти для пісень. Але я не прихильник кількісних показників, як дехто – хваляться, що вже надрукували 20-ту, 30-ту чи 40-ву книжку. Скільки написав – стільки й друкуй. Валове виробництво не для мене.

12. Що б Ви хотіли змінити у сучасній журналістиці? Чи літературі. Чому?

У мене такий вік, що якісь революційні зміни вже не по силі. Доводиться лише констатувати ті чи ті бажання, мріяти – і не більше. Але навряд чи колись змирюся із сірятиною та графоманією насамперед у літературі, псевдо-віршами, прозою, безграмотними перекладами, якими переповнені соціальні мережі, окремі видання. Засилля низькопробного читива, несмаку вже набули загрозливих обсягів: щоб виловити щось талановите, доводиться перелопачувати десятки і сотні сторінок.

Не маючи нічогосінько проти самодіяльного мистецтва, все ж волів би чітко розмежувати його із професійною діяльністю. Бо що маємо: самопроголошені (і, як правило, самовпевнені до зухвалості) поети, прозаїки, драматурги, перекладачі (перелік можна продовжити – співаки, композитори, художники...) пропонують відверту сировину, яка у професійному середовищі не витримує жодної конкуренції. Кажучи напівжартома, на такий «продукції» пора завести маркування на кшталт: «Увага! Аматорський виріб».

Цікаво: якби подібним аматорством займалися представники інших професій і спеціальностей, то чи багатьох би вони привабили? До прикладу – самодіяльні хірурги, будівельники, сапери... Певно, усі сахалися б і боялися їхніх послуг. А ось видавати книжки, виходити на сцену, ставати за

мольберта вважається за можливе будь-кому, аби лишень бажання і, звісно, гроші.

Щодо журналістики, то сьогодні явно бракує відповідальності за написане, озвучене, показане. Почнеш читати матеріал, а там перекручені прізвища, імена, посади, місця роботи, географічні назви... Раніше подібні «проколи» отримували належну оцінку, а зараз складається враження, що це проблема самих читачів: можете вірити, а можете – ні.

Розумію, що таке побажання з розряду фантастичних, бо вже зайшли дуже і дуже далеко в подібній недбалості. Цитуючи самого себе, зізнаюся: «як буде далі – не знаю, поки що так воно є».

Разом з тим на всіх напрямках відкрито наступає штучний інтелект. І хто сьогодні з упевненістю скаже, що ШІ «запропонує» в найближчі роки, якщо вже самі автори кинулися до нього, аби допоміг написати музику до вірша, окремі рядки чи й строфи. І не тільки це.

Подумки порівнюю часи пів столітньої давності із сьогоднішніми. Напевно недавно носилися з друкарськими машинками, калькуляторами, диктофонами, які здавалися вершиною прогресу. А зараз про них згадують як про історичні раритети.

Отож цікаво зазирнути років на 30-50 наперед – що буде там? Запитання риторичне і явно не для представників старшого покоління, яким залишається лише уявляти таку будучину.

*Лютий 2025 року.
м. Суми*

БЕЗДОННА ПАМ'ЯТІ КРИНИЦЯ

Галич О. А. На хвилях пам'яті. Поезії. / упорядкування та передмова В. М. Галич. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2025. 340 с.

Ім'я Олександра Андрійовича Галича (1948–2023), відомого українського літературознавця і педагога-новатора, доктора філології (1992), професора (1997), заслуженого діяча науки і техніки України (2007), не потребує широких регламентацій. Для вітчизняних освітян, фахівців у царині літературознавства, студентів-філологів і школярів старших класів постать засновника луганської наукової школи документалистики О. А. Галича є непересічною.

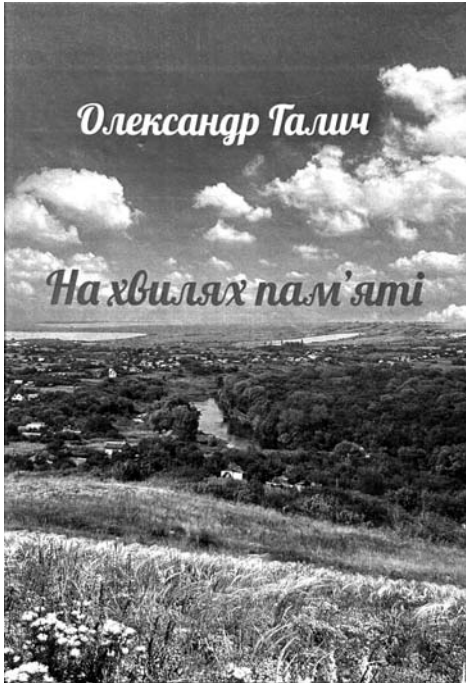
10 березня 2025-го року виповнилася друга річниця з дня відходу у засвіти українського інтелектуала. Нещодавно побачила світ збірка, присвячена світлій пам'яті О. А. Галича. В анотації до видання зазначено: «Книжка «На хвилях пам'яті» – повне зібрання віршів літературознавця Олександра Галича... Його твори – це філософські роздуми про сенс людського життя, природу та призначення пам'яті, минуле і будущину, війну і мир : у них бринить любов до рідної землі, прекрасної в будь-яку пору року, оспівуються високі громадянські та патріотичні почуття».

На обкладинці збірки Андрій та Артем Галичі, сини вченого, відтворили пейзаж рідного села свого батька – Серебрянки Артемівського (Бахмутського) району на Донеччині, яке, на жаль, повністю знищене російськими загарбниками.

Книжка проілюстрована також синами О. А. Галича унікальними малюнками з використанням ШІ.

У передмові «Поезія – це височінь життя, поезія завжди сильніша смерті» Валентина Галич, дружина О. А. Галича, докторка філології, професорка, стисло окреслила життєві крутосхили його долі, що зумовили мультикультурний світогляд автора поетичної збірки, засно-

ваний на загальнолюдських цінностях. На думку упорядниці видання, «Олександр Галич – виразно український поет-інтелектуал. Унікальний мультикультурний світ його поезій таїть багато нерозгаданих смислів, нерозкритих змістів».

Перший розділ книжки – «Мнемозіна» – увібрав поезії літературознавця Олександра Галича, що побачили світ за життя автора в трьох збірках «Мнемозіна» (1976 – 1997 рр.), «Далечинь пам'яті» (1998 – 1999 рр.) та «Белла» (1988 – 1923 рр.).

До другого розділу – «В душі палає Україна» увійшов чималий масив ліричних віршів, написаних з 1998 по 2023 рр. Ці твори оприлюднені вперше. Загалом збірка містить понад 600 поезій. Вона дарує зустріч із дивовижним світом почуттів і переживань ліричного героя. Один вірш – це поетична подія, а уся збірка як апогей творчого піднесення. Саме в них, за словами автора, «біографія» почуттів, емоцій, настроїв».

Тематичний діапазон ліричних творів Олександра Галича доволі широкий: філософські, громадянські, патріотичні та інтимні вірші своїм різнобарв'ям оприявлюють етапи становлення особистості автора.

Уражає і жанрове та версифікаційне розмаїття: рубайі, хайку, дво-вірші, дистихи, триптихи, чотиривірші, цикли, мініатюри, ескізи, замальовки, філософізми, акварелі, етюди, жартівливі вірші, присвяти, силабо-тоніка, тоніка, верлібр, гра слів тощо.

Поезія Олександра Галича напрочуд актуальна. Щоб пересвідчитися в цьому, достатньо звернутися хоч би до таких творів: «Криниця пам'яті», «Луганськ», «Старобільськ», «Буча», «Ночами снилась батьківська земля», «Наближення до мети», «Спогад про майбутнє», «Шлю прокляття війні», «На роздоріжжі я, та треба жити!» «В душі моєї палає Україна», «Криваві сліди війни» та ін.

Розділ «Спогади про Олександра Галича» складається з мемуарів

колег-науковців, письменників, освітян-побратимів у боротьбі за незалежність і розбудову Української держави, з яких постає особистість вченого літературознавця і поета О. А. Галича як просвітянина, ідеолога нації, гідної та доброї людини. Відкривається розділ матеріалом автора цих рядків під назвою «Наукова школа Олександра Галича», в якому подано крізь призму спогадів про творчі взаємини з теоретиком та істориком літератури й педагогом, починаючи від першого мого знайомства з публікаціями О. Галича в академічному журналі «Радянське літературознавство» (нині «Слово і Час»), до співпраці з ним у спеціалізованих учених радах і спільних видавничих проєктах.

Кожна нова зустріч з Олександром Галичем приносила, принаймні мені, неабияку радість невимушеного спілкування: відсутність чванства, зверхності, постійне прагнення допомогти. Йому була притаманна якась уроджена делікатність. А ще теплий гумор, почасти з підтекстом, блискуча ерудиція, вільна орієнтація в українській і світовій галереї літературних персонажів. Для мене завжди були справжньою розкішшю інтелектуальні дуелі з дотепним співбратом у «гарячому цеху» науки про письменство.

Професор М. І. Зимомря (м. Дрогобич) зауважив у «Рефлексіях, покликаних образом із життєвих доріг»: «Не буде перебільшенням, коли б сказати: все, що вийшло з-під пера Олександра Галича, вже стало історією; як нікому іншому, а йому вдалося об'єднати береги України! На конкретних прикладах учених, ім'я якого зробило б честь європейської слави першому-ліпшому університету, умів видобути – близьку до абсолютної – конкретну істину, а відтак – свідчення про суб'єктність українського письменства у контексті світової культури. Тому, на моє переконання, його праці мають максимально узагальнюючий характер».

Професор М. С. Тимошик у спогадах «Ранима душа шляхетного професора» відзначив: «Тепер так захоплюю й аргументовано пишуть мало. І так відповідально ставляться до тексту, як він, – теж мало. І так уболівають за правдиву нашу науку, поганьблену профанаторами й невігласами з формально високими, часто купленими за несправедні гроші, званнями й посадами, – одиниці. Професор із великої літери, інтелектуал із шляхетними манерами, професіонал із душею романтика, патріот із раними від несправедливості серцем...».

У спогадах професора Олександра Чиркова (м. Житомир) «Людина совісті і честі», професорки Ксенії Сізової (м. Кременець) «Пам'яті Олександра Андрійовича Галича», професорки Аліни Якимчук (м. Рівне) «Людина з великої літери, або: істинний професор, інтелігент» та

багатьох інших окреслено координати й масштаби дослідницької діяльності науковця-патріота Олександра Галича, перспективність його ідей як основи подальшого розвитку вітчизняного літературознавства й поступу української національної справи.

Професорка Тетяна Черкашина (м. Падуя, Італія) у «Спогадах про вчителя і мудрого наставника життя» говорить про О. А. Галича, дослідника художньої документальної літератури, який вивчав Пам'ять людську у наукових працях, прививав своїм студентам стійкість у протистоянні безпам'ятству.

Валентина Гончар, дружина письменника Олеся Гончара констатувала: «Я пам'ятаю чудову пару – Валентину Миколаївну і Олександра Андрійовича. Вони залишилися в моїй уяві як подружжя гончарознавців-одномумців. Бували в гостях. Дружимо з Валентиною Миколаївною й донині».

Спогади Андрія Галича, сина автора книжки, військовослужбовця, написано у формі прямого звернення до батька – найрідніший голос лине через смертну межу до того, хто ростив, виховував, допомагав, заклавав непроминальні духовні цінності в душі: «Змалечку пам'ятаю його теплі руки, лагідний погляд голубих очей, добру посмішку... Цей образ батька я пронесу через усе життя».

Олександр Андрійович був відомою в наукових колах людиною, автором багатьох книжок, мав чимало учнів, але, на мій погляд, головним його досягненням була сім'я – дружина, діти, онуки, яких він любив, про яких писав вірші, що ввійшли до цієї збірки».

Розділ «Олександрит – коштовний камінь»: поетичний життєпис Олександра Галича» містить вірші, написані близькими й рідними О. А. Галичу адресантами: братом Володимиром, сином Артемом та ін. Ці поетичні твори прикрашають книжку, вливають у неї ліричний струмінь.

Наведу лише одну строфу з поезії сина О. А. Галича – Артема «В серці нашому – вічно живий» :

*Твоє слово – як подих Дінця,
Твоя мудрість – як вічна весна.
Ти навчив цінувати життя,
Любити його крізь біль і літа.*

Завершується книжка «На хвилях пам'яті» розділом «Миттевості життя професора Галича», в якому вміщені світлини із його сімейного архіву : «Маленький Саша з татом Андрієм Тимофійовичем та мамою Анною Кузьмівною (1949)», «Саша – школяр (1963)», «Олександр – випускник Серебрянської середньої школи Артемівського (Бахмутського)

району на Донеччині, 1965», «Студент ДонДУ (1973)» та ін.

Коли роздивляєшся їх, мимоволі зринають у пам'яті хрестоматійні рядки: «Як тільки людина помирає, / змінюються її портрети». Справді, образ портретованого змінюється, тому що ми дивимося на нього інакше. Смерть, як скульптор, останнім ударом різця завжди додає до статуї ще один штрих, який визначає в ній найголовніше. Портрети, як і світлини, змінюються, бо ми вдивляємося в них уже з іншим, значно глибшим сприйняттям людини: з тим останнім враженням про неї, яке ніколи не з'являлось до цього моменту. Ось чому про небіжчиків треба говорити відверто й щиро.

Доповнюють уявлення про літературознавця й поета О. Галича як про добропорядну й романтичну особистість зупинені миті, що зафіксували його навдивовижу щасливим поруч із Валентиною, майбутньою дружиною: «Бентежна юності пора долає стрімко простір й час. Молоде подружжя – Олександр та Валя (Белла). (14 вересня 1974)», «Я щасливий, зеленаві очі дивляться на мене серед дня... Саша і Валя – студенти ДонДУ (1975)».

На багатьох інших світлинах бачимо Олександра Андрійовича у сімейному колі – з дружиною, синами, онуками... Збережені миті: «Щаслива родина Галичів у Рівному. Олександр Андрійович із синами Андрійком та Артемком і дружиною Валентиною (1988)», «З маленькою онучкою Улечкою (2013)», «З онуком Дмитром та сином Артемом (2018)» та ін.

Насамкінець вміщено справжню перлину сучасного фотомистецтва – парний портрет Олександра Андрійовича з дружиною Валентиною Миколаївною (26 березня 2018 р.). Це, сказати б, парадна сімейна світлина, зроблена в день сімдесятирічного ювілею поважного вченого. Одяг подружжя підкреслює урочистість і значущість події: ювіляр одягнений у темний із іскристими смужками костюм, білу сорочку й модну краватку, його дружина – у святковій сукні такого ж кольору із золотавими манжетами на рукавах. Вона, немов лебідка крильми, обнімає чоловіка: «Кохана рука на моєму плечі віддзеркалює зорями». Обоє щасливі, на обличчях – щира усмішка; а серцевиною сімейної фотографії є очі портретованих: повні світла й любові, бездонні, як джерельна криниця. І чоловік, і дружина впевнено дивляться в одному напрямі.

Чи не про такий портрет свого часу зауважувала шотландська письменниця Алі Сміт: «Портрет – це дзеркало душі, коротка мить в очах вічності».

Оцінюючи книжку «На хвилях пам'яті» в цілому, хочу сказати, що

вона, безсумнівно, буде корисною для науковців, учителів, докторантів, аспірантів і студентів – для всіх, хто цікавиться українською і зарубіжною літературою, хто прагне глибше осягнути весь світ Слова.

Щиро дякую усім, хто долучився до створення унікального видання, присвяченого світлій пам'яті Олександра Андрійовича Галича. Це вагомий внесок у персональну історію українського літературознавства, у висвітлення духовної краси однієї з його видатних постатей, у справу нашого ментального одужання.

*Пригадуються ваші лиця,
Здавалось, це було давно,
Бездонна пам'яті криниця –
Надійне й мудре джерело.
(О. Галич. Криниця пам'яті).*

Він міг би ще багато сказати вагомого в науці і в поезії. Доля розпорядилась інакше. Але доля не може вплинути на пам'ять про вченого й письменника Олександра Галича, на обіг його наукових праць і щирих ліричних віршів – вони вже належать вічності.

Володимир КУЗЬМЕНКО,
м. Київ

КАМІННЯ НЕ МОВЧИТЬ: КОНТУР ГЕРМЕНЕВТИКИ

Баран Є. М. Мова каміння / Євген Баран ; передм. М. Славинського. Харків : Майдан, 2025. 116 с.

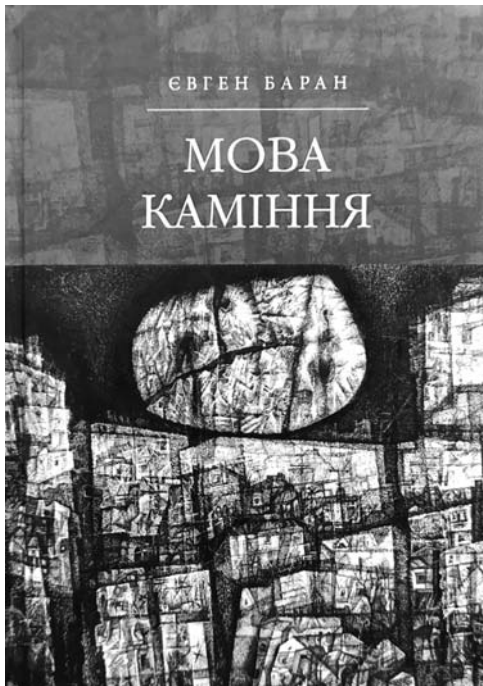
Є автори, узявши до рук чию книжку, без попереднього її прочитання – неначе доторком до обкладинки – дивним чином відчуваєш: у ній – не тільки те, що варте уваги читацького загалу чи ретельного аналізу людей літературознавчого профілю, а й вихід далеко за межі оцінок. Серед величезної кількості сучасних художніх – і не тільки – видань, як і серед інформаційного потоку, важко не заблукати, однак дедалі складніше віднайти голос, здатний як зрівноважувати коливання похибки екзистенційних сумнівів, так і давати поштовх до глибшого проникнення в матерію світу – зокрема, у його першопричину. Мабуть, доки в літературі звучать імена тих, хто активно-невтомно фіксує світ, читач матиме змогу інтуїтивно передбачати наявність опори: під рукою – книжка, сповнена невичерпної енергії не меншою мірою, ніж сенсом людського буття.

Вихід у світ другої книжки верлібрів Євгена Барана – *«Мова каміння»* – свідчить про мимовільне, однак органічне обрання автором форми висловлень-рефлексій: *«Це історії, які просилися на Божий Світ»*, – зазначено у збірці *«Щоденник Пилата»*, що передувала названій. Є ті, хто все життя шукає відповідної мови, здатної дати голос наболілому й реагувати на трансформаційні зміни в суспільстві, а є ті, кого історії (у цьому разі – сюжетні верлібри) ставлять перед фактом своєї появи тоді, коли їм заманеться бути почутими. Відчутно це під час прочитання, коли розумієш: письмо є «новітнім», не схожим на все те, на що очі натрапляли донині, і різоче оригінальним як за формою, так і за несподіваністю репрезентації внутрішніх почуттів і переживань.

Назву для збірки Євген Баран запозичив у поета-француза Ежена Гільвіка (1907–1997). Замість епіграфа – переспів «Бажання» (1967), де знаходимо: *«Навчитися б мови каміння»*, – ці слова суголосні тонкощам внутрішнього стану автора, який у повсякденному житті болісно реагує на надлишок банальних слів сучасності, що залишають «присмак нальоту». Назву можна розглядати і як форму спротиву шаблонному мовленню,

і як герменевтичний акт – спробу ословити те, що зазвичай мовчить, бо каміння говорить там, де слова вже не здатні чогось виправити, а ще – воно фіксує межовість між живим і мертвим.

Перш ніж окреслити концептуальні контури історій у формі верлібрів, варто зауважити: до збірки входять 54 поезії, а передмову до неї написав Микола Славинський – прозаїк і журналіст, літературний критик.

Зациклення на одноманітності повсякдення, хаос якого здатний поглинати людину, не притаманне «Мові каміння», де наявне гармонійне поєднання різноманітних розмислів – від особистісних споминів з дитинства до реконструкції питань із філософськими контурами («що таке // мистецтво без етики // і життя без естетики // що таке правда // без кривди // добро без зла // любов без ненависти // життя без смерти»). Однак при цьому в збірці все-таки «домінує виразний літературоцентризм» (Микола Славинський), оскільки «усе, що не вдається сказати мовою літературознавства, тут ословлено поезією». Зокрема, оригінальною репрезентацією

відповіді автора на запитання «Що таке поезія?» є рядки: «Поезія (власне, виривання // за межі усталеного) // не в змісті, і навіть не в формі, // тим більше не в римі, // яка зазвичай банальна, // а в несподіваності для самого автора власних висновків». А ще – віднаходимо верлібр, у якому прочитуємо нестандартну інтерпретацію процесу читання як спілкування автора («глухонімого») з читачем, які при цьому дивляться «один на одного // як двоє подорожніх // з різних країв світу», а від «толерації чи симпатії» залежить подальша динаміка розмови. Також в одному з верлібрів Євген Баран ставить риторичне запитання «Що таке художня форма?», у яку втілюється внутрішній світ автора, після чого дає неординарну відповідь: «се людина // яка знайшла // спосіб // прокричати // власну правду // якої сучасники // не почують // а нащадки // відкопуватимуть // як трипільську // культуру».

Вартим уваги є те, що *«Мову каміння»* доповнюють верлібри-присвяти під назвами *«Синій книжечці...»* (ідеться про складне протистояння особистості та суспільства і, власне, про творчу особистість, *«Білого Хлопчика»*, не пристосованого до загальнолюдських норм (*«то не син газди»*), який *«пхається до світа»*, бо він *«більший за вашу межу»*); *«Синові»* (батьківське напучування стосовно важливості вродання в сакральний простір родиною історії, що не повинна *«залишатися ахіллесовою п'ятою»*, бо сильний не той, хто зуміє переступити, а той, хто стає *«його відновленою основою»*); *«Пам'яті Миколи Мушинки»* (інтертекстуальний верлібр: на початку використано цитату Степана Пушина (*«Блискавиці б'ють у найвищі дерева»*); головну ідею прочитуємо наприкінці: *«людина є великою у ставленні до інших, // особливо, коли їх ділить покоління. // І коли людина чує інчу людину // на відстані слова...»*); *«Татові»* (тут наявне порівняння Паушівки з епідемією іспанки (найбільша за смертністю пандемія грипу тривала з січня 1918 по грудень 1920 року) 1919 року в Європі, що постає аллюзією на опустошення села – воно *«вигибає»* (за Марком Черемшиною); авторська метафора *«випадковий сусід краде // з твоєї дідищини // кусень землі»* репрезентує символічне значення – втрату не тільки почуття любові до рідної спадщини, а й духовного зв'язку з нею; власне, у цьому верлібрі «мова каміння» – як опір забуттю); *«Славкові»* (тут згадано про *«татові щотижневі поїздки у Паушівку»*, *«маміні історії про цепендів»*, а найголовніше – Славка, що *«вчить ... любити рід»*); *«Євгенові-молодшому»* (удруге в збірці звучить присвята синові з присутнім нагадуванням, що *«поки ти син // світ проти тебе // ніщо»*); *«Пам'яті Миколи Лесюка»* (верлібр на пошанування професіоналізму покійного викладача старослов'янської мови, який мав почуття обов'язку на професійній ниві і до останку – протягом шістдесяти років – перед студентами *«...навчав ... // бути собою, навіть, коли не знаєш, // що то таке і як його звати»*); *«Пам'яті Олега Лишеги»* (Євген Баран приходить до читача з роздумами над питанням *«Що є справжністю людських стосунків?»*) і протиставляє друзям, які, здавалося б, присутні з тобою в найважливіші життєві моменти, випадкових людей, які, виявляється, *«найвідданіші»*. Визнання того, що хоч би скільки *«бився головою об лід»*, помираєш і відходиш у Вічність у самотності, є однією з ідейних домінант верлібру).

Щодо особливостей стилю верлібрів Євгена Барана Микола Славинський у передмові *«Поезія роздумів, сенсів і прозрінь»* влучно зауважив: *«Читачеві доводиться приймати й шанувати особливості мови автора, зокрема його улюблені трансформації: «инчий», «ріжний», «герой ідної фільми»... Можливо, комусь вони видаються незвичними, зумисними, але віряться, що «камінь непорозуміння цього разу лежатиме на узбіччі...» А*

ще визначальними рисами є афористичність мовлення і висока частотність гостроти висловлень, підкріплена бажанням залишатися на боці істини, що зцілює сильних, бо автор відчуває потребу знайти слова, *«від яких ворог // закам'янів би // дурень замовк // хворий вилікувався // лазар знову воскрес // злодій віддає // десятину на // державний розвій // мудрий згармоніював // слово і чин // фарисей перетворився // у соляний стовп // з'їдач хліба // пам'ятав про // день завтрашній»*.

В афористичності тону, відвертому оголенні сутності, наявності елементів екзистенційних пошуків відповідей на поставлені запитання, різкому протиставленні людському звіриного, правді – кривди, мовчанню й тиші – нестриманості, істині – порожніх звуків, а також у лаконічності та фрагментарності, відсутності пафосу вбачаємо перегуки з мотивами творчості Тадеуша Ружеви́ча (Польща). Наявність образів деградації, наділених навантаженням парадоксальності, глибоким філософським осмисленням становища людства, споріднює певні текстові сегменти віршів Євгена Барана з верлібрами Пауля Целана (Німеччина / Румунія).

«Мова каміння» – невеличка за обсягом збірка – укотре засвідчила про свідомий вибір автором способу очищення мови від «літературщини»: у верлібрах Євген Баран намагається сказати менше, при цьому залишивши за словом більш глибокий зміст. Багатовекторність роздумів, підтекстовість висловлень, інтелектуальна гра слів, безпаузність прочитання потоку думок, полемічне гострослів'я, викривальний характер ословлення проблем буття, сув'язь різноманітних асоціацій – усе це віднаходимо у виданні *«кишенькового формату»*, занурення в яке наштовхує на роздуми. В останньому вірші *«Мови каміння»* – чітка світоглядна позиція автора: *«війні наперекір // я проголошуватиму // правду українського слова // це не мій вибір // це моя можливість // хоч якось впирати // українську стіну // аби вона ствердла»*.

І справді: каміння не мовчить – шукає відвертого діалогу, насамперед з тими, хто має бажання, а головне – уміє слухати... Важливо лишень знайти внутрішньо подібний власному світові голос, бо *«Слів безліч. Кожний вибирає свої»* (Євген Баран).

Тетяна ТОРАК,
м. Івано-Франківськ

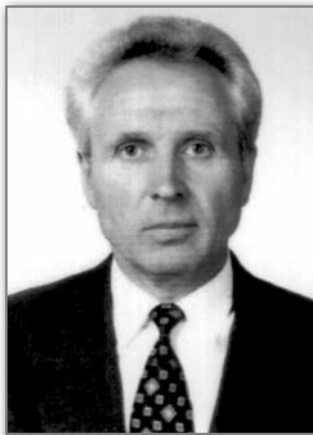
Валерій ДЕМЧЕНКО

Валерій Федорович Демченко – сатирик, гуморист, публіцист. Народився 16 червня 1940 року на Луганщині. У 1957 році з золотою медаллю закінчив Жданівську середню школу Любенського району Полтавської області. Випускник Українського інституту водного господарства. Працював інженером, у Київській і Верховній Раді України, був на громадській і науковій роботі.

Автор книжок сатири і гумору: «Габлі Україні – більше, ніж габлі», «Який час, такі й герої», «Суєта суєт», «Не хапайте Бога за бороду» та інших. А також численних публікацій у періодичній пресі.

Член Національної спілки письменників та Національної спілки журналістів України. Лауреат Всеукраїнської літературної премії імені Остапа Вишні, літературно-мистецької премії Леоніда Глібова.

Заслужений журналіст України.

ХАРИЗМА

З настанням новітньої лінгвістичної ери з'явилося чимало понять, які не зовсім зрозумілі значній частині співвітчизників. Приміром, наш політбонд полюбляє нові слівця: бекграунд, ребрендинг, кешбек.

Широкого вжитку набув термін «харизма». Раніше ми обходилися такими поняттями як привабливість, притягальність, очарування, магнетизм. Окремі лінгвісти пов'язують походження слова харизма з однокореневим російським словом харя (пика, мармиза). Воно прижилося в українській мові нібито завдяки магії облич деяких відомих політиків і державних діячів.

Кожного разу, коли у житті суспільства виникає турбулентність, на перший план виходить особлива порода людей, які вирізняються серед інших винятковою честолюбністю, показними лідерськими якостями. Майже завжди – це оратори, майстри слова і жесту. Багатьом із нас здається, що такі люди вже від народження наділені особливим даром – харизмою.

У перекладі з грецької харизма – це милість, благодать, божественна сила, яка дається людині для подолання гріховності.

Серед відомих історії харизматичних персонажів – засновники світових релігій: Будда, Мойсей, Христос. З іншого боку – військові і державні діячі: Олександр Македонський, Чингізхан, Наполеон.

Насправді в основі харизми лежать лише вольові якості, уміння справляти враження на людей (ефект сприйняття). Претенденти на харизматичність повинні мати певні відмінності, ознаки, за якими їх завжди пізнають і пам'ятають (сигара Черчілля, люлька Сталіна, кепка Лужкова).

Харизма буває і справжньою, беззаперечною, і облудною, ерзац-харизмою. Приміром, на всіх континентах люди відразу пізнають і однаково реагують на Віталія і Володимира Кличків, Олександра Усика, Андрія Шевченка, Дієго Марадону, Крістіану Роналду, Софі Лорен, Моніку Беллуччі, Орнеллу Муті, Алена Делона, Адріано Челентано.

Незабутнє враження на прихильників політичних лідерів справляють портрети кумирів. Прикладання їх до хворого місця нібито зцілює. Приміром, портрет Трампа корисно притуляти до лоба хворим на всю голову, а портрет Путіна помічний при геморої.

Харизма має неабияке прикладне значення і в політиці. Перспективним лідерам суперважливо розраховувати свої дії так, щоб пік сприйняття як харизматичної особистості прийшовся саме на момент виборів або призначення на високу посаду.

Багатьом політикам для підсилення пізнаваності потрібні додаткові деталі до портрета (Юлії Тимошенко – накладна коса, Олегу Ляшку – вила). Але, як кажуть грузини, пір'їна, що випадково прилипла до попи, нікого орлом ще не зробила.

Зміцненню харизми служать і певні ритуали: катання на дельтаплані, супроводжуючи політ стерхів, верхова їзда, фотографування за штурвалом винищувача або сходження на Говерлу, стрибання по пеньках у Межигір'ї, їзда на самокаті коридорами Кабінету Міністрів.

Харизматична поведінка вимагає театральності. Мають значення дрібниці: осанка, хода, одяг, інтонації в голосі. Важливо, щоб лідер викликав у прихильників бажання захистити його від ворогів і конкурентів (якщо, як на зло, на героя ніхто не нападає, необхідно створити видимість такої загрози).

Усі дії харизматика належить визнавати успішними. Народ співчуває гнаним, але не любить битих.

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

Заснований у 1992 р.

Випуск 2 (110) 2025 р.

Комп'ютерна верстка
Валерія Лозового

Дизайн обкладинки
Олени Саченко

Коректор
Ольга Василенко

***На першій сторінці обкладинки –
пам'ятник Олександрові Довженку на батьківщині
у м. Сосниці на Чернігівщині.***

*Редакція не завжди поділяє думки авторів,
що публікують свої твори в журналі.*

Рукописи розглядаються тільки
в електронному вигляді

Адреса редакції:
м. Чернігів, 32, вул. Доценка, 13, кв. 2,
телефон: 95-40-26
e-mail: litchernigiv@ukr.net

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія ЧГ № 007 від 30 листопада 1993 року.

Підписано до друку 20.06.2025 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 12,0. Обл.-вид. арк. 12,0
Папір офсетний. Зам. № 0001. Тираж 150 прим.

Віддруковано Лозовий В.М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 року
14035, м. Чернігів, вул. Карпенка-Карого, 40
Тел. 066-2524507

літературний
ЧЕРНІГІВ

*...чудо якесь, ранковий міраж, сяюча казка,
що, однак, не розвіюється, височіє в реальності:
то відкривсь на горі старовинний Чернігів
на екрані світанкового неба.*

О. Гончар

